

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

ДУХЭРИГ

№ 11(416)

2005
мартын
24
Четверг

№ 32
(21118)

Хабарай
дунда
шаргашан
туулай
харын
14
гарагай
5

Бурятия

ЗОНОЙ АЖАБАЙДАЛ НАЙЖАРУУЛХА-

иимэ зорилгыг республикын Президент Леонид Васильевич Потапов Арадай Хуралда болон Буряадай бүхы ажалуугшадта хандалга соогоо табина.

2007 он болотор дунда зэргын болзорой түсэбөөр харын дунда зэргын салинай хэмжээн 2004 онойхидо орходоо, 1,6 дахин, харин бодото мүнгэнэй олзо оршонууд 26-29 процентээр дээшлэхэ ёһотой гэжэ тус документ соо хэлэгдэнэ.

Гадна ажалуугшадтай үгытэй байдалай хэмжээнине адагынь 26 процент хүрэтэр, бүхыдөө ажалгүй байлгыг - 2004 оной 15 процентһээ 8 болотор доошлуулуулаар хараалагдана. Тус асуудал шийдхэгдэжэ байнхай. Жэшээнь, республика дотор хүнгэлэлтэтэй зоний тоолборидо 149 мянган хүн болон 145 мянга үлүүтэй хүүгэд оруулагданхай. 2005 ондо ажалуугшадые социальна талаар дэмжэлгын хэмжээнүүдыг номололгодо 1,8 миллиард түхэриг, тэрэ тоодо ажаллай ветерануудта - 340 миллион түхэриг, ара талын хүдэлмэришэдтэ - 232 миллион түхэриг, гэр байрын болон коммунальна хангалгануудай субсидиунуудта - 876 миллион түхэриг хараалагданхай. Иигэжэ хүнгэлэлтэнүүдыг мүнгөөр нэлгэлгын мүнгэн хангай тала шийдхэгдэнэ.

Гүрэнэй засагай зургаанууд болон ажалаар хангагшад үйлэдбэри дээрэ мэргэжэлтэдыг бэлдхэлгын асуудалнуудта онсо анхарал хандуулаха ёһотой, юундэб гэхэдэ, ажаллай мэргэ-

жэлнүүдэй үндэр мэргэжэлтэ кадрнуудай дуталдалгыг усадхаха хэрэгтэй.

ИЛАЛТЫН ОЙДО- ОНСО АНХАРАЛ

Буряадай Президент Леонид Васильевич Потапов заншалта ёһоороо Арадай Хуралда хандаба. Тийн республикын парламентын ээлжээтэ сессиин үдэрнүүдтэ хандалгань шагнаг-даһан байна.

Президентын хандалга «Экономическа ургалта - Буряад Республикын ажалуугшадтай ашаг туһада» гэжэ нэрэтэй. Тэрээн соонь байгша ондо болон дунда зэргын болзорто регионой социальна болон экономика хүгжэлтын талаар гүрэнэй политикын гол шэглэлнүүд тухай хэлэгдэнэ.

Нэн түрүүн Леонид Васильевич «гараһан жэлнай онсо, бидэ баяр ёһололой түүхэтэ үдэр - Агууехэ Илалтын 60 жэлэй ой тэмдэглэхэмнай» гэжэ онсолоо. «120 мянга гаран нютагаархиднай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай фронтнуудта дайлаада, 39 мянган хүн һөөргөө бусаха хубигүй байшоо. Буряадай 100 мянга гаран алдарта хүбүүд дайшалхы орденуудаар болон медальнуудаар шагнагданхай, 43 хүн Советскэ Союзай Геройнууд болоо, 11 хүн Алдарай орденуудай кавалерэй нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Илалта гансал фронт дээрэ шэрээгдэ бэшэ, республикын хэдэн мянган ажалшад, таряашад, ехэнхидээ эхэнэрнүүд болон хүүгэд, Илалтын түлөө ара талада хүдэлөө гээшэ», - гэжэ документ соо хэлэгдэнэ.

Республикын толгойлогшын ханамжаар, арадай баатаршалга

«анхаралгүйгөөр үлэхэ ёһогүй. Республикын засагай булта халбаринуудай болон шатануудай зургаануудай зорилго - хайндэрэй хэмжээ ябуулгануудые бэлдхэлгэдэ болон үнгэргэлгэдэ тон харюусалгатайгаар хандаха, Эхэ ороноо фашис булимтарагшадһаа сүлөөлэлгэдэ сэгнэшэгүй хубита оруулан ветерануудта хүндэлэл үзүүлэхэ».

Илалтын 60 жэлэй ой тэмдэглэлгэ хадаа байгша ондо республикын ниитын-политическэ ажабайдалда эгээл шухала үйлэ хэрэг болохоор хүлээгдэнэ.

ХҮДӨӨ АЖАХЫН ШУХАЛА ШИИДХЭГДЭЭГҮЙ АСУУДАЛНУУД

Республикын Президент Леонид Васильевич Потапов Арадай Хуралда болон Буряадай булта эрхэтэдтэ хандалга соо хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүгжэлтын хараа шэглэлнүүд эли тодоор тэмдэглэгдэнхэй.

Гол шийдхэгдээгүй асуудал - ажаллай бүтээсын доро хэмжээн. Мүнөө дээрээ нэгэ дунда зэргын таряашан жэлдээ 160 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилнэ. Тус харуулалта промышленностьда гурба дахин ехэ, барилгада, транспортда, хэлхээ холбоондо - хоёр дахин.

Леонид Васильевичай ханамжаар, экономикын аграрна сектор инвестици хандууласын, мэргэжэл ехэтэй кадрнуудые хабаадуулаха арга боломжынгоо болон таряашадай ажаллай хүрэмөөр түлбэрийн талаар адли бэшэ эрхэ байдалтай. Правительствоын зорилго хадаа бүхы эмхидхэлэй түхэлэй таряашадта хүдөөгүй үйлэдбэрилэгшэдыг гүрэнэй талаһаа дэмжэлгэдэ хүртэхэ аргын тон адли эрхэ байдал тогтоолог, гадна аймагуудые өөһэдтэнэй олзотой продукци үйлэдбэрилгыг урмашуулаха гэжэ республикын толгойлогшо тоолоно.

Тийхэдэ, президентын ханамжаар, аграрна комплексые гүрэнэй хүтэлэлгын байгуулгын үүргэнүүдыг илгэха саг эрээ: эрхэ тогтоодог болон хубаарилдаг үүргэнүүдыг илгэха, мүн республикын болон нютагай засагай зургаануудай агропромышленна үйлэдбэрийн халбаридэ этигэмжэнүүдыг хизаарлаха.

АЖАБАЙДАЛАЙ ШАНАРЫЕ СОЁЛ ЭЛИРҮҮЛДЭГ

Иигэжэ Буряад Республикын Президент Л.В.Потапов РБ-гэй Арадай Хуралда жэл бүри элгээдэг «Экономическа ургалта - Буряад Республикын ажалуугшадтай ашаг туһада» гэхэн

хандалга соогоо тэмдэглэһэн байна.

Зүгөөр соёлой ниитын ажабайдалда түрүү үүргэ дүүргэхын тула халбарийн хүгжэлтэ хайса бодомжологдохо ёһотой гэжэ Буряадай Президент тоолоно.

Халбарийн хүгжэлтын хайн дэбжэлтэнүүдыг тэмдэглэхэдэ, республикын толгойлогшо Буряадай театрнуудай табиһан хэдэн һонин зүжэгүүдыг, театрнуудай коллективүүдэй гастрольдо ошоһон газарнуудай олошоролгыг нэрлэнэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ бага бюджеттэй байбашье, түүхын-соёлой баялигай шухала объектүүдыг хамгаалгада хүсэ шадал хацдуулагдаа. Тийн Буряадай гүрэнэй академическэ оперо болон баледэй театр, Воскресенскэ церковь, Одыгитриевскэ собор, Гусиноозерскын дасан, Посольскын Свято-Преображенскэ хүмэ, академик Обручевой нэрэмжэтэ Хяагтын хизаар ороноо шэнжэлэлгын музей, Забайкалийн арадуудай этнографическа музей хэлбэр шэнхэдхэгдэ. Республикын бэлигтэй хүүгэдыг дэмжэлгэдэ ехэ анхарал хандуулагдадаг.

Эдэ бүгэдэ шухала шэглэлнүүд ерэхэ жэлдэшыг үргэлжэлүүлэгдэхэ. Оперно театрыг болон Үндэһэтэнэй номой сан хэлбэр шэнхэлхэ талаар хүдэлмэринүүдэй ехэнхи хубиинь, Н.Бестужевай нэрэмжэтэ гүрэнэй ород драмын театр хэлбэр шэнхэдхэлгын талаар түлэбэлгын хүдэлмэринүүдыг дүүргэхээр хараалагдана.

Буряад Республикын
Правительствоын
мэдээсэлэй таһар.

Ядаруу байдалһаа гараха

«Республикын социально-экономическа хүгжэлтын 2005-2007 онуудтай программа тухай» хуули Буряадай Арадай Хуралай 18-дахы сессидэ дээрэ депутатууд баталан абаба.

Ерэхэ хоёр жэлэй туршад шухала удха шанартай байха тус данса соо арад зоний ажабайдалай хэмжээ дээшлүүлэхэ, мүн үгытэйшүүлэй тоо үсөөрүүлэхэ гэхэн гол зорилгонууд тайлбарлагданхай. Мүнөөдэрэй байдалаар Буряад Республикын ажалуугшадтай 40 процент тухайнь үгытэй зоний зэргэдэ оронхой гэжэ онсололтой. Буряадай статистикийн хорооной мэдээсэлэй болон хэлбэлэй таһагай дуулгаһанай ёһоор, үгытэй зоние бүридхэн тоо баримтануудайнгаа талаар манай республика Сибириин могоо нютагууд соо гансал Тувагай Республикаһаа дээрэ байдалтай.

Гэхэтэй хамта Буряадай Президент Леонид Потапов Арадай Хуралда эльгэһэн хандалга соогоо тэмдэглэхэдэ, 2007 он болотор ажалшадтайнгаа харын дунда зэргын салин 1,6

Тобшо һонин

дахин, мүн арад зоний бодото мүнгэн олзо оршыг 29 процентээр дээшлүүлэхэ түсэбтэй байһанаа элэрхэйлээ. Тэрэшэлэн үгытэйшүүлэй тоо 26 процентээр доошлуулаха зорилго табигдана.

Хүдөөгэй мэргэжэлтэдэй

ХҮНГЭЛЭЛТЭ ХҮСЭНДӨӨ

Хүдөө нютагуудта ажалладаг мэргэжэлтэдэй коммунальна хангалгануудые түлэхэ талаар хүнгэлэлтэ Буряад орондо хүсэндөө зандаа байха гэжэ Арадай Хуралай депутатууд шийдхэбэ.

Хуралсалай болон медицинын халбаринуудта хүдэлмэрилдэг 25 мянгаад мэргэжэлтэдэй энэ хүнгэлэлтэнүүдыг хангахын тула 138 гаран миллион түхэриг хэрэгтэй юм ха. Бюджетнэ халбарийн ажалшад гэр байрын болон коммунальна хангалгануудай түлөө түлбэригэй байгша оной эхинһээ хойшо гүйсэд дүүрэнээр түлэдэг болоо лэн гээд хандуулаха. Ушарын гэрбэл, эдэ хүнгэлэлтэнүүдэй федеральна хуулида хараалагданһыг хаань,

тэдэниг хангаха мүнгэн зөөриг Арадай Хуралай депутатууд республиканска бюджеттэ хараалаагүй байгаа бшуу.

Ниитэ биледэй орондо -

МҮНГЭН ТЭДХЭМЖЭ

Республиканска хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртэхэ эрхэтэй зондо түлэгдэхэ мүнгэн тэдхэмжэ 100 түхэригөөр дээшлүүлэгдэбэ. Арадай Хуралай 18-дахы сессидэ иимэ шийдхэбэри депутатууд баталан абаа бшуу.

Хамтын унаагаар ябаха ниитэ билет нэбтэрүүлхын орондо мүнгэн тэдхэмжын хэмжээ дээшлүүлэхэ тухай республикын Правительствоын дурадаханиие депутатууд дэмжэбэ. Тийгэжэ Буряад ороной 77 мянган ажалуугшадтай пенсидэ 100 түхэриг нэмэгдэхэ болоно. Энэ хэрэг хангалгада республиканска бюджетдээ 78 миллион түхэриг маргашалагдаха. Энэ мүнгэн мартын 1-һээ нэмэгдэхэ зэргэтэй гээд тэмдэглэнэбди.

Даша-Доржо БОЛОТОВ.

объявляет о том, что с 1 марта начата подписка на периодические издания на II полугодие 2005 г. во всех отделениях почтовой связи РБ.

Индивидуальные подписчики участвуют в розыгрыше призов!

ВНИМАНИЕ!

Индивидуальные подписчики следующих периодических изданий участвуют в розыгрыше главного приза - автомобиля ВАЗ-2106:

Агентство «Роспечать», «Агентство подписки и розницы», издания Издательского дома «Буряад үнэн»: «Буряад үнэн - Дүхэриг», «Бурятия», «Бурятия-7», «Бизнес-Олзо», «Спорт-Тамир», «Одон», «Вершины», «Морин хуур»; «Аргументы и факты», Издательский дом «Комсомольская правда», издательства: «Пятница Плюс», «Номер Один», «Молодежь Бурятии», «Правда Бурятии», «Домашний круг», «Центральная газета», «Баргузинская правда», «Долина Кижинги», «Хэжэнгэ», «Налог Информ-Бурятия», «Огни Курумкана», «Прайм ТВ», «Пилюля», «Северный Байкал», «Северобайкальские вести».

До 1 апреля сохраняются старые цены.

Тел.: (3012) 21-63-90, 21-45-38, 21-76-35.

Участникам Великой Отечественной войны скидка на услуги связи - 15 процентов.

ПОЧТА РОССИИ

ПОДПИШИТЕСЬ

ВЕЩЬ ТРА

Хүдөө аж ахуйн хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөнөө

ШЭНЭ ТЕХНОЛОГИ НЭБТЭРҮҮЛХЭ ЗОРИЛГО

Республикын Президентын үүсхэлээр хаяхана хүдөө аж ахуйн хүтэлбэрлэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй зүблөөн Улаан-Үдэд үнгэрбэ.

- Үнгэрхэн жэлдэ манай халбарид зарим тэдэй амжалтанууд туйлагдаа, - гэжэ Хүдөө аж ахуйн министерствын нэгдэх орлогшо Михаил Костриков элдхэбэ. - Валова продукция урда жэлэйхидэ орходоо, 6 процент ехээр үйлдбэрлэгдэе. 30 процентээр ехэ орооно тарьян, 16 процентээр ехэ овоц, 15 процентээр ехэ хартаабха абтахан байна. Республикын хараалхан социально-экономическа программа амжалтатгаар бэлүүлэгдэжэ байна.

Хүдөөгэй продукция үйлдбэрлэгын хэмжээн соо хамтын аж ахуйнууд оройдоо 18 процент эзлэнэ. Бусад хубиен гол түлэб үмсын, фермернүүдэй аж ахуйнууд үйлдбэрлэгдэе. Тэршэлэн хүдөө аж ахуйн хамтаралнуудта ажаладаг зоной салин тон бага байхан зандаа. Нарадаа дунда зэргээр 1611 түхэриг болоно.

Үйлдбэридэ туйлагдахан зарим тэдэй амжалтанууд хадаа «Мал ажал», «Хонин ажал», «Орооно тарьян» гэхэ мэтэ тусхай шэглэлтэй програмнуудта зориулагдан мүнгэ юунэй тухаламжын ашаар лэ бэлүүлэгдэе гэжэ М.Костриков тэмдэглэбэ. Мүн аж ахуйнууд болон муниципална байгуулалтануудай хоорондын хэлсээ холбоон аша үрэтэй байна.

Жэшээлхэдэ, тарьян ажалы программые Захаамин, Загарайн, Северо-Байкальскын аймагууд, мяха үйлдбэрлэгын түсэбтэ бүхы районууд

шахуу, хүнэй программые оройдоо долоон районууд бэлүүлжэ шадаба. Гэбшье хамта дээрээ 116 аж ахуйнууд гэхэ гү, али 77 процентнь валова продукцияа дээшлүүлэн байна.

Эбэртэ бодо малай тоо урда жэлэйнгээ хэм соо байгаа гэхэ гү, али 319 мянган толгой гэжэ тоологдоно. Наамал үнездэй тоо 4 процентээр доошолоод, 125 мянган дээрэ бууба. Мүн лэ дүрбэн процентээр гахай үсөөрөө. Харин хонидой тоо олошоржо, 217 мянгад хүрэбэ.

«Мал ажал» программа хабаадагша аж ахуйнууд жэлэй туршада үнеэн бүриөө 2125 кг хү наахан байна.

Халбарид шийдхэгдээгүй гол асуудалнуудай нэгэн - тэжээл бэлдхэлгэ болоно. Зоотехническэ гуримнаа 2,4 дахин бага тэжээлэй единицэ толгой бүхэндэ хүртэнэ. Тэжээлээр сахардуу байдалтай фермэнүүдэй үнеэн бүхэндэ жэлэй туршада оройдоо 1500 кг хүн наагдана.

Министерствын зүгөө элдхэлшэ зорилгонуудые табиба. Халбарин бүхы шэглэлнүүдтэ шэнэ технологи нэбтэрүүлхэ, гол фондые шэнэлхэ, бүтээсэтэй техникээр зэбсэгжүүлхэ, үүлтэртэ мал, хайн шанартай үрэнэ хүрэнгэ хаа хаанагүй хэрэглэхэ гэхэ мэтэ. Зүблөөндэ хабаадахан хүтэлбэрлэгшэд, мэргэжэлтэд ханамжануудаа хэлэбэ.

Борьёогой госплемзаводой директор Петр Зайцев олон жэлнүүдэй туршада энэ аж ахуйе амжалтатгаар хүтэлбэрлэнэ.

- Бидэ 20 мянган гектар газар элдүүлэнэбди, 20 мянган хонид үсхэбэрлэгдэнэ, мянгад эбэртэ бодо малтайбди, - гэжэ Петр Иванович хэлэнэ. -

Саашанхи хүгжэлтэдэ хаалта болохо ушарнууд олошорно. Тусхайлбал, ГСМ болон электроэнергийн сэн 35-60 процентээр дээшэлжэ, бүхы олзыемнай эдижэрхинэ. Түлэнэгүйт гээд, хурьга абаха халуун хахын үедэ электричество дамжуулхаяа болёо бэлэй. Техникэ хуушаржа, запчастнуудые абанхаар, шэнэ комбайн, тракторнуудые худалдажа абахань холо дээрэ. Теэд гүрэнэй тухаламжагүйгөөр энэ асуудалы шийдхэхэнь тон хүшэр. Гэхэтэй хамта үйлдбэрлэнэ тарья, нооһоёо худалдажа яданабди. Манай аж ахуй республикын нооһоной 20 процентые үйлдбэрлэдэг, зүгөөр республика дотороо тэрэнээ худалдажа шадангүй, аяр Красноярскын хизаар абаашаха баатай болонхойбди. Гайхалтайнь үшөө юун бэ гэхэдэ, ветеринарна албан «нооһо, арһемнай» үбшэжэ, хуулажа байнал. Хонидоо юрэ тэмдэглүүлхын тула аяр 30 мянган түхэриг түлэнэбди. Шэрэ, будаг тиимэ үнэтэй болоо юм гү?!

- Манай аж ахуй хото городһоо, продукция болбосорууддаг газарнуудһаа холо оршодог юм, - гэжэ Сэлэнгын аймагай Юрөөгэй аж ахуйн түрүүлэгшэ Батор Базаров хэлэнэ. - хү хүйтэрүүлжэ байха холодильна хэрэгсэл тон хэрэгтэй болонхой. Теэд аж ахуйдамнай тэрэниие худалдажа абаха мүнгэн үгы. Тиимэһээ правительствата гуйтатгайгаар хандажа байханаа Батор Гармаевич мэдүүлбэ. Мүн барилгын талаар инвестици оруулха түсэбтэ Юрөөгэй аж ахуйе хараадаа абаа хаань, хайн бэлэй гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Кабанскын районой «Байкальское» гэнэн аж ахуйн хүтэлбэрлэгшэ Николай

Шолен шэнэ технологи нэбтэрүүлжэ байхан тухайгаа хэлэбэ. 7 млн. түхэриг кредит абажа, үүлтэртэ хүрэг үнеэдые Австри гүрэнһөө асархан байна. Үнеэн бүхэниинь нёдондо 3892 кг хү үгөө. Хүнэйнь тоһолиг 3,8-4 процент болоно. 80 тугал абтаа. Үдэр бүри 800-1200 граммаар шэгнүүринь нэмэнэ. Нэгшье толгой гарзада гараагүй. 16 наратайхид 420-430 кг бээтэй болонхой. Иимэ үүлтэртэ малда хайн шанартай тэжээл хэрэгтэй ааб даа. Аж ахуй хадаа пленкоор багсалдаг үбшэ нэмэлтэ консервантаар шанаржуулжа байха тусхай түхээрэлгын хоёр лини ашаглалтада үгэһэн байна. Мүн хү хүйтэрүүлхэ агрегат абаад, хаалин агрегат табиулжа байна.

Зүблөөндэ хабаадахан хүтэлбэрлэгшэдэй үшөө олонийн байдал тухайгаа хөөржэ үгөө.

Зүблөөнэй дүнгүүдээр шийдхэбэрлүүд абтахадаа, илангаяа шэнэ технологи нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулба.

Николай НАМСАРАЕВ.

ХУДАЛДАА НАЙМААНАЙ
ЭРБЭСЭ ДЭЭШЭЛНЭ

Буряад болон Монгол ороноудай хоорондо эрхилэгдэдэг худалдаа наймаанай эрбэсын хэмжээн хүүлэй 5 жэлэй туршада 70 процентээр дээшэлэе, тэрэнэй тоодо экспортшые 85 процентээр ургаа бшуу.

Тэршэлэн Монголой дэлгүүртэ янза бүрийн эд бараан гарадаг болохоһоо гадуур, тэдэнэй хэмжээн горитойгоор дээшэлэе. Монгол ороной болон Россин Федерациин хоорондохи эд бараанай эрбэсын ниитэ үнэ сэн 2004 оной туршада 312 миллион долларто хүрөө, тэрэнэй 10 процентнь Буряад орондо хабаатай. Дээрэ дурдагдахан тоо баримтанууд региональна болон хилэ шадархи хани харилсаанай талаар Россин болон Монголой Правительстванууд хоорондын комиссин зүблөөн дээрэ соносхогдоо. Улаан-Үдэ хотодо мүнөө үнгэржэ байхан энэ зүблөөнэй ажал ябуулгада хоёр гүрэнүүдэй министерствэнүүдэй хүтэлбэрлэгшэд, Россин 9 можо нотагай түлөөлэгшэд хабаадалсаа. Тус зүблөөнэй ажал хүдэлмэри мартын 23-да Хяагта хотодо түгэсэбэ, эгээл тэндэ дүн гаргалгын протокол баталан абтаба.

ХАРИИН ЭРХЭТЭД ҮХИБҮҮДЫЕ
ҮРГЭЖЭ АБАНА

Буряад ороной үншэн үхибүүдые гадаада гүрэнүүдэй эрхэтэдэй үргэжэ абаха ушарнууд жэл ерэхэ бүри олошорно.

Тиигэжэ хүүлэй арбан жэлэй туршада 303 үхибүүн хари гүрэнэй гэртэхинтэй болоо. Нёдондо жэлдэ Буряадай 67 үхибүүе харин эрхэтэд хүмүүжүүлхээр абаа. Харин 10 жэлэй үмэнэ оройдоол 7 хүүгэд үргэгдэнэн байгаа гэжэ онсолдой.

Республикын прокуратурын хэблэлэй албанай дуулаһанай ёһоор, мүнөөдэрэй байдалаар үхибүүдые үргэхэ талаар Буряад орондо ажал ябуулдаг 11 эмхиин

Тобшо НОНИН

тон гансаниинь гүрэнэй бүридхэлдэ абтанхай. Тэдэнэйл мэдээсэхээр, үншэн үхибүүдые үргэжэ абаха хэрэгтэ Россин эрхэтэдтэ хуулин талаһаа дэмжэлтэ үзүүлэгдэхэ зэргэтэй. Зүгөөр Буряад орондо тад ондоо байдал тохёолдонхой.

Харууһанай болон опекин эмхи зургаануудта мүнөө дээрээ 10 мянган үншэн үхибүүд бүридхэгдэнэ.

ГҮРЭНЭЙ НИИТЭ
ШАЛГАЛТА ТУХАЙ

Гүрэнэй ниитэ шалгалта тушааха талаар семинар-зүблөөн Улаан-Үдэ хотодо үнгэрбэ.

Тестын ёһоор шалгалта үнгэрэглын федеральна түбэй директорэй орлогшо Михаил Поляков ЕГЭ-гэй дугуу дунданууд болон хайн таланууд тухай хургуулин директорнүүдтэ, дээдэ болон тусхай дунда мэргэжэлэй хургуулинуудай ректорнүүдтэ, мүн шалгалта абалгын пунктнуудай хүтэлбэрлэгшэдтэ дэл-гэрэнгыгээр хөөржэ үгөө.

Гүрэнэй ниитэ шалгалта тушааха талаар түрүүшын туршалга республикадамнай апрелин 22-то үнгэрхэ гээд хануулая. Байгша ондо 9 мянгад хурагша энэ шалгалта тушааха болоно.

КОММУНАЛЬНА АЖАХЫН
ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ НАЙНДЭР

Улаан-Үдэ хотын гэр байрын-коммунальна аж ахуйда хүдэлмэрилдэг 8 мянгад хүн мартын 18-да мэргэжэлтэ хайндэрөө тэмдэглэбэ.

Энэ үдэртэ дашарамдуулагдахан баяр ёһололой хэмжээнэй хотын захиргаанда үнгэрхэ үедэ Геннадий Айдаев баясхалангай үгэнүүдые тус аж ахуйн хүдэлмэрилэгшэдтэ зориулаа.

Мүнөөдэрэй байдалаар хотын гэр байрын-коммунальна халбарин 33 предприятия 4 мянгад байшан гэр

дулаанай элшэ хүсөөр, зайн галаар болон халуун уһаар хангана. Тэдэ гэрнүүд соо 250 мянга гаран хүн аж ахуйдаг юм.

ОЙН ТҮЙМЭРТЭЙ ТЭМСЭХЭ

талаар хэмжээнүүдтэ бэлдэлгын хүдэлмэринүүд республикадамнай эхилбэ.

Байгша ондо хээрын түймэрэй талаар байдал хүшэрхэн байха юм ха. Ушарын гэбэл, ерэхэ зун хуурай, гандуу аад, ааяма халуун байхаар хүлээгдэнэ. Мүнөөдэрэй байдалаар түймэрһөө нэргылгын хүдэлмэринүүдые үнгэрэгдэдэ 4 миллион түхэриг тухай мүнгэн номологдонхой. Шэнгэн түлшэ худалдан абалгада, мүн тусхай техникэ бэлдэлгэдэ болон ой тайга саг үргэлжэ хинан шалгажа байха хэрэгтэ энэ мүнгэн гаргашалагдана.

КОСМОСҮО АДАГЛАЛГЫН
СИСТЕМЭ НЭБТЭРҮҮЛЭГДЭЭ

Буряад ороной ой тайганууд космоһоо хамгаалагдадаг болохонь.

Онсо байдалай талаар министерствын Буряад Республикадахи гол управленийн мэргэжэлтэдэй дуулаһанай ёһоор, мартын 19-нэй байдалаар республикнай 3 аймагай дэбисхэр дээрэ 34 түймэр соробхижо байба. Тэдэнэй диилэнхи хубинь Яруунын аймагта тудана. Ушарын гэбэл, тэндэ нэргылэмжын зорилготойгоор ногоон шатаагдана бшуу.

Космоһоо адаглаха тусхай системын ашаар республикнай ой тайгын 40 процент тухайн мүнөө дээрээ шэнжэлэгдэжэ байнхай.

ТҮРГЭН ТУҢАЛАМЖЫН
МАШИНАНУУД ҮГТЭБЭ

Хотын эмнэлгын газарнуудта түргэн тухаламжын шэнэ машинууд үгтэбэ.

Түргэн тухаламжын больницада, мүн хүүгэдэй 1-дэхи болон 2-дохи больницаануудта Солонгос гүрэндэ үйлдбэ-

рилэгдэн мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ таарама машинууд тараагдаа.

Улаан-Үдэ хотын элүүрые хамгаалгын хэлтэсэй хүтэлбэрлэгшэ Валерий Очировай хөөрэнһөө, тэдэниие нёдондо жэлдэ хотын захиргаан худалдан абхан байгаа. Нэгэ машинуань 300 мянган түхэриг сэнтэй. Энэһэнгэ гадуур байгша ондо үшөө 5 машина абтахаар түсэблэгдэнэ.

ГАЗАРАЙ ХҮДЭЛӨӨН
БҮРИДХЭГДӨӨ

Газарай хурьһэнэй ехээр хүдэлхэ ушар Буряад орондомнай бүридхэгдэбэ. Улаан-Үдэ хотодошые газар багаханаар дорьбоһон байгаа.

Кабанскын аймагай Выдрино тосхонһоо баруун хойшоо 30-аад километрэй зайда хүнийн тэн багаар 6 бал хүсэтэйгөөр газар хүдэлөө бшуу. Онсо байдалай талаар министерствын Буряад Республикадахи гол управленийн мэдээсэхэнэй ёһоор, Выдрино тосхондо 3 бал хүсэтэйгөөр, мүн Улаан-Үдэ хотодо багаханаар газарай хурьһэн хүдэлхэн байба.

«НАЙДАЛ-2005»

гэнэн уласхоорондын мурьсөөн Улаан-Үдэ хотодо үнгэржэ байнхай. Эндэ Россин можо нотагуудһаа, Америкын холбоото штадуудһаа, мүн Монгол оронһоо ерэнэн 400 гаран артист хүгжэмтэ инструментүүд дээрэ наадажа мурьсээнэ.

Тус хэмжээ ябуулга республикадамнай 5-дахи удаа үнгэржэ байнхай, харин байгша онһоо тэрэ уласхоорондын удах шанартай болобо бшуу. Эндэ хабаадажа байхан хүгжэмшэд 5 ондоо шэглэлээр эгээл эрхимүүдээ элирүүлхэ болоно.

Фестивалиин түгэсхэлэй концерт мартын 26-да Буряадай оперо болон баледэй театр соо үнгэрхэ гээд дуулаһанабди.

А-Д.БОЛОТОВ бэлдэбэ.

(Үргэлжлэл. Эхинийн мартын 17-ой дугаарта).

Леонид ПОТАПОВ:

«Сэхэ утаһан»

«ТОН ХАРЮУСАЛГАТАЙГААР МЭДҮҮЛНЭБ...»

Республикын Президент телевизор харагдай, радио шагнагдай асуудалнуудта харюусаба

- Леонид Васильевич, гэр байрын асуудал ямаршье сагуудта хүн бүхэндэ эгээл шухала байдаг ёһотой. Республикымнай ажаайуушдад дилэнхи хуби гэр байраа ёһотой хэмжээндэ хүрэнгүй гэжэ тоолоно.

Москва хотын мэр Юрий Лужковтай Буряадтмнай эрхэдэ, Та гэрээнтэй хамтын хүсөөр республика дотор һайн шанартай, мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ зохистой гэр байра бариха тухай хэлсээт. Энэ талаар хэрэгүүдтэй хэр ябажа байнаб, гэр байрын барилгада ямар шэнэ хубилалтанууд болохоор хүлээгдэнэб, гэр байрын сэнгүүд доошлобо гү?

- Үнэхөөрөөшье, Москвагай болон республикымнай правительствануудай хоорондо имэ хэлсэн баталгандхай юм. Тиин һаянада Улаан-Үдэ хотын мэр Геннадий Архипович Айдаев болон Буряад Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо Николай Иннокентьевич Быков Москвагай Хото барилгын политикын департамент ошохо, Москвагай инвестиционно компанинуудай хотодомнай гэр байра барилгын асуудалнууды хэлсэһэн байна. Ушар тиимэһээ имэ хэлсэн бии гэшээ. Гэр байрын түрүүшын арбан мянган дүрбэлжэн метр мүнөө жэл барилгада. Саашадаа жэл бүри 40 мянган дүрбэлжэн метр гэр бодхоогдожо байхаар хараалданхай. Тиигээгээр гэр байрын талаар бэрхэтэй байдалнай нэгэ бага һайхарха юм.

Гадна гэр байрын барилгын мүнөө үедэхи эршэ һулахан, һанаандамнай таарангүй. Тиимэһээ гэр байрын барилгын эршэ нилээд дээшлүүлхэ арга болкомжо олгодоно. Тиин гэр байрын шэнэ кодекстой зохилдуулан, республикынгаа хуулинуудта болон «Гэр байра» гэрэн программада хубилалтанууды оруулахади. Илангаяа залуу гэр бүлэнүүдэ болон мэргэжэлтэ миини панаа зобооно. Би эдэб газараар оло дахин ябажа хараһанби, тиимэһээ илангаяа хүдөө нотагууд энэ талаар ороё байдалтай гэжэ мэдэнэб.

- Леонид Васильевич, энэ асуудалда хабаатай видео сюжет харайди.

Экраң дээрэ – хоёр жэлэй саана «Бурядагэй залуу мэргэжэлтэды гэр байраар хангалга» гэрэн программаар субсиди абажа, гэртэй болдон Арюна болон Эрнест Багмевтанай залуу бүлэ. Тэгэнэй хөөрзөөр, Байтын аймагай Багдарин тосхонго гэр байрын талаар тон бэрхэтэй байдал тогтоной. Улаан-Үдэ хотодогшье залуушууд нилээн гэр байрагүйдэгэ. РБ-гэй Залуушуудай хэрэгүүдэй, физическэ культура болон спортын талаар гэрэнэй комитетгүй Залуушууды ажаллаар хангалгад туһалгамжын түбэй ахамда мэргэжэлтэн Анастасия Дельбева тус байдал тухай хэлээгээ, хэрбээ хүдөөгэ гэр байрын нэгэ дүрбэлжэн метрий 1500-4000 түхэрлэжэ наа, хотодо энэ тоо аяр 10000-15000 түхэрлэ хүрээр урлана.

«Гэр байра» гэрэн республиканска тухай зорилготой программын бэлэүүлэгдэһэн гурбан жэлэй туршада табан зуугаад залуу мэргэжэлтэ бусалтагүй гэр байрын субсидида хүртөө, 145 залуу гэр бүл гэр байра абахын тула гэрэнэй урьһаламжа абаа. Гэбшье Россин бусад регионуудтай асуулаба, эгэ тоонууд эхэ бэшэ: тус программада 70-80 миллион түхэрлэ шэглүүдэгэ регионууд бии. Зүгөөр манай республикада – 6 миллионгоо гэшээ гаранагүй. 2005 ондо «Гэр байра» гэрэн программа хангалгадгүй байна. Энэ асуудал Бурядагэй Правительствоын зүблэнг дээрэ болон РБ-гэй Арагай Хуралай сессидэ хэлсэгдэхэ юм.

- Леонид Васильевич, залуушуудай республикаһаа гаража ошолгодо эсэс табихын тула илангаяа залуу гэр бүлэнүүдэ болон мэргэжэлтэды гэр байраар хангалгын талаар «Гэр байра» гэрэн республиканска тухай зорилготой программа мунгөөр номолхо тухай шийдхэбэри ахтаха гү?

(Энэ асуудалаар Людмила Викторова Артемьева һонирхоһон байна).

- ханаагаа зобохыетнай ойлгоноб. Энэ прграммын хэмжээндэ хоёр подпрограммууд бии: «Залуу мэргэжэлтэды гэр байраар хангалга» болон «Залуу гэр бүлэнүүды гэр байраар хангалга». Ямар илгаатайб? Залуу мэргэжэлтэдэй худалдажа абаһан гэрэй 40 процентнэ республикын бюджетдэ түлэгдэнэ, үшөө 40 процентныг муниципалитетна байгууланууднай дааж абаһа, үлэһэн 20-ниинь залуу мэргэжэлтэдэй өөһэдэнь дааһын гээшэ. Зүгөөр залуу бүлэнүүдтэ туһаламжа ондоо гуримаар хараалданхай. Тэгэндэ бюджетдэ урьһаламжанууд дурадраһана, тиихэлээрээ 80 процентныг залуу бүлэ һөөргөнэ бусааха ёһотой, үлээшэ 20-иинь бюджет хааха.

Минии ханахада, хүнгэлэһэнүүды мунгөөр һэлгэлэгтэй холбоотой бэрхэшээлүүдэй төхөөлдөбшье, энэ гурим үргэлжэлүүлэгдэхэ. Магад, хубилалта оруулахада, залуу мэргэжэлтэды болон гэр бүлэнүүдэй ороё байдалыг һайжаруулахын тула арга боломжонууды олохооби. Даб дээрэ имэл гуримаар туһалха аргатайди. 2005 ондо программын хүдэлхын тула бүхөөрөө оролохооби.

- Үшөө нэгэ хүн хонходожо байна. Асуудалаа табигты, шагнабади.

- Алло, сайн байна, Леонид Васильевич, һуралсагай халбарини хүдэлмэрилэгшэдэй салин түлэлгэ дахин оройтожо залалаа. Юундэ багшанар тэсэн бээ гэжэ тоолодоно гэшээб?

- Тон харюусалгатайгаар мэдүүлнэб: һуралсагай, бюджетнэ халбариде салин түлэлгэ талаар һаа ушаруулагдахагүй. Жэлэй эхиндэ Түбэй болон регионуудай мунгэ гаргалшаа талаар бүрин этигэмжэнүүды хизаарлалгай холбоотой техникческэ бэрхэшээлүүд дайралдаа: мүнөө сагта һуралсагай халбарини республикын бюджетдэй субвенциин ашаар хангаһана. Зүгөөр энэнь шэлжэн оролгын үеын бэрхэшээлүүд байгаа. Үшөө дахин хэлэнэб: бюджетнэ халбарини хүдэлмэрилэгшэдэй салин саг соогоо түлэгдэхэ.

- Леонид Васильевич, салин хүлэһэй асуудалнууды үргэлжэлүүлэн, Доржиев Баир Цыбикович ингэжэ һурана: «Республикада мунгэн Ауталдана. Бюджетнэ хүдэлмэрилэгшэдэй салитай 20 процентээр нэмэлтэ ямар аргаар түлэгдэхэб? Хаад ушархагүй гү?

- Үгы, ушархагүй. Үшөө нэгэ хүн хонходобо. Асуудалаа табигты, тание анхаралтайгаар шагнажа байнабади.

- Леонид Васильевич, саад таригшад Таңда хандажа байнабади. Хэды болотор дачанууд дээрэмнай тончул дээрэм үргэлжэлэхэ гэшээб? Гүмэр лэ һааны, хамагыемнай хулуужа, ханаа амарханаар, ямаршье хашалангүйгөөр тушаан абадаг пунктуудта абаһана. Энэниин тэсэхээр бэшэ.

(Иимэ асуудалнууды Тамара Николаевна Алексеева болон Ангелина Викторовна Воробьева табия һэн).

- Мүнөөнэй хуулин хүсэндөө байхада, тус байдал үнэхөөрөөшье шийдхэгдээгүй асуудал болонхой. Дотоодын хэрэгүүдэй министерство энэ талаар зөбхитэйгээр хүдэлмэрилжэ байна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Саг үргэлжэ шалгалтанууды эмхидхэдэг, лицензионно палата руу дансанууд оруулагдажа, тэгэнэй ёһоор бэлэхэлгын хэдэн пунктууд лицензигүй болоо. Бидэ албан хоорондын комиссион хүдэлмэри дахин захалжа, эдэ бүгэдэ хуули буса ябадалнууд хатуугаар хэһээгдэхэ. Зүгөөр

минии ханахада, гансал засагай зургаануудай оролдолгоһоо байдал заһархагүй. Дачануудай эздэ, саад ургуулагшад Дотоодын хэрэгүүдэй министрствотэй хүсээ нэгэдүүлжэ, тогтоһон ороё байдалаа суг хамтын оролдолгоор шийдхэхэ ёһотой гэжэ ханаһана. Харин би энэ асуудал шаңга хиналта доро абахам.

- Леонид Васильевич, республикын промышленностьда болон экономикада хабаатай хэдэн асуудалнууд байна. Нэгэниинь Николай Васильевич Степановһаа: «Бүхы гол шухала предприятинууднай Эрхүүдэ гү, али Москвада мэдэлтэй. Эндэмнай ажалгүй зон олоһорно. Заводуудай болон үйлдэбрийн нэгдэлүүдэй ондоо тээгүүр «хамгаалагшадые» бэрхэтэй тула Правительство ямар хүдэлмэри хэнэб?

(Энэ асуудалаар Николай Иванович Загоров болон Чингиз Гармаев һонирхоһон).

- Ондоо тээ «хамгаалагшын» байхада, юундэ муу юм? Би, жэшээнь, тиигээгэ һанангүйб. Министерствэнүүд байһан ха юм, тэдэниие һаһал «хамгаалагшад» гэжэ нэрлэхэдэ болоно. Булта шаху союзна министрствэнүүд республика дотор бэшэ, Москвада байгаа.

Мүнөө сагта эдэбхитэйгээр корпоративна байгууланууд тогтожо захаланхай. Предприятиянууды «хамгаалагшад» гансал ондоо тээ бэшэ, Улаан-Үдэзшье байха. Жэшээнууды дурадраһау. «Бурятзолот» нэгдэл - Россин алта олзоборинын түрүү компанинуудай нэгэн юм. Оффисын республикадамнай. Үйлдэбрийн Амурска областда болон Монголд үргэнөөр дэлгэрэнхэй.

Үгы гэбэл, жэшээнь, АЛРС - түмэр харгын филиал, Эрхүүдэ мэдэлтэй байгаа. Харин мүнөө энэмнай бээс даанхай филиал гэшээ, «Российские железные дороги» ОАО-до сэхэ мэдэлтэй.

Үшөө нэгэ жэшээ харая. «Бурядагэй макаронууд», буланда мэдээжэ «Макмур» тогтожо байна. Тус предприятие Эрхүүдэ үйлдэбритэй. Тиихэлээрээ зүришлэдэхэ шадалтай, хүсэтэй предприятие бшуу. Хараад үзэт, Монголд, Сибирьт болон Алас Дурна зүгтэ амжалтатыйгаар дэлгэрүүлгэ эзэлжэ байна. Дмитрий Астафьевич Козлов саашадаашье предприятияа хүжжөөхэ, Россин бусад областинуудта үйлдэбрийн нэбтэрүүлэхэ гэжэ батаар этигэнэб.

Корпоративна бүридэлдэ хэдэн предприятияуд ородог гэжэ бу мартая. Тиимэлээ синергетическэ ашаг үрэ бии болоно гэхэ гү: хоёр дээрэ хоёры нэмэхэдэ, дүрбэ бэшэ, харин таба, зургаа, долоо... Ондоогоор хэлэбэл, нэгэдэмэл финансоев урадхал гэшээ. Тиихэлээрээ корпоративна байгуулын бүридэлдэ ороһон предприятия шүүнэ.

- Леонид Васильевич, үшөө нэгэ хонходолго.

- Алло, Леонид Васильевич, «Амта» болон «Гормолзавод» гэжэ мэтын предприятинуудайнай бусад регионуудай продукцитай зүришлэдэхынь юун наатуулаһаб? Юундэ эндемнай ондоо тээһээ асарагдаһан продуктууд эхэ олон гэшээб?

- Би танай хэлһыэ зүбшөөхгүйб. Гормолзавод тушаа хэлэбэл, продукцинь 96 шахуу процент республикадамнай үлдэжэ, энэнь манай эд хэрэглэдэхэй дэлгүүр дээрэхи продукциин 18 процентые эзлэнэ.

Зүришлэдэхэ шадахагүй предприятия гэжэ хэлэхэ аргагүйб. Гэбшье тус нэгэдэлдэ дутуу дунданууд бии ааб даа. Наяын үедэ тийшээ ошохо, сырогууды үйлдэбрийдэг шэнэ түхээрлэгэнүүдыень харахаар Виктор Леонович Савельевтэ үгээ үгөө һэм. Тус шэглээээрээ предприятия зүришлэдэхэ шадалтай болоходонь туһалха ёһотой.

«Амтые» шүүмжэлһэнэй хэрэггүй, тад буруу. Продукцинь һайн шанартай, зүришлэдэхэ шадалтай. Шэтын областда хонэй конфетзнууды худалдан абаһаб? Манай. Монголд - манай, бусад областинуудта - баһал манай конфетзнууд бии. Өөһэдэмнай дэлгүүртэ «Амтын» продукци 31 процент гэжэ бүридхэгдэнхэй бэшэ аа гү. Теэд энэнь дээрээ тогтонгүй, саашадаашье хүдэлмэрилхэ хэрэгтэй. Предприятинууд хүжжээб байна ха юм. Бэрхэ, шаңга хүгэлбрийлэгшэдтэй, технологиёо болбосооруулаха талаар, үйлдэбрийн гаргашанууды доошолуулаха талаар ажал ябуулдаг предприятияуд саашадаа зүришлэдэхэ шадалтай болохол байха гэжэ найданаб.

- Леонид Васильевич, энэһнээ урид ажалгүйдэлгын асуудалнуудта хандаһан хойно тэрэнээ үргэлжэлүүлэе. Наяын сагта республика дотор ямар предприятиеуд байгуулагдахаар хараалаганаб, ажалый ямар шэнэ һуруинууд бии болохоб?

- Совет үедэ, түсбэлэлгын экономикын сагта эхи абаһан экономическа хүгжэлтын арга шадалай, энэмнай машина бүтээлгын хэдэн эхэ заводууд, болбосооруулын мантан предприятиянууд нэмнай даа, шэндэһэн байгуулагдаһаа боложо хандаран унаганинь харамтай. Тиихэлээрээ экономикымнай үндэһэй һуури һаашохо ха юм.

Мүнөө сагаймнай бодото байдал ямар бэ гэжээ, тус предприятиянуудай орондо нэн түрүүн минеральна түүхэй эд олзоборинын болон болбосооруулын предприятиянууд мундалжэ байна. Заримынь нэрлэхүү: Холоднимское тууланай-сайрай, Озерно тууланай-сайрай, тиихэдэ Назаровска полиметаллуудай хэбшээнууды ашагалтын предприятиянууд. Мун Баутын аймагта уранай хэбтэшин, Хэжэнгын аймагта - бериллин, Мухар-Шэбэрэй аймагта - Никольско нүүрэнэй гэжэ байна.

Үшөөшье хэдэн предприятиянууды тоолоходо болохо. Бүхыдөө хэлэхэ болоо һаа, олзоборинын болон минеральнотүүхэй эдэй комплексын халбаринудай предприятияуд экономическа хүгжэлтын арга шадалай үндэһэн болоно. Эдэмнай республикымнай экономикые һайжаруулаха, шэнэ ажалый һуруинууды бии болохо, шэнэ халбаринууд, шэнэ предприятиянууд гэшээ.

- Леонид Васильевич, мүнөө жэлэй Россидашье, бүхы дэлхэйдэсхэ эхэ уаха шанартай - агуехэ Илалтын 60 жэлэй ойн баяр тэмдгэлэгдэхэнь. Теэд мүнөө болотор дайнда хабаадагшадай сэдхэл зобооһон асуудалнуудай шийдхэгдээгүй байһанынь харамтай. Энэнь тушаа манай репортаж.

(Энэ асуудалтайгаар Ольга Иннокентьевна Буинова, Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеранай басаган хандаһан байна).

Экраң дээрэ – Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран, I группын инвалид Иван Лукчи Бондаренко тухай сюжет. Энэ хүн аяр гурбадаху жэлэ «Ока» автомобилли оошорто зогсоно. Иван Лукчи дайшалхы намтар тухайгаа хөөрэнэ. Ветеранай бэсын тамыр һуларанхай, тиимэһээ автомобил тэрээндэ эхэл туһатай байха һэн.

- Леонид Васильевич, үнэхөөрөөшье, транспортаар хангалгын асуудал олонхи ветерануудта тон шухала болонхой. Тус асуудалай федеральна мэдэлдэ дамжуулагдаһанынь ветерануудай панаа зобооно, байһан оошорын зандаа үлэхэ гү?

- һүүдэй жэлүүдтэ ветерануудта 350-400 машинны түлхюур баруулахада, би сэдхэлээ хандаг һэм. Харин мүнөө 122 дугаарай Федеральна хууляар тус хүнгэлэлтэ болоулагдаа. Зүгөөр 2005

оной январин 1 болотор оошор эзэлһэн зон булта машинатай болохо. Гэбшье гуримынь Россин Федерациян Правительство тогтоохо. Даб дээрээ тус гурим тодорхойлогдоодүй. Тэрэниие абахатайгаа сасуу буланда дуулахабади. Иимэл даа.

- Леонид Васильевич, Андрей Геннадьевич Макаровой асуудалда харюусат. Дайшалхы үйлдэбрийдэ хабаадагшадые хубин барилгын газарай участогуудаар хангалгын асуудалаар һонирхоно: «Бусад регионуудта энэ хүдэлмэри һайн ябуулагдана, харин бидэ доромжолуулаһади», - гэжэ тэрэ хэлэнэ.

- Юундэ доромжолуулаха боло юм? Тус асуудал бии хиналта дороо абахам. Мүнөө энээндэ харюу үгээгэ шадахагүйб, газетэнүүдэй хууданан дээрэ толилогдохо гэжэ тон харюусалгатайгаар мэдүүлнэб. Ямаршье доромжоло энэ байха ёһогүй.

- Леонид Васильевич, ямаршье гүрэн гүрэдэ олонхи юмэн үндэр тушаал эзэлһэн зонһоо дулдыдааг. Тэгэнэр ямараар хүдэлмэрилэһэб, зон жэшээ болон һажаадаг гэшээ. Ферралиин I-һээ «Россин Федерация дотор гүрэнэй эрхэтэнэй албан тухай» Федеральна хуули хүсэндөө ороно. Тус хуули соо ехэ шухала хэдэн дүримүүд оруулагдаһанхай. Тодорхойлобо, конкурсын аргаар эрхэтэнэй албанай тушаал орлоло болон гүрэнэй алба хэһээгэй мэргэжэл шалгалга. Энэмнай гүрэнэй аппараудай кадрави бүридэл һайжаруулахын тула хэдэнэ. Тус хуули республикымнай тушаала зондо ямар аргаар хамадахаб?

- Энэ асуудалда харюусахадаа, бидэ өөрын хуулитайди, саашадаашье байха, тэрэмнай яһала бараг хүдэлдэг гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Конкурсуудынь, мэргэжэлэй шалгалтануудынь үнгэрэгдээгэ. Дээдын тушаала зоной мэргэжэл шалгалгы миини толгойдог комисси үнгэрэгдэг. Тиин зарим хүдэлмэрилэгшэдэ тон хатуу хэмжээнүүд абаһан юм, тушаалһаны сүлөөлэхэ ушарнууды һаана.

Мүнөө шэнэ хуулин ёһоор, булта конкурсын аргаар тушаал эзлэхэ ёһотой. Хэрбээ тусгаар ушарай байбашье, тон хатуугаар хэлсэгдээгэ. Конкурс, шалгалга үнгэрэлгын талаар хубилалтануудай хэрэгтэй һааны, булатынь оруулахади. Комисси энэ асуудалаар хүдэлмэрилдэг. Тэрэниие Правительствоын Түрүүлэгшын Нэгэдэхэ орлогшо толгойлодог. Мүнөө дээрээ харюусалга дээшлүүлэхэ, гүйсэдэхы засагай зургаанууды һайжаруулахын талаар Правительствоыншье байгуулаалта дээрэ хүдэлмэрилжэ байнабади. Саашадаашье энэ хүдэлмэриё үргэлжэлүүлжэ, хуулинуудай Федеральна хуулинуудтай зохилдонги болгохооби.

- Үшөө нэгэ асуудал, Леонид Васильевич, 2004 ондо Федерациян субъектүүдэй хүтэлбэрилэгшэд һүүлшынхисэ һунгалшадай сэхэ дуугаар һунгаһаа. Россин Федерациян субъектүүдэй хүтэлбэрилэгшэ бүхэн тушаала болзорһоо урид орчихо эрхэтэй гэшээ аб даа. Танай бүрин этигэмжэнүүдэй болзор 2007 ондо түгэсэнэ. Таңаи ханаа хүсэл ямар бэш?

- Болзорһоо урид тушаалаа сүлөөлжэ тухай ямаршье мэдүүлгэ бэшэхгүйб. Намай зон һунгаа, намда этигээ. 2002 ондо 70 процент шахуу миини түлөө дуугаа үгөө. Гадна нилээд удаан бодомжолнонойнгоо удаа гурбадаху болзорто һунгагдаха тухай шийдхэбэри абахадам, Россин Президент Владимир Путин зүбшөөгөө. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, би хуулин ёһоор үйлдэнэб.

- Леонид Васильевич, танай ержэ, сэхэ дамжуулагдаманай хабаадажа, телевизор харагдаймнай болон радио шагнагдаймнай асуудалнуудта харюусаһангадтанай биде һайни хургэнэб.

Сагай бараһаа боложо, эфиртэ гараагүй бүхы асуудалнуудта харюуноуд «Бурятия», ГТРК-гай «Прайм-ТВ» болон республикын бусад хэблэлүүдтэ толилогдохо.

Буряад Республикын Правительствоын мэдээсэлэй таһаг.

Д.МАРХАДАЕВА хэблээдэ бэлдэбэ.

Сэхэ утаһан

ЮУНДЭ ЭМҮҮД ДУТАЛДАНАБ?

Эрэмдэг бзэгтэй зонин хүнгэлэлтын гуримаар эм домоор хангаха асуудал аргагүй хүндүүлхэйе дахиад мэдэрбэди. Ушар юуб гэхэд, эндэ найхана манай Хэблэлэй байшанай дэргэдэ эмхидхэгдэһэн «халуун утаһанда» республикын элүүрые хамгаалгын министр Валерий КОЖЕВНИКОВЭЙ болон тэрэнэй орлогшо Тамара СОДНОМОВАГАЙ хабаадахада, уншагшаднай иматгал энэ асуудал табья бшуу.

болзор соонь 12-14 миллион түхэригэй мэдүүлгэ баринабди. Харин тэдэнэйманай хангагдаха гэшнэнь орёо - тэдэнэй оройдоол 50-52 процент дүүргэгдэнэ. Ямар эмүүд дуталданаб гэбэл, зүрхэнэй, гипотензивнэ болон үнэтэй эмүүд хомор.

- Биологическа эдэбхижүүлгын нэмэлтэнүүдэй (БАД) шанар хинаха хэрэг Бурядай Элүүрые хамгаалгын министрствын эрхэ мэдэдэ гээшэ гү? Ушарын гэбэл, би аргагүй үнэтэй тиимэ эм абahan хүм, зүгөөр тэрэм огто туһа хүргэхгүй байшоо.

- Тэрэ нэмэлтэнүүдэнетнай олонийтын хэлсэдэгээр БАД гээд нэрлэе. Тэдэнэй шанар бидэ шалгаха эрхгүйбди. Нэгдэ-хөөр, тэдэнэй гүрэнэй удха шанартай сертификадуудтай, хоёрдохөөр, БАД болбол эмэй хэрэгсэл бэшэ юм. Энэ асуудалаараа Роспотребнадзорой территориялна хэлтэстэ (Госсанэпиднадзорой түб) хандагты. Тэрэнэй дэргэдэ БАД-ай шанар шалгалгын тусхай таһаг бии.

Дуама Цыреновна Цыренова: - Миний абга 3 удаа инсультда нэрбэгдээд, мүнөө хэбтэрийн. II группын инвалид болонхой. Эмшэнэй зүбшөөһөн эмүүдэ бэдэрхэдэмнай, зариманийн федеральна списогтэ үгы, харин тэндэ бүридхэгдэһэнүүдын аптекадэ байхагүй.

- Үнэхөөрөөшье, хүнгэлэлтын гуримаар тараагдаха эмүүдэй федеральна список соо олон эм ороогүй. Энэ асуудалаар дээшээ хандахадманай, можо нютаг бүхэн нэмэлтэ эмүүдэй өөр өөрын список бүридхөөд эльгээгты, I кварталай эсэсээр тэдэниетнай шэнжэлжэ үзөөд, списогтэ оруулхаар эмүүдыень

орүүлхабди гэжэ Россин Элүүрые хамгаалгын министрство мэдүүлэнхэй. Тиигэжэ бидэ 109 янзын эм хэрэгтэй гэжэ тодорхойлоод, нэмэлтэ список ябуулаабди. Харин танай хэрэгээр участково врачтайтнай уулзажа хөөрөлдөөд, асуудальетнай шийдхэхэбди. Танай хаяг, телефоний номер бэшэжэ абаабди.

Нагежда Борисовна Дворкина, II группын инвалид: - Эмүүдэй дуталдажа байһан нимэ хэсүү эрхэ байдалда бидэ үшөө хүнэй, тодорхойлоод, аптекийн ажалшаддай абари зангай муутай ушарнабди. Ушар юуб гэхэдэ, наһатай болоһон зон эмүүдэй хойноһоо аптекадэ ерэдэ, бүхэли үдэрөөрөө зогсоод (ядахадаа, нууха хандаһише үгы), эсэсэй эсэстэ эм үгы гэжэ хэлүүлэнэ. Хэрбээ эмүүдэй үгы юм наа, гараад ойлгуулжа хэлэхэ гү, али самбарташе бэшэжэ мэдээсэхэ арга байдаггүй юм гү?

- Танай асуудалаар ажал ябуулхабди.

Прасковья Вахрамеевна Дементьева, пенсионер, II группын инвалид: - Ямар ушарнаа муниципальная аптекадэ хаагдана гэшнэб? Харин үмсын аптекадэ үнэтэй тоо саг ерэхэ бүри дээшэлэнэ.

- Энэ асуудалдатнай харюу үгэхэ аргагүй байнаб. Ушар юуб гэхэдэ, тэдэ аптекадэ манай мэдээлэй бэшэ, харин Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай Элүүрые хамгаалгын управлениин эрхэ мэдэдэ байдаг юм. Тиимэһээ тишээ хандаарайгты, телефоний номер: 21-57-53.

Даша-Доржо БОЛОТОВ бэлдэбэ. Р.-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

Гавриил Михайлович Конев, II группын инвалид, дайнай ветеран:

- Эмшэнэйгээ бүридхэнэ рецепт баряад, Борсоевой гудамжаар оршодог аптека ошоходом, нимэ эмүүд үгы, һүүдэ ерээрэйгты гээд эльгээгээ һэн. Нэгэ хэды сагай үнгэрөөд байхада, дахиад хандахада, рецептыннай болзор үнгэршөө, врачтаа ошоод, шэнэ рецепт бэшүүлээд ерээрэйт гэбэ. Баһа ондоо саарһа бүридхүүлжэ ошоходом, эмүүдынь байхагүй. Үнөөхи рецептымни болзор үгөөдэр гараханэ, яаха гэшнэб? Эмүүдэйгээ орондо мунгыень абажа болодоггүй юм гү?

- Үнэхөөрөөшье, танай тибһан асуудал мүнөө үедэ аргагүй бэрхэшээлтэй. Манай республикы, мүн Сибириин бусад можо нютагууды эмүүдээр хангаха ёһотой «Роста» гэжэ компаниин уялануудаа муугаар дүүргэһэнһээ боложо, хэсүүшгэр эрхэ байдал тогтонохой. Тиигэжэ 364 янзын эмүүдэй оройдоол 118-ийн мүнөөдэрэй байдалаар республика руумнай асарагданхай. Гада рецепт бүхэн хоёр долоон хоногой туршада хүсэнтэй байха гэжэ Россин Элүүрые хамгаалгын министрство тогтооһон юм. Мүншье эмэйнгээ түлөө мүнгэ абаха тухай асуудал мүнөө дээрээ зүбшэгдөөгүй, тиимэ

боломжошьегүй ха, ушар юуб гэхэдэ, федеральна хүнгэлэлтэ-нүүдтэ хүртэхэ эрхэтэй зонин түлөөһөгүйгөөр хангаха ёһотойбди. Ямар эмүүдые абаха гэе һэмта, тодорхойлоод үгыг.

- «АЦЦ», «Тромбо-ас», «Энап» гэжэ эмүүд намда хэрэгтэйл даа.

- Хүнгэлэлтын гуримаар тараагдаха эмүүд федеральна хэмжээн дээрэ тусхайтаар бүридхэгдэнхэй. Харин танай нэрлэһэн «Энап» гэжэ эм тэрэ бүридхэдэ абтаагүй. Гэбэше тэрэнэй орондо адлирхуу бүридэлтэй ондоо эм абаха аргатайт. Борсоевой гудамжын б-дахи гэртэ оршодог аптекийн хүдэлмэрилэгшэд танда энэ-ниие ойлгуулаад, ондоо эм дурадаха ёһотой байгаа. Юундэ ондоо эм дурадахагүй гэшнэб гэжэ мүнөөдэртөө эхирүүлээд, үдын хойно танда хонходохобди, телефонойтнай номер бэшэжэ абаабди. Элүүр энхые хүсэнэб.

- найнта даа, баяртай. Зинаида Даниловна:

- Ямар ушарнаа эмүүд дуталдана гэшнэб? - Манай республикы эмүүдээр хангаха уялгы «Роста» гэжэ компани даажа абаһан юм. Энээн тухай хэлсээн федеральна хэмжээндэ баталагданхай. Тэрэнэй ёһоор тус компани гансашье манай республикы бэшэ, харин Сибириин болон Алас Дурнын можо нютагууды

БҮРЯАД ХЭЛЭНЭЙ БАГШАНАРАЙ УУЛЗАЛГА

Февраль харын һүүл багта Түхэнэй аймагай Хойто-Голой дунда хургуулида Бурядай гүрэнэй университедэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институтдай буряад хэлэнэй кафедрын түрэлхи хэлэ заалгын арга зүйн эрдэмэй лабораторийн нүүдэл зүблөөн үнгэрбэ. Зүблөөн буряад хэлэ, литература дунда хургуулида заалгын шухала асуудалнуудта зорюулагдаа.

Республикын Эрдэм хуралсалай министрство, Түхэнэй болон Ахын аймагуудай эрдэм хуралсалай захиргаанууд энэ хэмжээ ябуулга эмхидхэлгэдэ ехэ бэлэдхэлэй ажал ябуулан байна. Улаан-Үдэ хотоһоо, Эрдэм хуралсалай министрствэһээ Т.П.Хамаганова, Улаан-Үдэ хотын эрдэм хуралсалай захиргаанай мэргэжэлтэн У.Е.Мангутова, Республикын аяншалгын түбэй директор И.С.Данилова, педагогическа колледжын багша А.Д.Жалсанова, 1-дэхи лицей-интернадай буряад хэлэ, литературы багшанар Ж.Д.Жамбуева, Я.Ц.Ивахина, С.Г.Будан, Ц.В.Лубсанова, Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай дунда хургуулин буряад хэлэнэй багша, ажалай ветеран Ц.Х.Ж.Жамьянова, Бурядай гүрэнэй университедэй багшанар С.Г.Ошоров, В.Д.Патаева гэгшэд ошообди. Тиикэдэ Ахын, Түхэнэй аймагуудай буряад хэлэнэй багшанар булта ерэжэ, ехэ эдэбхитэйгээр зүблөөндэ хабаадалсабад. Түхэн нютагаархиднай маанадаа «Нилова-Пустынь» курортдо хүргэжэ хонуулаад, үглөөгүүр Бурхан-Баабай гэжэ мүргэлэй газарта Хойто-Голой хургуулинхид Ч.В.Самбуев директортээ түрүүлэн утгажа абаа.

Хоёр үдэрэй хутасаа соо дунда хургуулида түрэлхи хэлэ, литература заалгын асуудалаар тон шухала асуудалнууд шийдхэгдэбэ. Хойто-Голой хургуулин багша Любовь Бадмаевна Донитова 11-дэхи класста буряад литератураар нээмэл хэшээл үнгэргөө, республикын 1-дэхи лицей-интернадай багшанар мастер-классууды үгөө, сагай эрилтээр түрэлхи хэлэ, литературы хэшээлүүдтэ яажа шэнэ техникэскэ онол арганууды хэрэгдэдгээ харуулаа. Үдын һүүдэ О.Н.Маншесев Сагаалганда зорюулагдаһан класста гадуур хэшээл үнгэргөө. РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник, Буряад Республикын габыята багша, ажалай ветеран Е.А.Шобонова уни удаан жэлнүүд соо сахижа ябаһан нютаг шэнжэлгын музейтэйгээ айлшадаа танилсуулжа хонирхуулаа.

Тэрэнэй удаа буряад хэлэ заалгын асуудалнуудаар болоһон «дүхэриг шэрээ» лабораторийн эрхилэгшэ С.Г.Ошоров нээжэ, түрүүн аймагай эрдэм хуралсалай захиргаанай дарга А.Д.Бадановта хургуулинуудай мүнөөнэй байдал болон ерээдүйнгөө хараа шгэлэнүүдтээ танилсуулба. Удаань мэргэ-

жэлтэ, буряад хэлэнэй методист Е.Б.Баторова, Е.Н.Сушкеева, Е.Б.Шоймполова гэгшэд тус бүрөө багшанарай хонирхохо шухала асуудалнуудаар үгэ хэлжэ, хөөрөлдөөгөө үргэлжэлүүлээ. Түрэлхи хэлээ заалга дээшэлүүлгын, буряад хэлээр номууды хэблэн гаргалгын зорилгонууды бэелүүлхын тон шахардуу асуудалнуудаар хоёр аймагай буряад хэлэнэй бүхы багшанар болон түб хотоһоо ерэлэн багшанар болон мэргэжэлтэд ехэ эдэбхитэйгээр буряад хэлэ дэлгэрүүлгэдэ сэдхэлээ зобон, ханал бодолнуудаараа андалдаа. Наһанайнгаа амаралтада гараһан буряад хэлэнэй багшанар, ажалай ветеранууд - Н.А.Тулусоева В.Ж.Мунконов хоёр энэ уулзалгада ерэжэ, түрэлхи хэлэ болон түүхээ ургажа ябаһан үхибүүдтэ мартуулангүйгөөр дамжуулаха ёһотойбди гэжэ залуу багшанары зоригжуулан, өөһэдынгөө үгэ хэлэбэ.

Түхэнэй, Ахын аймагуудта буряад хэлэ хургуулинуудта заалган тон хайн бэшэ гэжэ багшанарай хөөрөлдөөһөө элирнэ. Олон хурагшад түрэлхи хэлээ үзэнгүй, ород класста ехэнхинь хураха дуратай байна, гэртэ хинийнше энэниие

дэмжэнэ. Тиикэдэ үндэһэн буряад хургуулинууд үсөөрөө, жэшээлхэдэ, урдань Хэрэнэй, Горхоной хургуулинуудта буряад классууд байһан аад, мүнөө үгы болгодонхой. Хэн үгы болгооб? Аймагай захиргаанай ноёд сайд эдэ асуудалнуудта хайша хэрэгээр хандагад болоһоор үнинэй. «Буряад хэлэн - гүрэнэй хэлэн» гэгэн программаар олон тоото асуудалнууд табигдаа, хотын эрдэм хуралсалай захиргаанай буряад хэлэнэй мето-

хүжөөлгэдэ иимэ ехэ хүндэ хүшэр юумэн үгы гэжэ ханадаг байгаа. Мүнөө «дүхэриг шэрээдэ» хабаадалсаад байхадаа, ямар олон орёо асуудалнууд бии юм гэжэ хаял ойлгожо байна. Хургуули бүхэнэй директорнууд тэрэниие ойлгоо наа, ехэл хайн байгаа».

Хөөрөлдөөндэ хабаадагша багшанарай дурадхалнуудаар буряад хэлэ заалгын хурса орёо асуудалнууды шийдхэхын тогтоол «дүхэриг шэрээ» абаа.

дист У.Е.Мангутова аймагуудай багшанартай дүй дүршлөөрөө хубаалдаба. Тиикэдэ хургуулин директор Ч.В.Самбуев ерэлэн айлшадгаа хайни хургөөд, түгэхэлэй үгэ хэлэхэдэ иигэжэ тэмдэглэбэ: «Манай Хойто-Гол хурунда 240 айл, 442 хүн ажаһуудаг, 140 хурагшад, 23 багшанар тоотойбди. Шэнэ хургуули барижа байнабди. Эндэмнай оройдоо нэгэл ород айл, бэшэмнай бурядууд. Буряад хэлэн мартагдаха гэгэн асуудал гарадаггүй. Сэхын хэлэхэдэ, би түрэлхи хэлэ заалгада, түрэлхи хэлээ

Бултадаа энэ тогтоолоо нэгэн дуугаар дэмжэжэ, иимэ уулзалганууд, дүршлөөрөө андалдалга ходо боложо байһай гэжэ хүсэн, бэе бээдэ хайниие хүргэн, ажалдаа амжалта хүсэн тарабад.

Түхэнэй эрдэм хуралсалай захиргаанайхид айлшадаа «Аршан», «Хонгор-Ула» курортнуудаар ябуулжа, байгаалингаа үзэсхэлэнтэй танилсуулжа, булаг аршаануудаараа унда-луулба.

В.ПАТАЕВА, БГУ-гай буряад хэлэнэй кафедрэе даагша.

Мартын 27-до - Театрай уласхоорондын үдэр

ЗАЛУУ ЗҮЖЭГШЭН ЖАЖАН ДИНГАНОРБОВА

Владимир Базаржапович Ушхайтын соёлой байшангай пеэшин түлидэг ажалтай ябахдаа, бишыхан Жажан басагаая дахуулаад, ажалдаа ошодог байгаа. Үбэлэй хүни ута, пеэшнэй носожо дүүрэтэр нилээд удаан хүлээх баатай болоходоо, хоонон зал соо орожо, басаганаа эндэр дээрэ табяад, өөрөө зал соо наңдали эзэлж хуугаад: «Мухаа, дуула даа, дуула», - гэхэдэнь, балшархан хүн мэдэхэ дуугаа хангиурдажал ороо юм ааб даа. Эсэгын сэдхэл зүрхэн уяржа, хайрата басагамни дуушаншье болохонь магадгүй гээд шэбшэдэгшье байдагыень хэн мэдэб даа, хэн мэдэб? Магад, тийхэдэ бишыхан басаганай заяшанинь татажа, ерээдүйн мэргэжэлынь мэдэрүүлхэн байгаа юм гү?

Жажан Хэжэнгын 35-дахы лицей 1997 ондо дүүргэжэ, Улаан-Үдэ эрхэздэнь, Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академидэ түрүүшынхидэ Гүрэнэй Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ бурядай академическэ драмын театрай студияда шабинарые абажа байһан ушараар дайрадажа, урагшатайгаар шалгалта бариһанайнгаа удаа, артисткын хургуули шудалха оюутан боло-

ниинь баһал заяшанайнь таталга байгаа юм гү, бү мэдэе даа, бү мэдэе...

Соёлой академийн багшанар, республикымнай мэдээжэ артистнар болон режиссернууд: Ф.Сахиров, Н.Шагдарова, Д.Баторова, Т.Бадагаева, Саян ба Эржэна Жамбаловтан, Д.Халматова, Н.Дугаржапон болон бусадай хүтэлбэри мэргэжэл доро табан жэлэй хургуули шудалһаниинь баһал заяшанайнь татаса байгаа ха гү?

Хуралсалаа дүүргэхэдэ, дипломоо хамгаалжа табиһан зүжэгүүдтэ Жажанай наадаһан рольнуудые хараад үзэхэдэ, нимгэн зөөлхэн, хамаг юмэндэ этигдэг, гүлмэр Офелия - В.Шекспирэй «Гамлет» зүжэгэй гол образ, тийхэдэ М.Горькийн «Васса Железнова» гэхэн драмада Наталиин образ болоно. Эдэ зүжэгүүдые хараад байхдаа, ургажа ябаһан залуу артистнар бараандаа тэгшэ найнаар наадахадаңь, хэниинь хэн болохо, ямар бэлиг шадабаритайб гээд, даб дээрэн хэлэхэн хүндэшгэ байгаа хэн.

Гансал Буряад драмын академическэ театрта залуу бэлигтэй, бэрхэ артистнарай бии болоһонийнь баранда элээр харагдажа байгаа бэлэй. Гурбан

жэлэй туршада түрэл театртаа артистын үндэр үүргэ дүүргэжэ ажаллахадаа, залуу артистнарай ямар рольнуудта наадажа шадаха байһаниинь элэрэн харагдаа. Гэбшье Жажан Динганорбова тиймэ рольнуудыс наадаа, театрта ороһоор репертуарта эхээр хабаадалсажа бэлиг шадабарияа харуулаа гэбэлнай, худал зугаа болохо байна. Номгон даруу зантай Жажанай рольнууд тиймэшье олон бэшэ: С.Жамбаловай «Улейн басагадууд» гэхэн зүжэгтэ баса-

ганай роль, хүүгэдэй гэртэ үргэдэһэн, халуун энхэрэлдэ хүртөөгүй Дашын роль, Г.Башкуевай «Собака моей любовницы» гэхэн зүжэгтэ, Д.Сультимовай «Амиды зулада» - барлаг басаган Бумаа, Сагаалганай программада хабаадалсан байна.

Энэ жэлэй театральна сезондо залуу артистка Жажан Динганорбовагай уран бэлигтэйнь ялас гэмэ тодорһон, шэнэ гүнзгэ, хүнэй зүрхэ сэдхэл хүдэлгэжэ шадаха образнуудые тоб байса наадаһан дебютнэ жэлынь болоо гэхэдэ, одоошье адуу байхагүй.

Залуудраматург А.Лыгденовай «Зүрхэн шулуун» гэхэн шэнэ зүжэгтэй гол роль Сэржэнын хүнгэн бэшэ хуби заяаень харууһан образые залуу артистка номгон дарууханаар, элдэбын театральна нугалбари наада хэрэглэнгүй, үнэн сэхээр, харагшадай сэдхэл доһолгожо, юрэнхыгээр харуулжа шадаһаниинь Жажанай бэлигтэй бэрхэ артистка байһые элэрүүлэн гэршэлээ.

Театрай эндэр дээрэ боложо байгаа үйлэ хэрэгтэ этигэжэ, харагшадай сэдхэл зүрхэ хүдэлгэмөөр, үнэн зүбөөр ажамидаханаа гадуур, хүнэй дура сэдхэл татажа шадаха гээшэ артистын дээдын бэлиг шадабари гээшэ ааб

даа. Иймэ бэлигээр залуу артистка түрэхын табисууртай байһыень театрай үшөө нэгэ премьерэ гэршэлэн баталаа. Дэлхэйн классик болохо Б.Брехтын «Трехгрошовая опера» гэхэн зүжэгтэй гол рольнуудай нэгэн болохо Люсинн образ болоно.

Хонгёо найхан хоолойгоор буряад дуугаа дуулажа шадаха байһыень залуу артисткын ажалайнь үшөө нэгэ шата - «Сагаалган-2005» гэхэн шоу-программада, наһанайнгаа нүхэр, театрай залуу артист Болоттой дуулаһан дуунуудынь харуулаа.

Монгол буряад туургатанай заншалта хубсаһанда зорюулагданан «Торгон зам» гэхэн уласхоорондын харалга-урилдаанда ерэхэн топ-модельнүүдэй дунда Жажан Динганорбова буряад арадайнгаа заншалта хубсаһа үмдэнхэй, эндэр дээгүүр гэхэлжэ ябахадань, монгол, түүрэг арадуудай эрхим сээр басагадһаа юутээршье илгаагүй, буряад зоной һүлдэнь дээшэн үргэжэ ябахыень харахада, урматайшье, баяртайшье байгдаа хэн. Театртамнай бэлигтэй бэрхэ, сээр сэмсэгэр залуу артистнар шэнэ мүшэд зингээр носожол, гэрэлтэжэл байһа даа.

Эдэ үдэрнүүдтэ боложо байһан монгол драматург Сэпгын Эрэнэйн «Хойто наһандаа уулахабди» гэхэн зүжэгтэ гол роль Цэвэлмаас наадаһыень ерэжэ харахыетнай уринабди.

Лазарь ЧИМИТОВ,
театрай литературна таһаг
үдаридагша.

«БУРЯАД ТЕАТРТАА АЛБАЯА ХЭНЭЭРБДИ»

Уласхоорондын театрай үдэртэй гашарамдуулац, Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй академическэ буряад драмын театрта үни удаан олон жэлнүүдтэ урагшатай бэрхээр, өөһэд өөһэдгынөө уялануудые уран бэрхээр дүүргэжэ ажаллажа байдаг, тайзан дээрэ ябажа байгаа зүжэгүүдэй шанар түхэлынь

зохёолсожо шэмэглэдэг ажалшадтай уулзажа, хэһэн зугаа, һанамжануудые «Буряад үнэн» сонинной уншагшадтай анхаралда гурагханаб.

Л.ЧИМИТОВ.

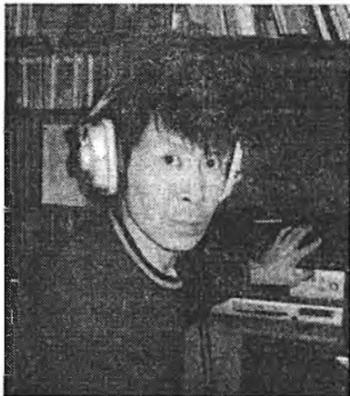
Зоя Санжиевна ОЧИРОВА,
Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, реkvизидэй цехые ударидагша:

- Хори гаран жэлэй туршада түрэл театртаа ажаллажа байхдаа, театрай тайзан дээрэ үнгэргэгдэжэ байгаа зүжэг наадануудые, концерт болон шоу-программануудые, элдэб янзын хэрэгсэл-реквизидээр тааруулан шэмэглэгдэһэн байна. Эбтэй эетэй театрай коллективтэй танилсаһаар, зүрхэ сэдхэлхээ театртаа дурлажа, ондоо ажал тухай шэбшэхэ забда сүлөө олоогүй хүдэлжэ байгдана. Уласхоорондын театрай һайндэрөөр театрта дура-тайшуулые амаршалнаб, харагшаддаа баярлуулжа, шэнэ һайхан зүжэгүүдые олоор табижа, ажал хүдэлмэридөө амжалтатай, һайн һайхан ябаял даа!

Нина Жигжитовна БАБУДОРЖИЕВА,
Россин Федерациин «Соёлой туйлалтануудай түлөө» гэхэн тэмдэгээр шагнагданхай, оёдой цехые ударидагша:

- Хори гаран жэлэй саана Хори нютагай КБО-гой оёдолшоноор ажаллажа байтараа, Буряад драмын театрта ажаллахаа ерэхэн байнаб. Балшар бага наһанлаа хойшо артистка болохо хүсэлни ийгэжэл бүридэлдөө бэшэ юм гү даа. Мүнөө би эсхэгшээр ажалланаб. Уран зураашын эскизээр хубсаһа эсхэжэ оёһон хубсаһымнай манай артистнарай зүжэгтэ үмдөөд наадажа байхадань, сэдхэлни урматтай, баяртай байдаг. 23 жэлэй туршада театрай зуу гаран шэнэ зүжэгүүдтэ хубсаһа хунар оёһон байнабди. Салин мүнэгэ багааршье абадаһаа, сэдхэл зүрхэнһөө театрта дуратай хадаа иймэ удаан жэлдэ хүдэлжэ байгдана бэшэ гү даа. Театрай бүхы ажалшадые, артистнарые энэ үдэрөөр амаршалаад, ажалдань амжалта, гэр бүлэдэнь аза жаргал хүсэнэб.

Данзан Жаргалович ТАНГАТОВ,
абья буулгагша оператор:

- Владимир Шагдаржапович Батуевай ударидалга доро ажаллажа эхилхэдэ, аха захатанһаа эхэл хургуули абаһан байнаб. Арбаад жэлэй туршада театрай зүжэгүүд болон концерт наадануудые хүгжэм дуугаар урлан шэмэхэ гээшэ мүнөө минии дуратай ажални болоно. Багахан адуу гаргаа болни, зүжэгтэй шанар наадан буруу тээшэ хүрэхэшэ болоно ха юм. Тиймэхээ шадаха зэргээрээ оролдожо, хүдэлхэ баатай бологдонол даа. Элдэбын ушарнууд театр соо ажалай талаар тохёолдодог гээшэ аабдаа, энээн тушаа удаадахи һайндэртэ хөөржэ үгүүжэб.

Цэрэгма Цымпиловна БИДААРОВА,
костюмер:

- Арба гаран жэлэй туршада театрта ажаллажа байхдаа, олохон зүжэгүүдтэ наададаг артистнарые хубсалууһан бологдоно. Үдэшэ орой болотор хүдэлхэш, ажалаа хүнгэн гээд наһадаггүйб. Бүхы наһамни театр дотор үнгэрөө гү гээд заримандаа бодохош, наһанайнгаа нүхэртэй эндээл уулзажа, айл бүлэ болонхойбди, хүбүүмнай таба наһатай болохоо байна. Бараг айл бүлэ болонхойбди. Республикын аймагуудаар, олон тоото нотагуудаар гастрольдо ябахдаа, хүн зоноорнь танилсааб, ажалдаа дуратай ябадагби.

Светлана Батоцыреновна ДУГАРЖАПОВА,
Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, гример-пастижер:

- Гушаад жэлэй туршада түрэл театртаа гримероор хүдэлнэб, аха захатан артистнараар - С.Рабсалов, М.Степанова, Д.Дондоков, Н.Гендунова болон бусадар ажаллажа байхдаа, грим хэжэ эхилээ нэм. Хори гаран наһатай залуу басаган элитэ артистнуудта грим хэжэ байхдаа, эшэдэгшье, бага зэргэ айдагшье байгааб. Минии багша Надежда Ивановай хүтэлбэри доро хүдэлжэ эхилхэдэ, нилээд юмэндэ хурааб. Театртаа туһатай байһайб гээд ажаллаһаар байтарни, аяр гушаад жэл үнгэршэб. Мүнөө үеын залуу артистнар тэрэ үеын ахамад артистнараһаа нилээд ондоо илгаатай байна гээд тэмдэглэмээр. Хэды зүжэгтэ грим хэжэ, парик оёһоноо тооень хэлэжэ шадахаа болигдоо бэшэ гү даа.

Жаргал Тугуевич РАДНАЕВ,
Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, гэрэлэй уран зурааша:

- Арба гаран жэлэй туршада театрта гэрэлэй зураашаар ажаллажа байхдаа, театрай хүн болоол бэшэ юм гүб. Людмила Левинтасай хургаал заабаряар хүдэлжэ эхилхэдэ, ямар орёо хүндэ ажалтай ушарһанаа мэдээшьегүй ябааб. Зүжэгтэй шанар, гэрэлэй ашаар һайн тээшээ шэмэглэгдэнэ гэжэ баранда мэдээжэ ааб даа. Шадаха соогоо режиссертой суг хамта сценын обстановко зохёохо гээшэмнай баһал оролдогто хэрэгтэй бэшэ гү гээд наһадагби. Уласхоорондын театрай үдэрөөр театрта хабаатай, дуратай зоние амаршалаа байнаб.

Очир Хандуевич ШАГДУРОВ,
тайзанай ахамад машинист:

- Намтай хамта 4 ажалшад минии хүтэлбэри доро хүдэлдэг юм. Зүжэгтэй найнаар манай талаһаа ажалнай сээрээр хэгдэбэл, сэдхэлни ханажа, баяртай ябадагби. Арба гаран жэлэй туршада Буряад театртаа ажаллажа байхдаа, театрай шоуа нугалбаринь мэдэхэ бологдоо. Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академидэ орожо, режиссерой мэргэжэлдэ табадахи курсда хуража байхдаа, саашанхи ажалаа түрэл театрттайгаа үнээр холбоо бэшэ гүб гээд этигэдэгби. Бидэ гэр бүлөөрөө театрта ажалланабди. Нүхэрни республикын габьяата артистка Дарима Гылыкова театрай зүжэгүүдтэ олохон рольнуудые наадаһан байдаг. Театрай үдэрөөр түрэл театрайнгаа артистнарые болон ажалшадые хани халуунаар амаршалнаб! Буряад драмын академическэ театр мандаха болтогой!

Ардан АНГАРХАЕВ

БУХА НОЁН И ЭТНОГЕНЕЗ БУРЯТ

ЛЕГЕНДА О БУХА НОЁНЕ

Культы Буха ноёна и Будан хатан ибии довольно подробно рассмотрены в исследованиях о бурятском шаманизме. Особо надо подчеркнуть работы Т. Михайлова "Бурятский шаманизм" и Б. Базарова "Таинства и практика шаманизма".

Но им совсем мало внимания уделено с точки зрения генезиса бурятского народа, изучения фольклора и языка.

Буха ноён и Будан хатан ибии в шаманском пантеоне относятся к рангу хад (*Хад бурхад*). Притом среди них Буха ноён занимает высшее положение как сын тэнгэри (*тэнгэрийн хубуун*). В Тунке считается, что из всех хад только двое являются сыновьями тэнгэри - это Шаргай ноён и Буха ноён.

И любопытно то, что наиболее фольклорно выражен Буха ноён.

Он пришел в Саяны из глубинных западных земель (баруун досоо газархаа). По пути он забредает в стадо хана (*Тогоон Түмэр хаан*) или *Тайджихана* в Тунке (по другой версии). И однажды дочь хана ударила его ургой (длинным шестом для поимки коней). И Буха ноён, по одному варианту из-за обиды, по-другому - вследствие естественного влечения, ведь он пристал к стаду хана из-за любви к его дочери, он на расстоянии оплодотворил её. Так появились два сына, найденные потом на берегу Байкала и названные Эхиритом и Булагатом. Впрочем, есть и другие легенды про этих мальчиков, как про их родителей и про ситуации, как они были найдены, но одно постоянно - это, что их нашел и вывел в люди Буха ноён. После происшествия у Тогоон Түмэр хана Буха ноёну пришлось идти на север, перевалить хребет Хамар дабан и спуститься в Тункинскую долину. На северном склоне хребта есть тропа, которая и называется Дорога Буха ноёна (Бухын (Бухайн) харгы). По этой тропе испокон веков перемещались люди через хребет в ту и другую сторону. И это все по кедрачу. Поэтому в призываниях в честь Буха ноёна говорится, что кедр выросли по следу Буха ноёна, что его испражнения дали всход этим кедром, то стоящим редко (шэнгэн хуша), то росшим труднопроходимой стеной (удхэн (баглаа) хуша). Есть высоко в горах своеобразной формы каменные образования, которые называются Буха шулуун. Его здесь встретил Пестрый бык Тайбгай (*Тайбгайн тарлаг эрээн буха*) или Тайджи-хана (по другой версии). Буха ноён превратился в каменное изваяние и ждал нападения. Пестрый бык налетел на него, да сломал один рог, отступил и убежал восвояси. Буха ноён последовал за ним, догнал в местности Тайбгай, где и обитал его противник. И целую неделю Буха ноён готовился к последнему поединку: рыл копытами и рогами землю, бросая комья её на себя, превращая степь в пустыню, мычал на всю долину, сотрясая горы... И так появились Пески Тайбгай. Конечно же, Пестрый бык здесь окончательно был побежден. Буха ноён дальше пошёл в сторону Саянских гор и у их подножия облюбовал некую круглую высокую сопку, на вершине которой он и улегся. Эта сопка с тех пор называется "Бу-

Язык легенд

хын (Бухайн) хэбтэшэ" ("Лежище Быка"). Оттуда он перебрался на склон хребта, окаймляющего Торскую котловину с севера. И теперь стоят рога его, две каменные башни высотой 60-70 метров, обращенные в сторону Байкала - это Буха ноён смотрит на Байкал, охраняя восточную границу Тунки.

Краткое изложение легенды не передает той поэтической красоты, которая свойственна шаманским призываниям, и деталей из области фольклора.

Наша задача заключается в том, что нам необходимо перейти в другую сферу, в сферу истории, основываясь прежде всего на фольклорных началах.

ВОПРОСЫ ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА

Антропоним "Буха" нередко встречается у монголо- и тюркоязычных народов.

Буха (монг.), буха //буга// лока и др. (общетюрк.) в значении бык, олень самец (буга - помонг. олень самец). Близкие соответствия имеются в тунгусо-маньчжурском языке. Считается, что "буха" является общеалтайской лексической основой (ЭСТЯ, II, 1974, с.231-232).

Значит, антропоним Буха естественен, скорее всего это не имя, а титул или почетное звание, как *сэцэн* (мудрец), *бүхэ* (силач), *бэлгитэ* (бильге) (обладающий талантом), *арсалан* (сильный и грозный как лев), *заан* (большой и могучий) и т.д. Буха в структурном плане - отглагольное от *бук-а*, по первоначальной своей семантике представлявшее собой характеристику поведения самца крупного животного: "тот, кто возбужден, беспокоен (проявляет силу, энергию)" и т.п.

С глагольной основой *бук* - (*бок-*) гомогенны *лок* - *лык* (сарыг - уйгурское) - "сила, здоровье", *буу* (киргизское, казахское) - сила, гордость" (Татаринцев Б.И., 2000, с.282).

Всё это в совокупности создает образ Буха ноёна.

Существует мнение, что в результате поражения от енисейских киргизов в 840 году пало Уйгурское ханство и часть их "вторглась в Прибайкалье, в Тунку, и осела здесь, что она же принесла с собой тотем животного или небесного быка, который постепенно распространился на местные племена, в том числе на племя, тотемом которого был волк (*бүрю, бүре*) (Михайлов Т.М., 1980, с. 301-303).

Булагат хүни түүхэ болоһон, Буряад хүни заяабари болоһон,

говорится в шаманских призываниях. Значит, Буха ноён не только родоначальник булагатов, но и является мифическим предком бурят (Михайлов Т.М. Там же). По Михайлову, бурят - это союз племен.

Мы в свое время получили любопытное сообщение от хакасских исследователей, которое имеет ссылку на мнение известного ученого Л.Р.Кызласова, заключающегося в том, что этноним "тюрк" означает "единокровные", а "бурят" - "единоутробные" (Инф. А.Котожекова, г.Абакан, писатель-художник).

"Единокровные" - это же близнецы, "эхир" по-бурятски, так мы приходим к "эхирид".

Отсюда возникает законный

вопрос, "бурят" - не так ли называли эхиритов их соседи прапредки нынешних хакасов?

Во-первых, есть немало фактов, что имя народа именно так и идет от их соседей, во-вторых - "многочисленные этнографические и фольклорные материалы свидетельствуют... первыми стали называть себя бурятами булагаты и эхириты" (Б.Зориттуев, 1996, с.8-31).

Если принять нашу версию, то прежде всего нам придется ответить на вопрос, отчего эхириты и булагаты стали называть себя бурятами, вернее, "эхирид-буряад" и "булагат-буряад"? И также "смирненно" потом именуют себя и хоринцы, и хонгодоры.

Этногенную связь их с курыканами на сегодня можно считать вполне доказанной. "По мнению большинства исследователей, часть их была вытеснена (после XIII в. Авт.) из районов Прибайкалья на Среднюю Лену, где они дали начало новой тюркоязычной народности - якутам (саха); часть их вошла в состав бурятского народа (буряты-хоринцы). Все эти предположения о тесной этногенетической связи между курыканами и западными бурятами в лице хори, а также якутами находят полное подтверждение на археологическом материале, - пишет А.В.Тиваненко (Тиваненко, 1994, с.107-108). В IX-X вв. курыканы стали испытывать влияние Кыргызского государства (Хакасия), пока не оказались от него в вассальной зависимости. В монгольское время, по данным "Юань-Ши (XIII-XIV вв.), существовало владение Анкэсинь, названное по р. Ангаре (Анкэлэ), малое (подвластное) государство по отношению к киргизам. "Это и есть государство Гулиган, описанное в "Танской истории", считает Н.В.Кюнер.

Вероятно, во времена вассальной зависимости наших предков от Киргизского государства появился "буряад", подразумевающий народ *эхирид*.

А эхириты (икиресы) в свою очередь являются ответвлением от хонгодоров (Рашид-ад-дин, 1952, с.86). Близость хонгодоров и хори, хори с эхирит-булагатами не имеет возражений со стороны исследователей.

Изучая словарный запас хакасского языка, приходим к другой версии толкования слова "буряад - единокровный".

"Единокровный" - *nip i, celir* (*nip* - единица, единый, *i, че* - мать), "кровный" - *nip ханны*, где присутствует "*nip*", которое вроде бы ведет к *пырат, пырат*, как сегодня называют хакасы бурят.

А совершенно приближаемся к *пыраг (пырат)*, когда имеем, что "родина" - *ага чир суу* (*чир* - земля, *суу* - вода, т.е. *nip ада чир-суу* - это единая родина (Русско-Хакасский словарь, 1961).

Значит, *буряад (пыраг/пырат)* - народ имеющий единую родину (единокровный).

Вероятно, что кыргызы (хакасы) называли племена, живущие восточнее их, народы *пырага (пыраг/пырат)*, подчеркивая, что они составляют единое целое, как выше мы отметили, в период вассальной зависимости предков бурят от киргизского государства (Ангархав А.А., 2003, с. 26-28).

Из вышеизложенного видно,

что булагаты, сохраняя свое племя, никогда не выделяли себя из союза племен "буряад", истоки которого обнаруживаем в глубокой древности.

Известно, что тотемом шаньюйского рода хунну был бык (Бернштам А.Н., 1946, с.84). И с быком связывали свое происхождение некоторые тюркские племена.

След к тюркам (вернее, к тюрко-монгольским основам, значит хунно-сяньбийскому сообществу) ведет "Буха ноён баабай" и "Будан хатан ибии" (*баабай, ибии* - это не только тюркские слова, что, поразительно, это мы находим и у причерноморских скифов "*Паапай и Апиу*" (Геродоту) божества мужского и женского начал, Неба и Земли, супружескую пару, прародителей людей и создателей всего земного мира (Древние цивилизации с. 186). "Будан" - народ, тюркский народ (Михайлов Т.М., 1980, с. 160).

АРЕАЛ РАСПРОСТРАНЕНИЯ КУЛЬТА

Культе быка восходит к эпохе позднего неолита, и его происхождение связано с появлением и развитием скотоводства. По данным археологических памятников, в идеологии южно-сибирских племен ранней бронзы быку отводилась особая роль. Бык считался тотемом ряда племен. (Хлобыстина М.Д., 1971, с.75). Культе быка извещен и якутам (Михайлов Т.М., 1980, с.160-161).

Культе Буха-ноёна присутствует в Монголии, особенно в Селенгинском, Булаганском и Хубсугульском аймаках, северных, граничащих с бурят-монгольским ареалом, территориях. Академик Монголии Бямбын Ринчен склонялся к тому, что данный культ не имеет тотемное начало, а связан с именем одного из военачальников Чингисхана по имени Буха, ноён бурятский, который был проводником у старшего сына Чингисхана Джучи, когда он уходил покорять лесные народы, в том числе ойратов, бурийатов, баргутов и других (Данзан Л., Алтан тобчи, с. 183-184). Буха ноён бурятский командовал тумэном, имя его сразу упоминается после тысячника Икасида Кулакара, предводителя тумэна уйгур, во время обряда в честь Чингисхана в Эджен-Хороо, в известной ханской ставке во Внутренней Монголии, и ему полагается жертвенное мясо (түүгэл).

Долю выделяем потомкам Буха-ноёна бурятского, Что ведал тумэном монголдажинов.

Муж несгибаемой воли, И подвиг его неувядаемый. Отдавал он силы свои И в походах не знал Страха и смятения,

- говорится в призываниях.

Буха ноён, возможно, тот енаачальник, известный как Буха-гурган (зять), поскольку он был женат на девушке из рода Чингис-хана. Он происходил из племени баяут и кочевал по долине реки Джад (Джида, Эздэ) (Михайлов Т.М., 1980, с.303).

Баяут (баяд-монгол., баегу - кит., байирку - тюркск.) - это большое племя (Малайкин А.Г., 1989, с.141), скорее всего союз племен. Баегу(байирку) - это токуз-огузское (телесское) племя. Токуз-огузы в орхонских текстах означает девять фамилий (Там же).

В танских хрониках, повествующих о тех временах, говорится: "Лошади байирку сходны с лошадью курыкан, большая часть сивой масти с черными пятнами, как у леопарда. Находятся к югу от Ханьхая на р. Баегу, к востоку от гор Юли, Тамга" (Малайкин А.Г., 1989, с.189). Ханьхай - это северное море (Там же, с. 140). А насчет р. Баегу и г. Юли есть разные мнения: с речкой Баегу отождествляют то реку Баргузин, то одну из трех рек - Ингода, Онон и Чикой. Ю.А.Зуев под Юли рассматривал Саянское нагорье. Изучение танских хроник приводит к поразительному результату: племя баегу и племя байирку - это одно и то же, значит р. Баегу это и есть р. Байирку! Так мы подходим к Эрхүү. Если предположить, что Юли - Саянское нагорье (Юли-это Уула, под уула обычно подразумеваются большая гора, массивный горный хребет, горная система), то географическое положение проживания племени прямо указывает Саяно-Байкальский регион: к югу от Байкала, к востоку от Саян, где течет р. Иркут. В Тунке про Саян говорят Саян уула, Хойто уула, а южный хребет - Урда уула. Восточная граница владений байирку проходила по верховьям Амуга (Там же).

Послушаем разных авторов о самих байирку (баегу): "Они имели до 60000 кибиток, войска 10000 человек, их страна "богата травами, производит хороших лошадей, превосходное железо" (Таншу, Румянцев Г.Н., 1962, с.133), "байегу страстно любили звериную ловлю, земледельством мало занимались, гонялись по льду на лыжах за оленями" (Н.Я.Бичурин), "занимаются хлебопашеством и охотой... Обычаи сходны с обычаями теле, язык немного отлича-

ется" (Ду Ю Тун дэнь, Шанхай, 1935. См. Малявкин А.Г., с.142), "сосновое дерево, брошенное в воду, через два года превращается в камень, цвет его темно-зеленый... они называют камень канганьским (по реке Кангань). Камень кангань использовали для наконечников стрел ху (хунну?) и они назывались шину (шулуу?)" (Там же. с. 140).

Г.Н. Румянцев рассматривал байырку как "девять татаров" (Румянцев Г.Н., 1962, с.133). Рашид-ад-дин дает сведения, что татары и жили в устье (начале?) Ангары. Источники говорят, что татары жили рядом с монголами (мэнгу). (Рашид-ад-дин, т.1, кн.1, с.101-102, Гумилев Л.Н., 1989, с.388-389), самоназвание которых производим из названия Саянского нагорья: Мэншань - Когмен - Хух Мон - Мондарга (Ангархаев А.Л., 2003, с.21-23). Здесь мы находим объяснение "девятиножному бунчуку" монголов. В "Нууд товчоо" встречаемся с представителем маалиг-баяд (баегу), который жил в доме Алан-гуа после смерти Добу Мэргэна. Вспомним широко известную легенду о рождении трех детей Алан-гуа, в том числе Бодончара, прародителя Чингиса, о "навете на связь Алангуа и служителя при ней маалиг-баяда" и о непорочном небесном зачатии" Бодончара (Монголын нууд товчоо, с.18-21).

Баегу (байырку) действительно является племенем составным, вернее, союзом племен (девять байырку), возможно, это и есть девять теле. По Селенге жили кэжэрийн баяуд, по Джиде-жада (Ажда) дээд баяуд, северо-западнее оз. Буир-нур - баяуд-дуклад, а баяуд-куралас жили по соседству с конгирадами (куралас-хори и конгирад-хонгоодор?) (Рашид-ад-дин, Т.1. кн. 1, с.118).

Баегу (байырку) действительно является племенем составным, вернее, союзом племен (девять байырку), возможно, это и есть девять теле. По Селенге жили кэжэрийн баяуд, по Джиде-жада (Ажда) дээд баяуд, северо-западнее оз. Буир-нур - баяуд-дуклад, а баяуд-куралас жили по соседству с конгирадами (куралас-хори и конгирад-хонгоодор?) (Рашид-ад-дин, Т.1. кн. 1, с.118).

Баугуа ноён бурятский или Буха ноён из баяутов определенно относится к северной окраине тюрко-монгольского ареала обитания. Вспомним и то, что культ быка и по сегодняшний день бытует в Селенгинском, Булганском, Хубсугульском аймаках Монголии.

Баугуа относится к токуз-огузам. Этноним огуз означает бык. (Михайлов Т.М., 1980, с. 159).

Значит, культ Буха ноёна, скорее всего, древнее, чем культ военачальника Чингисхана.

"В лице Буха ноёна мы видим отражение различных исторических эпох, - пишет Т.М. Михайлов. - В конечном итоге в его образе отразился процесс формирования бурятской народности: Буха-ноён получил общепризнанное распространение, из тотема-предка одного племени превратился в прародителя всех бурят. Это произошло в XIII-XVIII вв." (Михайлов Т.М., 1980, с. 304).

Таким образом, изучение культа Буха ноёна связано с проследиванием этногенеза бурят-монгольского народа.

ЭТНОГЕНЕЗ БУРЯТ И ПОЧИТАНИЕ БЫКА В ЕВРАЗИИ И АФРИКЕ

Кстати, формирование бурят-монгольского этноса нельзя рассматривать в отрыве от этногенеза монголоязычных народов, также и тюркоязычных. Единство евразийских кочевнических степей не вызывает никаких вопросов. А кто будет отрицать связь кочевнического мира с оседлыми народами.

Выше мы рассматривали широкое распространение культа быка у тюрко- и монголоязычных племен, а теперь обратим внимание на ираноязычный

ареал, прежде всего потому, что у тех и других существует божество Ахура Мазда // Ормузг // Хормуста.

Он верховный бог древнейшей религии, истоки которой ведут к протоиндоиранцам, жившим в III тысячелетии до н.э. к востоку от Волги. Эта религия сложилась благодаря Зороастру // Заратуштре между 1500 и 1200 г.г. до н.э. На родине его проповеди преследовались, поэтому он вынужден был бежать в чужие края в Иран. Его учение сначала прижилось в восточных областях Иранского нагорья, потом получило широкое распространение в ряде стран Ближнего и Среднего Востока и было господствующей религией в иранских империях с VI в. до н.э. до VII в. н.э., особенно усилившись в пору ахеменидской династии.

В "Авесте", священной книге зороастризма, точнее в гатах (песнопениях-молениях) Заратуштры упоминается Бохумана (Дух скота) и Душа быка (Дух быка или коровы). А Ахура Мазда является Творцом быка. В бурятской мифологии Буха ноён является сыном Неба (Тэнгэри), а Хурмаста - главой 55 западных тэнгэри. Привлекает внимание Бохумана, напоминающее Буху.

Также мы здесь встречаем Творца огня - Правду - Арту, божественную семерицу (у бурят и монголов есть семь старцев (Долоон үбгэд), звезды, именуемые теперь по-русски "Большая Медведица", которым поклоняются издревле. (См. Поэзия и проза Древнего Востока, 1973, с.503-506, 707-708).

Остается еще и напомнить, Хурмаста является одним из главных действующих лиц в эпосе "Гэсэр", как отец главного героя. С противоборства Хан Хурмаста и Атай Улаан (главный бог восточных 44 тэнгэри) начинается эпос. Дарий I, первый ахеменидский царь, в свое время совершал неудачный поход в Скифию, после которого для степняков наступил почти двухсотлетний период расцвета, кульминация была при царе Атее, ставшим единовластным на юге нынешней России.

Атей был побежден Филиппом Македонским, отцом Александра Македонского, убит в сражении 90-летним старцем. С этой поры начинается крушение Скифии, правда, в результате другого нашего восточного, из приуральских степей - сарматов. Ко II в. до н.э. сарматы заняли все днепровское побережье, чуть позже они проникли на правый берег Днепра.

Таким образом, скифы, издавна бывшие врагами стран, позднее вошедших в состав Иранского царства, ушли с исторической сцены. Остались в преданиях действия скифов - неоднократные вторжения в Иранские пределы с конца VIII в. до н.э., особенно активно они себя вели на протяжении всего следующего VII в. до н.э.

Поэтому исчезновение сильного кочевого государства во главе с Атеем, может быть, по достоинству было оценено верующими в Ахура Мазду, т.е. Хормусту. Как будто все становится на свои места. Зороастрийцы считали себя живущими западнее от кочевых народов евразийских степей: так для нас становятся понятными Хормуста как глава западных 55 тэнгэриев, Атай - восточных 44 тэнгэриев.

Хормуста мог придти к монголам, вернее к протоиндоиранцам, из Ирана, но вероятнее всего он

уже был у них еще до утверждения зороастризма в Иране, как господствующая религия, ахеменидами. Выше мы уже отмечали, что сам Зороастр по происхождению с Востока, из глубин азиатских степей.

Поэтому близкое рассмотрение антропонимов Атай и Атей заслуживает внимания, в контексте изучения Буха ноена (Ангархаев А.Л., 2003, с.84-85).

Если Гэсэр широко распространенный эпос в Центральной Азии (Там же, с. 88-89), то у культа Быка ареал еще больше.

Иран своим восточным крылом, именуемый в истории как Восточный Иран (нынешняя Средняя Азия, часть Афганистана, часть отрогов Гиндукуша, то есть земли к востоку и юго-востоку от Каспийского моря) имел постоянные связи с народами Восточно-Европейской равнины, тюркоязычных областей, Китая и Индии. Центрами Восточного Ирана являются области Ферганы, Хорезма, Согды, Памира и Хорасана.

И две части Ирана всегда сохраняли разносторонние связи.

А Западный Иран - это к югу и западу от Каспийского моря (нынешний Иран, исключая Хорасан) - находился в постоянном общении со странами Междуречья и Средиземноморья и теперь туда обратим свои взоры. (Поэзия и проза... с. 491).

Ассирия. Мощное агрессивное государство, простирающееся от Средиземного моря до Персидского залива. Резиденция царя Саргона (722 - 705 г.г. до н.э. Дур-Шарукин). Ее парадный вход "охраняют" шегу - крылатые быки с человеческими лицами. (Энциклопедия для детей, 1997, с.65).

Нововавилонское царство. На воротах богини Иштар среди других священных животных изображен бык (Там же, с.71).

Подобные "человекобыки" стояли в Пасаргадах, городе построенном ахеменидским царем Киром II, на входе-портале в его резиденцию (Там же, с.75). А на главном дворце другого ахеменидского царя Дария I изображен крылатый бык. На парфянских ригтонах нередко завершением является бык. Как известно, в период своего могущества Парфия включала в себя Иран и Месопотамию, юг Средней Азии, значительную часть Сирии и Современного Афганистана (Там же, с.75-79).

Истоки этих иранских мотивов, скорее всего, идут из Междуречья - долины Тигра и Евфрата. (Там же, с.76-77).

Поэтому мы должны взглянуть в сторону Запада и в глубины истории.

На рубеже IV и III тыс. до н.э. в Междуречье начинают возникать шумерские города. Среди них огромное политическое значение имел Ур, это юго-запад этого региона (Древние цивилизации, 1989, с. 92). Потом начал возвышаться город Лагаш. Для объединения всей страны сыграл решающую роль Урук, царем которого был по мифологии Гильгамеш. Археология нам выявила оттиски цилиндрических печатей с изображением человека-быка со львом. Золотое навершие резонатора арфы в форме головы быка (Искусство Древнего мира, 1986, с. 101, II в.). Это и является шедевром мирового искусства.

Бык с колосом изображен на цилиндре печати. Это период с 3200-3000 гг. до н.э., который называется джемдет-наским по местности на севере Вавилонии. Бык с колосом является частым и очень подходящим

символом тогдашней, преимущественно земледельческой, жизни.

Значит, при переходе к земледелию бык как символ не был забыт. Или же, бык не является исключительно скотоводческим божественным символом. На эту мысль наталкивает изучение египетского материала.

Боги из Урука уже изображались в человеческом виде, что ранее обозначалось только символами. Только чтобы их отличить от людей, наделяли их богатыми рогами - символом силы и могущества.

"Я разбил боевой лагерь у подножия горы Нипур", - говорится в Анналах Синаххериба (691 г. до н.э., Ассирия). - "Я, словно тур могучий, во главе их встал" (Хрестоматия по истории Древнего Востока, 1980, с. 215).

К любопытным размышлениям приводят заключения ученых по языку шумеров, хотя они неоднозначны. Одни из них затрудняются что-либо твердо утверждать на эту тему, но невозможно отказать фактам, найденным другими.

Находим пунктиры между шумерским и тюрко-монгольскими языками, например, *dingir* (шумерское) и *tengri, tenri, tengir* (тюрко-монгольское). И можно задуматься над оккадским *api*, шумерским *ap* (как бога неба) и находим имя Anu у ойратов (ведь имя супруги Галдан-бошутгу хана - Anu (Ану хатан!), некоторые ученые относят его к индоевропеизму - *an* (o) - "наверх" (Antran). Лингвисты заметили тюрко-алтайские черты (например, агглютинацию и склонность к гармонии гласных), а индоевропейские - в отношении инфиксов местоимений и в глаголах.

Протоиндоевропейский составной элемент у древнейших шумеров представлен в расовом отношении длинноголовым населением периода 4000 - 3400 г.г. до н.э., который называется обендским периодом (отличительной чертой является культура, особенно выражающаяся в керамических изделиях одноцветными рисунками - черными и черно-коричневыми, которые были найдены в Тель-ель-Обенде, близ Ура, и в Сузах).

Короткоголового население (отчасти, туранского) арменоидного происхождения.

Исходя из этого, Б.Грозный склонен считать, что "шумерский народ возник скорее всего где-то в киргизской степи, на границе между длинноголовыми древнейшими индоевропейцами и короткоголовыми туранцами. Возможно, что, спустившись с алтайского склона и с берегов реки Иртыш, они, обойдя южное побережье Каспийского моря, направились в Вавилонию, - в одном случае, через Азербайджан, Закавказье и горный хребет Синджар, в другом случае, несколько столетий спустя - через Закавказье, северную Сирию и восточную Анатолию, создав в одном случае обендскую культуру, в другом - позднейшую урукскую культуру. До своего вавилонского периода эти две ветви шумерского народа прожили, по-видимому, уже долгий ряд столетий... Поэтому весьма правдоподобно, что многие культурные достижения древнего Востока... (колесо, телега, посев хлеба и т.д.) являются плодом довавилонского существования шумерского народа... Культурное влияние этого народа было велико - шумеры были, наверное, уже в Казахстане и Туркестане первым или, по крайней мере, одним из первых народов, приру-

чивших и разводивших быков, как об этом свидетельствует принадлежащее им подлинное ониматологическое слово (*njgu* (d) - "бык", которое перешло не только в египетский язык (египетское *ka*, коптское *ko*) и в некоторые суданские языки, притом же в древнейшие времена, но и во все индоевропейские языки (ср., например, древнеиндийское слово *ganh* - "скот", zendское *gaus*, немецкое *kuh*) и даже в китайский и тибето-бирманские языки (*ngieu, ngi, ngO, gi, go*). (Выше мы указывали, что *oguz* означает "бык". Прим. Авт.)... (Грозный Б. Вестник древней истории, 1940, с.34-44). И здесь же уместно привести пример шумерского слова "лён", перешедшего в другие языки и "металл" - "*urudu*" - в латинский *rudus, raudus*, славянский - *ryga* и т.д. (Там же).

В шумеро-вавилонском эпосе о Гильгамеше также присутствует образ быка: "Господин Дикий бык", "Бык Земли Великой", "Великий бык небес Ана" и т.д.

Шумерские города начали возвышаться в то время, что и Египет. Также в египетских письменах мы обнаруживаем подобные образы.

В сказке "Правда и Кривда" (Адовое царство, XVI-IX вв. до н.э.) действует бык огромных размеров (по словам мальчишка-героя). А в сказке "Два брата" происходит превращение человека в быка и необычное зачатие ребенка, что очень близко к фактам легенды о Буха-ноёне (Поэзия и предания... с.50-52, 53-62).

Встречается в папирусах "ном" (территория) - Кносский ном (Горный бык) - VI ном Нижнего Египта. Также есть Две коровы (Хрестоматия, с.17, 317).

Священность быка в Древнем Египте несомненна.

В 1807 г. французский археолог Мариет в Саккаре открыл кладбище священных быков.

Правда, священными считались не только быки, но и мангусты ("фараоновы крысы"), кошки, павианы, ибисы, крупные крокодилы.

А особой святостью пользовался бог плодородия Бык Аписа. Его изображали на рельефах и саркофагах и между рогами - солнечный диск.

Стать Аписом мог бык, обладавший множеством известных жрецам примет: масти (всегда черной!), с особой формой рогов (Энциклопедия, с.32).

И в Бурят-Монголии освящали (онгодог байгаа, или нэтэрлэдэг байгаа) быка тоже черной масти и особое внимание обращали на рога.

Смерть быка и избрание на его место другого имели свой ритуал.

Быков хоронили с честью в гранитных саркофагах - черных, серых и розовых - многотонных и массивных. Поражали изображение зрелище кладбища священных быков в Саккаре - 65 гробниц, что подтверждает серьезность отношения к поклонению божественным быкам.

Без расцвета древнеегипетской цивилизации невозможен был бы приход древнегреческой культуры. "Для греков Египет - страна чудес, колыбель мудрости, родина самых древних богов. Само слово "Египет" ("загадка", "тайна") греческого происхождения, египтяне же называли свою страну Кемет, что означает "черная земля" (Энциклопедия, с.22).

(Продолжение следует).

ҮНЭН СЭХЭ АЖАЛДАНЬ - ҮНДЭР СЭГНЭЛТЭ

1950 ондо Захаминай аймагай Үлэгшэн һууринда Светлана (Сэржма) басаган мүнхэлжэ, эхэ эсэгээ һонор хурса ухаагаараа баярдуулан, түрүүшынгээ амжалтануудаар жаргуулан, жэлһээ жэлдэ үндэһөөр, ажабайдалай үргэн замда гараһан юм. 1969 ондо Улаан-Үдын хэлхээ холбооной электротехникум дүүргээд, Буряад оройноого холын аймагуудай нэгэндэ хүдэлмэрингөө намтар эхилһэн байна. Светлана Эрдынеевна Дыжитова энэ хугасаада почтын халбарин алиш талаараа бэрхэ мэргэжэлтэн боложо шадаа, тиймэһээл тэрэ 1996 ондо Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооной управлениин хүтэлбэрлэгшэдэй тоодо ороо бэлэй. Дүй дүршэл ехэтэй, мэргэжэлтэ хүдэлмэрилэгшэ хадаа Светлана Эрдынеевна почтын хэлхээ холбооной гол үндэһэн халбарине толгойлоо: почтын хэлхээ холбоо ашагалгыг болон тэрээнтэй нягта холбоотой бүхыдөө предпритийн ажал ябуулгыг эмхидхэлгын, техникэскэ талаар хүгжөөлгын, шэнэ технологиинуудыг, мэдээсэлгыг нэбтэрүүлгын, почтын хэлхээ холбооной шэнэ хангалгануудыг үзүүлэлгын, хэблэлнүүдтэ захил эмхидхэлгын, почтын аюулгүй байдал хангалтын асуудалнуудыг даажа абаа. Энэньшэ гайхалгүй ааб даа. Светлана Эрдынеевна энэ үедэ баян дүй дүршэлтэй болоһон байгаа. Урид эзэлһэн тушаалнуудынь тоолоо:

- 1969-1970 онууд - Буряадай АССР-эй Захаминай аймагай хэлхээ холбооной Баянголой таһагай начальнигай гүһалагша, начальник;
- 1970-1971 онууд - Магаданай областин хэлхээ холбооний Тенькинскэ районно узелай телефонистка, почтальон;
- 1971-1975 онууд - Захаминай хэлхээ холбооний узелай оператор, Захаминай хэлхээ холбооний узелай Үлэгшэнэй хэлхээ холбооний таһагай начальниг;
- 1975-1987 онууд - Улаан-Үдын хэлхээ холбооний 33-дахы таһагай оператор, начальник, Улаан-Үдын почтамтын ашагалгын-техникэскэ таһагай ахамад инструктор;
- 1987-1991 онууд - Хэжэнгын аймагай хэлхээ холбооний узелай начальнигай орлогшо;
- 1991-1994 онууд - Улаан-Үдын почтамтын бухгалтер-ревизор, эмхидхэлэй болон пенсинүүдыг түлэлгын талаар таһагай начальник;
- 1994-1996 онууд - Буряад Республикын Федеральна хэлхээ холбооний управлениин почтын холбоо эмхидхэлгын болон ашагалгын таһагай түрүү инженер.

нэбтэрүүлхэдэ, бүридхэлгын реестрнүүдэй тоогой үсөөрлэгэ үзэгдэнэ гэжэ тэмдэглэе: 1997 ондо 94 реестр байгаа, 1998 ондо - 83, зүгөөр 1999 - оройдоол 48.

Бүхыдөө Буряад Республикын Федеральна почтын албанай управление мэдээсэлгын талаар хүдэлмэри хайнаар бэлдхэгдэн түсэбөөр болон нэгэ жэгдээр ябуулагдана.

Светлана Эрдынеевна пенсионно жасатай, хотын болон республикын ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын таһагуудтай нягта холбоотойгоор хүдэлмэриэнэ. Тэрэнэй эдэбхи үүсхэлээр Федеральна почтын хэлхээ холбооний управленидэ пенсинүүдыг түлэлгын хойноһоо хиналтын болон пенсионно тоосолгын талаар программа хангалга бэлдхэгдэжэ байхай, ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын таһагуудтай магнитна дискнүүд дээрэ мэдээсэлнүүдээрэ андалдалга эрхилэгдэнхэй. Энэнь пенсионно тоосоннуудыг шанар хайтайгаар бэлүүлгэдэ болон тэдэниин оруула болзорынь сахилгада туһалдаг.

Республика доторхи эрьесэдэ бэшгэй корреспонденцинүүдэй үнгэрэлгын хиналтын болзорнуудыг бэлүүлгын процент хараха болоо хаа, хайн хүгжэлтын ябаса үзэгдэнэ: 1998 ондо 92,2 проценттэй 1999 ондо 93,5 процент хүрэтэр ургаа.

Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний управлениин хүтэлбэри болон Светлана Эрдынеевна коллективтэй почтын хэлхээ холбооний хангалгануудыг дээдын хэмжээндэ үзүүлхынь зорюулжа байдаг. Тиймэһээ бодото бэрхэ-шээлнүүдэй тудалдабашыг, һүүлэй жэлнүүдтэ республикын ажаһуугшаднаа хангалгын талаар гомдолнуудай тоо олошорногүй.

Тийхэдэ үе үе болоод гарадаг хэблэлнүүдтэ захил хэлгын асуудалнууд баһал Светлана Эрдынеевнагай уялануудта

ородог. 1998 оной доройтолгын хойшололнууд ажаһуугшадтай түлэхэ шадалда муу талаһаа нүлөөлөө. Иймэ байдалда захил хэлгын кампаниие заншалта бэшэ, ямар бэ даа һонин хэмжээ ябуулануудаар эдэбхижүүлхэ шухала, захил хэхээр хүниин һонирхуула хэрэгтэй бшуу. Энэ талаар Светлана Эрдынеевнагай тон эдэбхитэй хабаадалгатайгаар «Захил хэгшэдэй неделинүүд» эмхидхэгдэн үнгэргэгдэнэ, тийхэлээрэ тэрэ хэмжээ ябуулануудай түсэбые хиналта дороо абана. Тийн захил хэлгын дүн-гүүдыг хаража үзэе:

- Захилай тираж, мянган комплект
- 1998 он 327,3 (1997 онойхидо орходоо 102 процент)
- 1999 он 311,2 (1998 онойхидо орходоо 95 процент)
- 2000 оной I хахад жэл 151,5 (1999 онойхидо орходоо 104,3 процент)

- Элбэг байлга (комплектнүүдээр)
- 1000 хүндэ
- январийн 1-дэ - 149
- июлийн 1-дэ - 163
- январийн 1-дэ - 161
- июлийн 1-дэ - 138
- январийн 1-дэ - 145

С.Э.Дыжитова почтын хүдэлмэрилэгшэдэй аюулгүй байлгыг, почтоор эльгээгдэнэ юумэ-нүүдэй хадагаламжа хангалгын асуудалнуудта онсо анхарал хандуулагдана. 1998-1999 онуудта тус шэглэлээр үнгэртэгдэн хэмжээ ябууланууд гэхэдэ, хэлхээ холбооний хотын болон хүдөөгэй таһагуудыг страховалла, мүнгэн зөөриин шэрэхэдэ страховалаа, аюула дайрагдахаар бүлэгэй хүдэлмэрилэгшэдые эгээл бага тарифуудаар хубидане страховалаа; хүдэлмэрилэгшэдые өөрыгөө хамгаалгын хэрэгсэлнүүдээр хангалга; харуулай таһагай хүдэлмэрилэгшэдые хүнгэлэлтэй тарифуудаар аюулгүй байдал хургуулада хургалга.

Эрид шууд экономика шэнэдхэн хубилтануудай эрхэ байдалда Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний управлениин хүтэлбэри, тодорхойбол - Д.Ц.Ринчинова, республикын Правительстватай нягта харилсаа холбоотой, нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн захиргаануудай толгойлогшонортой холбоо барисаа байгуула захиаланхай. 1999 ондо Правительство республикын бюджетдээ 963 мянган түхэрэгтэй хэмжээндэ туһаламжа үзүүлһэн байна. Хэдэн аймагуудта захиргаанай толгойлогшонор почтын хэлхээ холбооний предпритинуудыг нютагай налогууднаа, үйлдэбэрийн байрануудыг хүлгээлгын

түлбэриһөө сүлөөлжэ, нилээд горитой туһа хүргэнэ. Энэнь предпритийн хүгжэлтэдэ болон олзо оршын дээшэлэлэдэ нүлөөлнэ.

1998 ондо Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний управлениин бүхы олзо оршо 47986 мянган түхэрэг (87,2 процент) бүридхөө, 1999 ондо - 61010 мянган түхэрэг (125,8 процент). 1998 ондо гол үндэһэн ажал ябуулаһаа 36266 мянган түхэрэгтэй хэмжээндэ (83,6 процент) олзо оршо абтаа, 1999 ондо - 44965 мянган түхэрэг (124 процент).

Светлана Эрдынеевна хүдэлмэрилэгшэдэйнгээ мэргэжэл дээшлүүлгэдэ, мэдэсьеень үргэдхэлгэдэ ехэ анхарал хандуулагдана. Тийн захиргаанай-хүтэлгын булта хүдэлмэрилэгшэдтэ шэнэ «Почтын хэлхээ холбооний хангалгануудыг үзүүлэлгын дүримүүдыг» үзэхэ талаар хэшээлнүүдыг үнгэргэлгэ үүсхэгшэдэй тоодо байгаа. Жэл бүри аймагуудай филиалнуудай начальнигуудай орлогшонорто болон инструкторнуудта семинар эмхидхэлэе.

Светлана Эрдынеевна - эрилтэ ехэтэй хүтэлбэрилэгшэ. Гэбшые тон шанга эрилтэнүүдыг нэн түрүүн өөртөө табидат юм: гурбан жэлэй туршада (1997-1999 онууд) хүдэлмэрилжэ байгаад, «Международный информационный технологический» мэргэжэлээр Зүүн Сибирийн соёлой гүрэнэй академик эстернээр дүүргэе. 1999 ондо «Содействие» УНЦ-дэ «Почтын хэлхээ холбооний хангалгануудыг үзүүлэлгын дүримүүдэй» шэнэ найруулгын гол дүримүүд гэнэн темээр мэргэжэлээ дээшлүүлэе.

Бэрхэ, ажалһаа тунхаридатгүй, урагшаа ханаатай, найдамтай, хэлэһэн үгдөө заатагүй хүрэдэг, урин налгай хадаа Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний управлениин коллективтэе, филиалнуудтаа, ажалай талаар харилсадаг эмхинүүдтэе тон хүндэтэй юм.

Мүнөө почтын холбоо ашагалгын асуудалнуудай талаар Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний управлениин начальнигай орлогшо С.Э.Дыжитова ашаг үрэ ехэтэйгээр хүдэлмэрилжэ байна. Тэрэнэй хэһэн үнэн сэхэ ажалынь, ородосон үндэрөөр сэгнэгдэжэ, Светлана Эрдынеевна «Хэлхээ холбооний мастер» гэнэн нэрэ зэргэдэ дэбжүүлэгдэе. Тийгэншөгэй яхах, энэ хүн хэлхээ холбооний зургаануудта аяр гушан жэлээ зорюулаа ха юм, тус предпритида зургаан жэлэй туршада хүдэлжэ байна, начальнигай орлогшын тушаал эзэлһээрнэ дүрбэн жэл үнгэрөө.

Д.РИНЧИНОВА,
Буряад Республикын Федеральна почтын хэлхээ холбооний гүрэнэй эмхинин начальник.
Дыжид МАРХАДАЕВА
бэлдэбэ.

АГУУХЭ ДАЙНДА ЗОРЮУЛАГДАНА «Зүрхэн дурсаха» гэнэн ниитэ гаршагтай театральна фестиваль Улаан-Үдэ хотодомнай эхилбэ.

Республикын 7 аймагай арадай театрууд өөһэднго табиган зүжэг наадануудыг Буряад драмын театрай тайзан дээрэ харуулаха. Мухар-Шэбэрэй, Хэжэнгын, Хяагтын, Загастайн, Баранганай, Гильбэрын болон Ехэ-Сахирай театральна бүлгэмүүдэй зүжэгүүд булта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда зорюулагданхай.

Тус хэмжээ ябуулгыг Буряадай Соёлой министрство болон Арадай урлалай республиканска түб эмхидхэн байгуулаа.

«АЛДАР СОЛЫН» ОРДЕН БОДОТО ЭЗЭНДЭЭ БУСААГДАХА
Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай орденууд Улаан-Үдын наркоманууднаа хуряаган абтаба. Нарко-хиналгын гүрэнэй албанай мэргэжэлтэд Сэлэнгэ мүнхэнэй зүүн эрьсээр

Тобшо һонин

оршодог үмсын гэрнүүдэй нэгэн соо байһан наркотик худалдагшадые барибшалхадаа, тэдэһээ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай хоёр орден, мүн Алдар Солын 3-дахы шатын орден хуряан абаа. Сэрэгэй комиссариадай хүдэлмэрилэгшэдэй тусхай шалгалта үнгэргэнэй дүнгөөр тэдэ орденуудай хоёройн эздэ нүгшэһэн гэжэ элирээ. Харин Алдар Солын орденээр шагнагдан ветераниин амиды мэндэ юм ха. Военкомадай хүдэлмэрилэгшэд мүнөө дээрээ тэрэ ветераниие бэдэржэ байнхай. Орденойнь номер - 720 846.

ТӨӨРИНЭН ХУБҮУД ОЛДОБО
Хэжэнгын аймагай Сулхара һуурин шадархи ой соо төөриһэн хоёр хубүүд гурбан үдэрэй туршада бэдэрүүлһэнэй удаа олдобо, нэгэһиний нүгшөө. Мартын 14-дэ үгы болоһон хубүүдэй нэгэһиний 7-той, нүгөөдэнэ 8 наһатай

байгаа. һууринай ажаһуугшад болон милицийн хүдэлмэрилэгшэд тэрэл үдэртөө хубүүдыг бэдэржэ гараа, нэгэ хэды сагай үнгэрөөд байхада, абаралгын албанай мэргэжэлтэд тэдэндэ хамааралһан байба. Тийгэжэ мартын 16-да һууринһаа холо бэшэхэнэ үхибүүд олодо. 7 наһатай хубүүниин даараһанһаа боложо нүгшөө, нүгөөдэнэ хүл гараа хүдэлжэһынь наа, амиды мэндэ байба. Тэрэнь мүнөө эмнэлгын газарта оруулагданхай.

Үхибүүдыг бэдэрэлгын хэмжээнүүдтэ 160 хүн, мүн 30 машина хабаадалсаа.

ТҮРҮҮ ТАМИРШАД ТЭМСЭНЭ
Улаан-Үдэ хотодо үнгэржэ байһан зональна чемпионатда Сибирийн болон Алас Дурнын түрүү шатаршад хабаадана. Тус мурсыөөн манай республикада түрүүшынхие үнгэрнэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

Сибирийн болон Алас Дурнын мого шотагуудыг түлөөлһэн 60 гаран тамиршад классическа болон түргэн шатараар эгээл эрхимээ элирүүлхэ болоно.

Энэ мурсыөөн мартын 25 болотор Хотын үхибүүдэй уран бэлигэй ордон соо үнгэрхэ.

ҮБШЭНТЭДЭЙ ТОО ДООШОЛОО
Улаан-Үдэ хотын ажаһуугшад ОРВИ үбшэнээр үбдэхэ ушарнууд хоёр дахин доошолбо.

Үнгэрэгшэ долоон хоногто тус үбшэнэй баримтанууд эпидемическэ хэмһээ 30 процентээр доошо байһан юм гээд тэмдэглэлтэй. Тэрэһэлэн 10 мянган хүнэй 40-иний үбдэнэ гэжэ бүридхэгдөө.

Роспотребнадзорой территориальна хэлтэсэй мэргэжэлтэдэй мэдээсэлһэнэй ёһоор, Улаан-Үдын ажаһуугшадтай дунда гриппээр үбдэнэн зон үгы.

Даша-Доржо БОЛОТОВ бэлдэбэ.

Агуухэ Илалтын 60 жэлэй ойдо

ЭРЭЛХЭГ СЭРЭГШЭ, ҮНДЭР БЭЛИГТЭ ЭРДЭМТЭН

Гармажап Лудупович Санжиев... Хара баганаа хойшо хурьһэлиг шарайтайн хүбэлгэн хүбүүнэй эрдэм номдо шуналтай байһаниннь эли юм. Бэлигтэй хүн ой модотой гү, али уула шэлэтэй, үдхэн хяг ногоотой нютаг нугада түрэдэг гэнэн домог бии. Ноёхон, Загастайн элдин талаар ном хугабшалһан хүл жорхой хүбүүн ябан, ошон дунда хургууля дүүргэдэ, Бурядай багшанарай институтда тугажа байхадань, студент Санжиевье 1942 ондо сэрэгтэ татаһан юм.

хаха татажа хаяхагүйш. Совет засагай түлөөһөгүй үргэмжэ туһа, энхэрэл хайрые гүйсэд эдэжэ, эрдэм номтой, эрхим зэргын солотой болоод, сагай эрьелтэ урбалтын сахариг дээрэ «тэ-жээлгэһэн буруун» тэргээе олиходоо түбэгтэй агша, - гээд, тэрэ энгүүтэйхэнээр хадхаад абаба. Ушарта юртэмсэдэ эрэн-марьян зүйлнүүд олон ааб даа.

Наһанайн нүхэр Татьяна Николаевна таниха нэм. Тэрэ үргэн эрдэм мэдэсэтэй, хурдан курса үгтэй - үзэл сурталы шэглээдэр үни хүдэлөө һэн. Дайнай хөрбонье үнхиданан эдэ хоёрой сээжээрээ дүүрэн орден, медальнуудаа зүүгээд, зон нүхэдэйнгөө дунда алтан түрээ найрлаһан ушар һаял шэнги һанагдаха юм. Тээд оршолонто юртэмсын табицуур хэниешье хайрлаха, гамнахагүй байна даа...

Татьяна Николаевна хүүгэдэйнгээ хожомой жаргал үзэнгүй, хурьһэтэ дэлхэйн шорой хүдэлжэ ябахал аад, хөөрхөн бумбэр-сэглөө халин ошонийн шаналма харамтай! Тиибшье нэгэньингээ үри бэе боложо түрэнхэй гэжэ һанаагаа тэгшэлдэ ябах буряад зоной ёһо ха юм даа. Гуламтын ошо нэргээн сахижа гурбан басагадын наһанай хубида одо заяагаа олонхой. Үндэр бэлигтэ эрдэмтэн зохёохы ажалынь, зорихон хэргынь залан үргэлжлүүлү 5 аша, 3 гуша урган үндэжэ байна. Гармажап Лудупович бэшэжэ байһан юумээс ойро зуура хажуу тээшон табяад:

- М.С.Горбачевой гоё-гоёор зарлаһан революционерон удхатай реформонууд общественые үндэһөөрнь хубилгажа шадаагүй һэн даа. Бодомжогүйгөөр эхилэгдэнэ юумэн хожомоо буруу хүрэдэг. Мүнөө юун үзэгдэнэ? Хамаг олзо оршо хайшаа урданаб? Иймэ гурим ёһо гүрэндэ «шүүбэри» багатай хаям. Алта мүнэньи нуоруу, һамарган хатуу сагта жинрэй зоной нуудал байдал тон тогтууримжагүй, хилбархан байна. Энэ талаар шара шарайтан ямар шадамар, бэрхэнүүд гэшб даа, - гээд, һонирхоһон асуудалдамын харюусаха зуураа, тошо тэдгэйгэр һанамжаа хубаалдаба.

...Урдахы стол дээрэнь эрдэмтын элдэб үе сагуудта бэшэһэн, найруулаһан зохёолнууд оройдон жорьлдэнэ. Тэдэньи нэгынь зүбшөөл абажа, иран харанаб: «XVII-XIX зуун жэлнүүдтэ оршонон Бурядай гүүхэ» гэнэн томохон захата /20 хэблэлэй хууданан/ олоной һонирхол үүсэхэл байха. Тэрэниень Гармажап Лудупович басаганата - эрдэмэй кандидат Елена Санжиевтай суг бэшэһэн байна. Буурал холын үеһөө хойшо буряад арадай хөмороотой, хүшэр зам гаталжа; угайнгаа заншал гурум жэншэдгүй сахижа, мүнөөдэрэйнгөө үндэртэ яжа ерһынь авторнууд дэлгэрэн-гыгээр, һонирхолтойгоор зураглана...

- Та түүхшээн хүн хадаа угай ёһо заншалууд дээрэ тогтожо, ушар үдхын тайлбарылыг даа, гэхэтэимни сасуу, Гармажап Лудупович гансата шэгээ хубилган: «Энэмнай, нүхэр, хурса асуудал. Элинсэг хулинсагууд

наамнай дамжан ерһэн оюун эрдэни - түрэлхи хэлээ, түүхэ зохёолоо нэргээхэ һэдэлгэ хэгдэшье, үшөөл ахирхан байна. Тиихэдэ «Эхэ орон», «патриотизм» гэнэн нангин үгэнүүд сагай һэбхи суурьян соогуур балартажа байһан хэбэртэйгшэ, - гээд үбгэжөөл үгээе хуряаба. Аалин байдал таһалдаба. Гэнтэ дохёо-хонхо жэнгиржэ, данса хугабшалһан үндэршөг хүн үүдэндэ үзэгдэбэ. Ойро зуура тэрэ гэрэй эзэнтэй хөөрэлдөөд гаража ошобо. Яаралгүйхэн хөөрэлдэжэ хуухадаа, тоонто буусамни Залаа юм даа, - гэхэдэнь:

Ноёхон, Ноёхон, Минии нютаг гоёхон, - гэнэн тобтой зохид мүнүүд толгойдон бүрилдэбэ. Наһал бодолооро гэнтэ дэгдэн ниидэн, элдин Ноёхоной энгэр сээжэ багтан тогтон буушаба хэбэртэйб. Үдэһын сэлюундэ заха газарай Залаа нютаг һаглайржа, үнгэ һайханаар үзэгдэхэдэ гээбэ. Зүб даа, Гармажап Лудупович, элинсэгүүдэйнгээ элһэ шоройтой энл хизарта түрөөд, эрдэмтэ солотоной нэгэн болотороо ургаа хаямта! Бидэнэр бултадаа - эрдэмтэ эмшэншье, ирагуу һайхан хоолойтой дуушан хүбүүншье, хатарша басаганшье, ара газараар алта малтадаг хүдэлмэришэншье - юрэ, элдин талада түрһэн хадаа нангин һайхан малша угаа наһан соогоо мартаха аалди?

- Гармажап Лудупович гэнэ гүт? Мэдэхэ даа. Суг хүдэлһэн замди. Ямаршы үүргэ тушаал даахадаа, тэрэ эрид шударгыгаар хам оролсон хүдэлдэг бэлэй. Ерээдүйн олохон доктор, кандидатудай сагаан харгынь заяалсаһан хүн! Эрдэмтэн бүхыдөө 300 гаран хүдэлмэри бэшэжэ хэблүүлээ. Тиихэдэ хубилалта хэргэлтын үе сагуудта толилуулаһан социологическа шэнжэлгэнүүдынь тодо мэргэн, удха һайтай байһаараа онсо илгардаг, - гэжэ олон тоото шабинарайн нэгэн, түүхын эрдэмэй доктор Марина Намжиловна Бадан урэхэтэ ажалдань үндэр сэгнэлтэ үгэбэ.

Ниитын хэрэг - нангин хэрэг. 17 жэлэй туршада Эб найрамдал хамгаалаха республиканска комитедэй түрүүлэгшэ, дээгүүр зиндаатай зарим лама багшанарые /зүбшээлэгшэнь болоод/ нангин шүтэһэнэй газар нютагуудар үдэшлэгэ, мүн эрдэмтэд-эдэбхитэдэй Бурядай бүлгэмэй түрүүлэгшэ гэхэ зэргэ уялга тушаал /гол ажалайнгаа хажуугаар/ даахадаа, минии очеркын георой олоной урда улайжа сайжа ябаагүй даа! Мүнөөшье дайнай ба ажалай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй, хуули ёһо сахилгын зургаануудай республиканска соведэй гэгшүүн заңдаа.

...Совет делегациин бүридэдэ орожо, Дели хотодо үнгэрһэн дэлхэйн конгрессһэ эхилээд, хани хүршэ Монгол орон, Цейлон, Лаос, Иран, Пакистан, Турци, Египет руу зорино гү, Европын зарим гүрэнүүдээр замаа үргэлжлүүлэн гү, хаанашье «эрхын шэнээн бэтэй аад, эрх хонгор дуутай» Буряад ороноо түлөөлжэ ябах гээшэ ехэ зол. Мүн манай эндэ, 1999 ондо ЮНЕСКО-гэй үүсхээдэр үргэн ехэ хуралдан зарлагдажа, тэрээн дээрэ гол элидхэлнүүдэйн нэгые Гармажап Лудупович хэһэн юм. Иигээд ерэхэлээр эрдэмтын ажал ябуула үргэн дэлсэгтэй гэхэ гү, али түүхэдэ хабаатай асуудалые зүб мурөөрнь шидхэлгэдэ үрэ нүлөөгөө үзүүлнэ бшуу.

Үе саг гээшэ үй түмэн зүйл досоого багтаагаад, зогсоогүйгөөр урагша нэгэл жэгдээр мухарижал байдаг асари томо, тэнгэрийн шэнээн тэргэ шэнгээр һанагдагша. Үе саг дотор багтаһан үй түмэн зүйлнүүдэй нэгэн - хүнэй наһан. Үндэр һайхан үршөөлтэй, алтан ганса наһаа хэр ушартай удхатайгаар эдэлнэ гээшэбибди? Хүн бүхэн өөрын табицуур заяатай. Нүхэр Г.А.Санжиев хөрөөдхон наһандаа хатуу тэмсэлэй харгы замуудаар ябажа

гарһан юм гэжэ дурдаа һэмди. Сэрэгшын Алдар Солын ба Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай хоёр орден, «Эрэлхэг зоригтой түлөө», «Дайшалхы габыагай түлөө», Монгол гүрэнэй медальнууд, Хани Барисанай ба «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденууд - наһанайн олзо хайра.

...Эрдэмтын зохёохы бүхы ажал ябуулгые, буряалма эдэбхиё Бурядаймнай элитэ эрдэмтэ Ю.Б.Рандалов, академикүүд А.И.Деревяко, М.П.Ким, Н.Н.Тихвинский гэгшэд үндэрөөр сэгнэһэн байдаг. Профессор Санжиев хадаа Кызыл, Абакан, Новосибирск, Хадата Алтай, Яхадай шэнжэлхы ухаанай түб газарнуудтай нягта холбоотойгоор ажаллахаа гадна, Яхадай, Улаан-Үдэн диссертационно соведүүдэй гэгшүүнэй харюусалгата уялые олон жэлдэ хүндэтгэйгөөр дүүргэжэ ябаа юм. Ниислэл хотын эрдэмэй түб гуламтада эгсэ дүшэн дүрбэн жэл хүдэлөөд, Гармажап Лудупович мүнөө үедэ Бурядай гүрэнэй университетэ багшала. Ажалынь ехэ даа, тиибшье шэнэ Нонин шэнжэлгэнүүдээрээ, оншотой мэргэн оршуулгануудаараа һонирхол түрүүлдэг. Мүн сүлөө саг һамбаашалан, бууралхан толгойтой эрдэмтэн аспирантнуудай шэнжэлхы хүдэлмэринүүдынь нарибшалан хаража, ажаглалта хэдэг. Эрдэм бэлигэй алдар соло эршэтэн сууряатаа һэн «Үнэн» сооһоо гэдэг зүйтэйлха. Анхан редакцияда ажаллаһан, хожомоо нэрэтэ эрдэмтэд болоһон Лубсан Шагдаров, Цырен-Даша Бадаев, Гармажап Санжиев, Бато Багуев, Дамнин Ошоров гээд данса уудалһаар байтарнай, эрлэхг шуумар ухаан элиржэл байхад даа...

Анхан хурдан хурса гуурһантай ханилаад, хожомоо эрдэмтэй харгыгаар хаба дэлсэгтэй зорихон хүн тухай бэшэжэ хуухадаа, үндэр һайхан хүсэл мэдэрлэдэ абтанаб, «Хүдэлмэридэ хүдэржэнэн буантай аба эжин жэшэ энэ шулаа байгаа. Бүри зааханһаа хара ажалһаа сухаряагүй, урагшаа эрмэлзэлтэй, сайхан сэдхэлтэй юм сэн», - гээд, сонгоол изагуурта хэн нэгэний хэлһые элихэн наһанаб. Энээгээр бодомжолходо, Хэлгын адагай хобуун хүлөө торгоонгүй, хүсэлөө тогтоонгүй ябана бшуу.

- Хабарай эжин үдэрнүүд... Гармажап Лудупович, танай сэдхэлдэ ямар мэдэрэл, ямар шунал хүсэл түрүүлнэб? — гэжэ гэнтэ һонирхоходомай:

- Минин наһандаа намарай ольдон ехэ таарадаг. Ажалай үймөөн жэгдэржэ, аалин намдуу хаһа эхилдэг гэжэ һанагшаб. Энэл үедэ бэшээшэ зон гуурһаа гарһан табидатгүй агша. Танай асуудалда сэхэ харюусаһуу. Хабарай амисхаал, оршон тойронхи байдалай шойроһоо хэрхэн түлгэ хаһа. Нарата юртэмсэдэ хонор-дашагүй сараа орхихон - түмэн зоной ами наһа абаашаһан домогто нангин үйлэтэ үеһе ойндоо эзэлүүдгүй шэбшэнэби даа, - гэхэдэнь, туулган хүндэ бодол толгойдоо мухарюулжа буугаа һэм. Тиийгээ тийгээр жабхаланта жаран жэлэй ехэ найр ойртожо байна. Аба һайхан Оронойнгоо түлөө алдалан унаашадта хэтын баглаа сэсэг бария даа:

Эдирхэг наһандаа үнэгэрһэн дайнда унаашаг Эрдэнийэр зултан, энхэрэл түрүүлдэг зыгэндэм...
Мүлиршгүи солобо мүнхэлэн, хэтэгдэ суурхаашаг Мүнгэн хонхогол мүнөөш жэрьһээр шэхэндэм!

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажалай ба дайнай ветеран Г.А.Санжиев.

Чимит-Цырен САНЖИЕВ, журналист, поэт.

Ябаган сэрэгэй училищине хүсэд дүүргэжэ үрдингүй, ойро зуура дайшалхы бэлдэхгараад, Баруун фронт зорихон юм. Сержант Санжиев Ярославска коммунист дивизийн 234-дэхи минометно батареин наводчик ябаа. Дэнхэлзэн ерһэн «Тигрүүдэй» һабар-гэнжынь оносотой мэргээр таһа буудадаг байгаа. Энэшье удаа полкын политруктай хараһаар байтар, буугай дуун нэрээд, үшөө нэгэ «хас тамгата» хамараа хадхан шатаба. «Шэмэрүүн хизартамнай обгтошгодо Сибирийн хубүүдэй мэргэн хөрһы мэдэжэ байг» гэжэ комиссар хэлээд, холын Байгалай хубүүндэ окоп соо партбилет барюулаһан юм. Хожомоо Лукув, Минск-Мазовецкий гэхэ зэргэ стратегическэ удхатай хото газарнуудые дайлан абахын түлөө шанга туладаануудта тэрэ хабаадалсаа, хоёр дахин шархатаа. Онсолон тэмдэглэхэ зүйл гэхэдэ, 1923-1924 онуудай хубүүдэ Эсэргын дайнай гай гашуудалта үенүүдые сэмгэндэ хүртээр мэдэрһэн гээшэ. Ула гол оймжо, гал дүлэн соогуур гарахадаа, үхэл амьдарал тухай бодохо, шэбшэхэ саг огто байгаагүй.

Польшын газар дайда дээрэ болоһон дайн байлдаанууд маргагдаха аал? Манай сэрэгшэд байрага шууд түргэн нэлэгэжэ байгаа, «катышануудай» сахилгаандал шабгадахадань, фрицууд зүг мэдэрлээ алдан, зутададаг һэн. Дүтэхэнэ бомбын тээрэхэдэ, блиндажнуудай хэрэ-бүхэлэлтэнүүд бута хүрөөд, газарта булгадшаһан наводчик нүхэрөө нэгтэ нүхэдэнь малтажа гаргаһан юм.

Дайсад дарагдаха туйлдаа хүрээд, элбэг уната Эльбэ, Шпрее шадар һүүшын туладаанууд нэжэгэнэжэ байба. ...Баярай нулимс мэлмэрүүлһэн Илалтын үдэрые эрэлхэг сэрэгшэ Краков шадарай аргаламжын газарта угталсаһан юм.

1946 он һаял гараад байгаа. Тэрэл үеэр «Буряад-Монголой үнэн» сониндо үзэгэй алдууные хинадаг ажалтай болоод байхадамни, Гармажап Лудупович эжыгтээ редакциян нэгэ буланд байрладаг юм һэн. Хамаг юумэний хүрээлэдэжэ ядажа байһан иимэл саг байгаа. Харахадамни, сэрэгэй хубсаһатай сэрбэгэр сариун хүн хэл тухагүй, шурьсаа бэшэжэ хууха даа. Тиийгээд, хурса удхатайгаар, хошон зугаатайгаар найруулаһан статьянуудынь «летучка» дээрэ һайн сэгнэлтэ абажа, Улаан самбарта гарадаг, хажуудань зэргэлээд, хойроогоор бэшэһэн зарим нүхэдэй бүтэлнүүд Хара самбарта няагдажа, элэг зугаа бологшо бэлэй. һаял гуурһа барижа, гараа нугалжа ябаһан намда тэрэ зохидоор ханддаг, тингээд уран һонин аргануудые яжа хэрэглэхэ тухай заадаг, тайлбарилдаг һэн.

Гармажап Лудупович партийна таһагай литсотрудникаар хүдэлжэ байгараа, уданшьегүй харюусалгата секретаряар дэбжүүлэгдэһэн юм. Энэшье тушаалдаа урдын сэрэгшэ довтолхы шэнжэтэйгээр оролдожо, «редакциян штабые» ханамжатай хүтэлбэрилжэ ябаа. Тэрэл үе хаһадаа, ажалһаа таһарангүйгөөр, Г.А.Санжиев Бурядай багшанарай институтай түүхын отделение улаан дипломоор дүүргэһэн юм.

...Эрхүү хотын партиин дээдэ хургуулида хураха үедөө Гармажап Лудупович залуу, 26-тай ябаа. Аадар шэнги шуугайтай айдар залуу наһан. Үсэд нэтэрүү нуралсалай хажуугаар, Гармажап нүхэдөөрөө хаа-яхан Соелой

ордон руу харгылдаг болобо. Агуу Шопенэй шэдитэ аялга хүгжэм хэнэй зүрхэ сэдхэл уярууддаггүй һэм! Үргэн сэлюун, һаруул гэрэлтэй танхим соо хүнүүд согтой солбоноор хатарна. Зохидоор хубсалһан, гонзогорхон шэг шарайтай буряад хубүүн мүн баһа залуугай охиндо абтажа, нэгэ группада суг һурадаг Татьяна Сушковае хатарта уриба. «Дунайн долгинуудай» ирагуу аялга золгоһон хоёрой зүрхэ сэдхэлдэ энэ удаа түрүүшын дуранай унтаршагүй дүлэ бадаргажа магад...

Үе саг аяараа ябажал байгаа. Үдэр бүрийн һуралсал, шалгалтын шанга үенүүд. Юутгээшье мэдээгүй байтар, һүүлшын хонхо жэнгиржэ, бата сурталаар бодолоо хуяглаһан хүнүүдые шэнэ ажал хэрэгүүд хүлээжэ байгаа. Жаргалай жэмэс амталһан залуу эбтэй бүлэ - Гармажап Лудупович Татьяна Николаевна хоёр һуралсалаа эрхимээр дүүргээд, баян дэлгэр нютаг нута руугаа догшуулаба. Урихан ород хүүхэн бэритэй болоһондоо Гармажабай эжы - Халюудай абгай сэдхэлээ ханажа, һайханаар үргүүлээ һэн даа.

БҮРИ хожомынь даа, үнинэй мэргэжэлтэ журналист марксист-ленинзмдын үдэһын университетэ зааба. һайхан наһан һарьдагта гэдэгтэл, М.В.Ломоносовой нэрэмжэтэ Москвагай гүрэнэй университетэй аспирант болоходонь, ерээдүйн эрдэмтын үмэнэ үргэн үүдэн сэлэгдэбэ. Эндэ һуралсажа байхаддаа, «Буряад орондо хүүдөө ажахые коллективизациялын түүхэ ба коммунист партиин эмхидхэхы үүргэ» гэнэн темэ шэлэн һунгажа, удаахан хүдэлһэн байна. Тиихэдэе хуушарһан дурим баримтануудые «хюнажа», хэлбээн шэнэлжэ, хожомоо кандидатска, докторско диссертацинуудаа хамгаалхадань, шанга түгэлдэр ажалынь гол тулга болоһон юм бээ!

Сариун үбгэжөөл саадын бодолтой зугаа дэлгэнэ. Хурса шэгтэй хүүхэниё одхон басаганни гээшэ гэжэ танилсуулаба. Эрдэмтын хүдэлдэг таһага салуу уужамшые һаа, уйган хэбэртэй үзэгдэбэ. Табсантуулжа табиһан жэрэгэр олон номууд тээшэ нюдэмни эжэлүүдгүй гүйнэ. Энэ удаа түүхэ тайлабарилһан зохёолнууд дээрэ тогтонгүй, алдар суута, поэдуудэй аялгата шүлэг, романс, эссе тухай үгэ залгаа. Ная нэгэньингээ үндэртэ ерһэн үбгэжөөл гэнтэ ама хачалба. - Чимит-Цырен, шүлэг бэшэдэг хүн хадаа энэни хара, - гээд шэлтэй шкаф нээхэдэнь, гүн сэсэн бодолшо Шекспир, Рабинданат Тагор, Омар Хайям, Пушкин, Бальзак, Байрон гээд үшөө дээрэнь нэмэхэдэ, Ахматова, Цветаева, Мандельштам, Есенин... Алишье поэдэй гансахан бадаг жэшээ болгон харахада, ёһотой үндэр Поэзийн хярада хүрээс «харбаһан» мүнүүд! Улас турын удхатай ном һудар олон. Профессор Г.Д.Санжиевай анхаралтайгаар хинан заһалсаһан - Советскэ Союзай Коммунист партиин түүхэ арбан бөгийһоо бүриддэг юм. Тэдэньи нэгынь Гармажап Лудупович болгоомжотойгоор хугалжа абаад, «Гол ажалаймни нэгэн энэл байһан юм даа» гэхэтээ хамта, мэлигэрхэн духаха халта эльбээд:

- Мүхэшгүи зоригтойшуулай алдар габьяа мүнөө сагта хойшоо гараа, хэрэгээ буураа гэжэ зариманай заргалдадатыһе наань, социализм байтуулагдай хара хүдлөөрөө олоһон жэшээгүй үндэр солье зуража, ажалынь намтарай алтан хуудануудые

Агуу Илалтын 60 жэлэй ойдо

СЭРЭГШЭ АХА, ДҮҮНЭРЭЙ АЛДАРТА ЗАМ

Буряад ороной тахилгата үндэр Бархан уулын хормойдо оршодог Элэн тосхон ажалша бүхэриг хүнүүдээрээ хэр утнаа суутай байһан. Энэ нютагта табан хүбүүдтэй Бадма Ялтанович Аханаевай бүлэ ажаһуудаг хэн. Арбаад шахуу адууна малтай гэрий эзэн улаан сурбаяа өөднэ болгохын тула үбэлдөө хэрмэшэдэг, зундаа загаһа, нугаһа олзоборилхооо гадна баяшуулай үбнэ сабшадаг, мүн бусадшые ажал хэдэг байһан. «Ухибүүтэй хүн өөдөө» гээд зоной хэлсэнэй ёһоор, энэ бүлэн хүбүүд хара багаһаа гэр тойронхи ажалаа жэншэдгүй хайнаар хэжэ, эжы, абынгаа ёһотойл туһамаршад боложо эхилээ хэн.

хүдэлмэришэн таряшанай хургуулин хүлээр түрэл колхоздоо тарян ажалай бригадын бригадираар хүдэлмэрилэн юм. Гарма Бадмаев 1936 ондо гэрлээд, хойто жэлын Будажаб басаганайнгаа хэдыхэн харатай байхада, Улаан армида алба хэхээс мордоо бэлэй. Пулеметчик Гармаев сагаан финнүүдтэй болоһон дайнда хабаадажа, 1939 оной декабрь соо Ниет-Ярви гэжэ нуур шадар алдалан унаа бэлэй. Тиигэжэ хани нүхэрын Будажаб басагантаяа үлөө хэн. Эрэлхэг сэргэшин басаган Барханайнгаа долоон жэлэй хургуулин хүлээр түрэл ажахыдаа хаалишанаар хүдэлжэ, ажалынгаа арюун

хууһан даа. Пүрбэ Аханаевич Агуу Илалтын 50 жэлэй ойн баярай тээ урдахана 80 наһатайдаа наһа бараһан бэлэй. Аханаевтанай гурбадахи хүбүүн Шагжи 1918 ондо түрэнэн. Дайнай урда тэрэ түрэл колхоздоо комбайнёроор хүдэлжэ, эрхим хайн үрэ дүнгүүдэйнгээ түлөө ударник-стахановец гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэнэн бэлэй. Шагжи Бадмаев Волго мүрэн дээрэхи Сталинград хамгаалгын байлдаанай үедэ алдалан унаа хэн. Дүрбэдэхи хүбүүн Нима 1922 ондо түрэнэн. Тэрэ сэргэй албанда мордотороо колхоздоо элдэб ажалда ябаһан. Нима дайнай эхилхэдэ, фронт мордожо, Прибалтика шадархи

Хүдэлмэришэ арадай түүхэдэ сэгнэшгүй хубилалтануудые орууһан 1917 оной Октябрийн хубисхалай хүсэтэ хүдэлөөн Байгал шадарай нютагуудта эбхэрэн ерэжэ, хубисхалшад болон эдэбхитэд хаа хаанагүй шэнэ байдал тогтоого, хүн зоной дунда ойгууламжын хүдэлмэри үргэнөөр эмхидхэжэ эхилээ хэн. 1928 ондо Элэн тосхойн эдэбхитэд ТОЗ гэшые эмхидхээд, хэдэн жэл соо хамтын ажалай хаба ехэтэй байһые бэе дээрэн мэдэрүүлээд, удаан тэрэнэйнгээ үндэнэн дээрэ хүдөө ажахын артель байгуулаа хэн.

Удаань Элэн, Бархан болон Хонхино тосхонуудай хүдөө ажахын багахан артельнүүдые нэгдүүлээд, Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз байгуулагдаһан түүхэтэй. Тус колхозой хүдэлмэрилэгшэдэй суута ажал хэрэгүүд Буряад орон соогоо мэдээжэ болоһон юм. Түрэл ажахынгаа үйлэдбэриэ аша үрэтэйгөөр хүгжөөлгэдэ хаба ехэтэйгээр хабаадалсаһые хоёр нүдөөрөө хараһан Бадма Ялтанович эсэгэн омогорхон ииргээ хэлэдэг хэн: «Хүбүүдэйнгээ ерээдүйдэ батаар этигэнэб. Байра байдалаа батаар түхээрэн, гэр бүлэ боложо, үри хүүгэдэ үдхэжэ, аба, эжынгээ үзөөгүй жаргалые эдэхэл».

Хамтын ажахынуудай байгуулагдаһаар хэдыхэн сагай үнгэрбэшые ажалшан арадай хуудал байдал найжаржа эхилбэ. Тээд ямаршые зэмэгүй юрын хүнүүдхээ эхилээд томо хүтэлбэрилэгшэд хүрэтэр хариин гүрэнүүдэй тагнуулашад, панмонголизмда хабаатай ангиин дайсад гэжэ гэмнэгдээд, хураггүй үгы болодог хара хирэнүүдэй хагалма, шэрүүн саг үргэн дэлгэр ороймнай алишые нютагуудта хүрээжэ ерээ хэн.

Олоной хэрэгэй түлөө оролдосо үүсхэлтэйгээр хүдэлмэрилжэ ябаһан аха, дүү Бадмаевуудые энэ шэрүүн саг дайрангүй үнгэрбэ. Зүгөөр тэдэнэй бүхы бэрхэшээнүүдын үшөөл урдань хүлээжэ байгаа.

Энэ бүлэн табан хүбүүд тухай хуряангыгаар хөөрөөжэ үгэлтэй. Ехэ Гарма хүбүүниин 1914 ондо түрөө хэн. Тэрэ

намтарые эхилээ юм. Тэрэ хорёод хайхан наһандаа Баян-Гарма хаданда гараад, эрхэ, бэрхэ табан басагадые ажабайдалайн үргэн замдань табяад, наһанайнгаа амаралтада гараһаншые хаа, гэртэхи, газраахи ажалаа жэншэдгүй хэхээр, зээнүүдэ, зээнсэрээ харалсан, абааһа наһан, дурсан, ан-бун мүнөөшые ажаһууна.

Хоёрдохи хүбүүн Пүрбэ 1915 ондо түрөө хэн. Нютагтаа эдэбхитэй комсомол хүбүүн хүдэлмэришэн, таряшадар хургуулин хүлээр ветеринарнуудай курс дүүргээд, колхозингоо хүрэг адууна мал элдэб үбшэнһөө аргалжа, нэргылхэ хүдэлмэринүүдые эмхидхэхын хажуугаар малшадай, залуушуулай дунда партиин, комсомолой бэелүүлхэ зорилгонуудые хөөрөөжэ үгэдэг хэн.

Бишыхан Пүрбын ажабайдалда болоһон эрид хубилалта тухай хөөрэмөөр юм. Ойхон арал дээрэ ажаһуудаг баян хүн Элэн нютагаар ябахадаа, Пүрбые үргэжэ абаад, «Иннокентий» гэжэ нэрэ үгэнэн бэлэй. Хүбүүшэлжэ абаһан тэрэ айлын ехэ хатуу харуу байһан юм гү, али үргэнэ нойргүйгөөр ажал ехээр хэжэ тулиһанһаа юм гү, юрэдөөл хая арба хүрэнэн Иннокентий үбэлэй янгинама хүйтэнэй үедэ Баргажан ошохо улаашадтай гэртээ бодожо ерээ хэн. Тиигэжэ тэрэ нютагтаа энэ нэрээрээ алдаршаад, харин паспорт соонь Пүрбэ гээд бэшгэдэнхэй үлэнэн байдаг.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түрүүшын үдэрһөө Иннокентий Бадмаев сэргэй албанда абтаад, армиин штабай дэргэдэхи мэргэн буудагшадые бэлдэхэ курснуудта заадаг хэн. Тэрэнэй бэлдэнэн мэргэн буудагшад нилээд олон дайсадые хюдажа суурхажэ эхилхэн габьяатай. Иннокентий Бадмаев 1945 ондо нютагаа бусаад, Баян-Гол тоонтотой Софья Мужановна багша басагантай хуби заяагаа нэгдүүлээд, үнэр баян бүлэ болоһон юм. Пүрбэ Аханаевич Софья Мужановна хоёр 3 басага, 4 хүбүү ажабайдалайн үргэн замда гаргаад, аша зээнэрэйнгээ амжалтануудаар сэдхэлээ ханан баясажа

байлдаануудта эдэбхитэйгээр хабаадаһан юм. Үсэд шанга нэгэ байлдаанай үедэ манай бүлэг сэргэшэд плендэ абтаа хэн. Совет сэргэшэдые тууһан харуулашадта тэрэ харагдангүй, насагаар томо һөөгэй саана нэмэхэн орожо шаданан юм. Сэргэшэ хэдэн үдэрэй туршада ой хубшөөр, намаг соогуур зүгөө алдангүй ябажа, өөрынгөө частыда сэхэ гараад, фашистнуудтай шэн зоригтойгоор тэмсэжэ ороһон юм. Нэгэ байлдаанай үедэ сэргэшэ хүндөөр шархатаа хэн. Частиин хүтэлбэри сэргэшин габьяа онсоор тэмдэглэн, бээе аргалуульхын ойро зуураар гэртэнэ эльгээбэ. Нима Бадмаев гэртээ ерэжэ бээе аргалуулаад, дахинаа фронт мордожо, дайнай дүүрэхын тээ урдахана баатарай үхэлөөр унаһан юм.

Одохон Дашанима 1925 ондо түрөө. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хамаг бүһэтэйшүүлэй фронт мордоходонь, 16-тай Дашанима үбгэдэ, хүгшэдтэй, хүбүүд болон басагадтай колхозой хамаг ажал халаан абаад, бүхы эрмэлзэл оролдоогоёо Илалтада зориулжа эхилээ хэн. Уданшэегүй Дашанима сэргэй албанда мордожо, оройнгоо зүүн хилые харууһалжа эхилээ хэн. Дашанима Бадмаев Япон империалистнуудтай дайнда эдэбхитэйгээр хабаадаад, амиды мэндэ тоонто нютагаа бусаха хуби заяатай байгаа. Дашанима гэртээ ерээд, Дарья басагантай хуби заяагаа холбоод, хүбүүн басаган хоёроо ажабайдалайн үргэн замда гаргаад, зээ, ашанараа айл бүлэ болголсон, амар мэндэ ажаһууна. Байгша ондо Дашанима Аханаевич Дарья Мижигцыреновна нүхэртээ 80 наһанайнгаа ойн баярые үхибүүдэйнгээ, түрэл түтимүүдэйнгээ, аша, зээнэрэйнгээ аятай дулаан дүхэриг соо тэмдэглэхэн.

Ажабайдалай олохон дабаануудые эб хамта дабаһан дайнай, ажалай хүндэтэ ветеранууд Бадмаевтанай бүлэдэ энэ дэлхэйн эрхим хайниие хүсэе.

ДАЛАЙ ХУБИГУЕВ.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Гарма, Пүрбэ, Шагжи, Нима, Дашанима Бадмаевууд.
(Гэр бүлын альбомһоо абтаба).

ПАМЯТЬ О СОЛДАТАХ ИЗ ДАРХИНТУЯ

В годы Великой Отечественной войны 7330 закаменцев защищали свою Родину от врагов. Из них 1834 солдат и офицеров пали на полях сражений, выполняя свой солдатский долг, и навеки остались далеко от родного дома. Честь и слава вам, славные фронтовики - закаменцы, живые и павшие!

Дархинтуй - небольшой закаменский улус. Он расположен на северной стороне своего района в красивейшей долине, окруженной девятью высокими горами. Здесь до 1941 года в колхозе «Улаан малшан» (Красный скотовод) мирно и счастливо проживали более 70 се-

мей из двух родов: монгольского тэртэ и булагатского хуркут - выходцев из Тунки в начале 18 века. На войну отсюда ушли 70 молодых дархинтуйцев и 28 из них не вернулись домой.

Летом 2003 года к 60-летию Курской битвы одноуусниками и потомками был установлен им памятник. Несколько солдат-дархинтуйцев погибли в этом большом сражении 1943 года, такие, как Бабуев Очир Арампилович, 1905-1943гг., член ВКП(б), до войны работал в должности заведующего аймачным земельным отделом, ушел на фронт добровольцем. Ефрейтор, снайпер, погиб 12 июля 1943 года в снайперской дуэли на Курской дуге. К тому времени все немецкие снайперы уже пользовались первоклассными новейшими оптическими прицелами Цейса. Ефрейтор похоронен в деревне Красовка Курской области.

В строительстве этого памятника посильную материальную помощь оказали земляки-дархинтуйцы, проживающие в республике, а также некоторые руководители предприятий и сельского хозяйства Закамны.

Эти 28 солдат не вернулись обратно живыми, но их имена возратились в золотых буквах на памятнике в родной улус. Вечная память солдатам, погибшим в боях за Родину!

Ажитов Радна Ванчикович, рядовой;
Бабуев Очир Арампилович, ефрейтор, член ВКП(б);
Бадмаев Бальжин Цыденович, рядовой;
Базаров Цыбикжап Дагбаевич, член ВКП(б);
Батуев Дамдин Дансаранович, рядовой;
Ганжуров Цыбикдоржо Цыденович, рядовой;
Гармаев Гонгор Будаевич, сержант;
Гармаев Урианхай Гармаевич, рядовой;
Гармаев Халзан Жамбалович, рядовой;
Гончиков Гомбо Дугарович, рядовой;
Данзанов Бадма Анаевич, рядовой;
Дареев Идам Цыренович, рядовой;
Дондоков Дамдин Рабданович, рядовой;
Дымбрылов Базаржап Баясхаанович, офицер;
Очиров Гарма Сосорович, рядовой;
Ринчинов Нимбу Цыренович, рядовой;
Содномов Радна Арампилович, рядовой;
Сосоров Бадма Балданович, рядовой;
Цыденов Бадма Цыденович, рядовой;
Цыденов Доржухан Цыденович, сержант;
Цыденов Дымбрыл Жамбалович, рядовой;
Цыремпилов Гомбо Башлеевич, рядовой;
Цыренжапов Цыбик Обогорович, рядовой;
Цыренов Буда Цыренович, рядовой;
Цыренов Будажап Содномович, офицер;
Шагдуров Цыду Очирович, рядовой;
Шагжиев Сагаанхубун Сосорович, рядовой;
Янданов Буда Ямпилевич, рядовой.

Эскиз памятника в Дархинтуе выполнил заслуженный работник культуры Республики Бурятия, талантливый художник, ветеран труда и войны, уважаемый Гармаев Доржи Дымпилович. Руководил всей работой по установлению памятника бывший пропраб Джидинского вольфрамо-молибденового комбината, пенсионер Гармаев Дымбрыл Цыденжапович.

Ныне этот солдатский памятник по праву считается одним из лучших в Закамском районе.

Сергей БАБУЕВ,
заслуженный ветеран науки СО РАН.
НА СНИМКАХ: Бабуев Очир Арампилович перед уходом на фронт; жители улуса Дархинтуй, май 1941 года.

Понедельник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Х/ф "Ван Хельсинг"
12.20 "Кумиры". Людмила Лядова
13.00 Новости
13.05 Х/ф "Это могло случиться с тобой"
15.10 Д/ф "Рай по заказу"
16.00 Новости
16.20 Х/ф "Родина ждет"
17.20 "Пять вечеров"
18.30 Криминальная Россия
19.00 Новости
19.10 Криминальная Россия
19.40 Т/с "Клон"
20.50 Жди меня
22.00 Время
22.30 Т/с "Брежнев"
23.40 Спецрасследование. "Фальшивые деньги"
"Время"
00.30 Д/ф "Космос. Обратный отсчет", 1 с.
Техн. перерыв с 01.30 до 03.30
03.30 Х/ф "День шакала"

«Россия»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
06.45, 07.45 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
07.15, 08.15 Вести-Бурятия

Канал "Россия"

09.45 Х/ф "Девять дней одного года"
11.40 Киноистории Глеба Скороходова
11.50 В "Городке"
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.50 Х/ф "Семнадцать мгновений весны"
14.00 "Что хочет женщина"
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 Х/ф "Гудзонский ястреб"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"

18.00 Вести
18.10 "Честный детектив"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 Т/с "Тайны следствия-4"
23.00 Т/с "Мужчины не плачут"
00.00 "Вести+"
00.20 "Мой серебряный шар. Сын Горького, брат Свердлова"

01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 "Синемания"
02.00 "Дорожный патруль"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.05 Т/с "Она написала убийство"
11.00 "Сегодня"
11.25 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
11.55 "Кулинарный поединок"
12.55 "Квартирный вопрос"
14.00 "Сегодня"
14.40 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела. Почерк убийцы"
16.30 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Москва. Центральный округ", 1 с.

Канал БТРК

19.35 "Кинематограф"
19.45 Телевизионная приемная
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Фаворский", 1 с.
21.45 Т/с "Слепой", 1 с.
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Место под солнцем"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.15 Т/с "Фаворский"
02.15 Журнал Лиги чемпионов
02.45 Х/ф "Вертикаль"

Ариг Ус

08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.40 М/с "Ох уж эти детки"
09.05 М/с "Как говорит Джинджер"
09.30 Формула успеха
09.40 Наши песни
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Свагство гусара"
Перерыв до 17.00
17.00 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"
17.45 Победоносный голос верующего

18.15 Москва: инструкция по применению
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 Цена любви
20.00 М/ф "Сказка о рыбаке и рыбке"
20.30 Формула успеха
20.35 "Восточный экспресс"
21.00 "Окна"
22.00 "Дом-2. Первая весна"
23.00 Х/ф "Копейка"

Тивиком

07.20 "Школьное ТВ"
07.50 "Лоск". Погода
08.00 М/с "Рыцари-забияки"
08.25 М/с "Икс-мены"
08.50 М/с "Автогонщики НАСКАР"
09.30 "Час суда. Дела семейные"
10.30 "24". Погода
10.50 "Земля под прицелом"
12.00 "Очевидец"
13.00 "Дикая планета"
13.30 "24". "Лоск". Погода
14.00 "Час суда"
15.00 Проект "Отражение"
16.15 М/с "Детки из класса 402"
16.40 Т/с "Пауэр рейнджеры, или Могучие рейнджеры"
Т/с "Мятежный дух"
"Час суда". Погода
20.00 М/с "Футурама"
20.30 "24". "Лоск". Погода
21.00 Х/ф "Пауки"
22.50 "Лоск"
23.00 Т/с "КГБ в смокинге"
00.15 "Веселье баксы"
00.30 "24". Погода

СТС - «БАЙКАЛ»

07.00 Т/с "Беверли Хиллз 90210"
07.40 М/с "Приключения Стремлянки и Макаронины"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
09.00 Т/с "Талисман любви"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Тайны Смольяна"
11.30 Х/ф "Мужчина по вызову"

13.30 Осторожно, модерн-2
14.00 Т/с "Томми-оборотень"
14.30 Программа м/ф
15.00 М/с "Озорные анимашки"
15.35 М/с "Что новенького, Скуби Ду?"
16.00 М/с "Новый Бэтмен"
16.30 М/с "Дэн Дэйр. Пилот будущего"
17.00 Т/с "Лучшие"
18.00 Т/с "Тайны Смольяна"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
20.55 Прогноз погоды
21.00 Х/ф "Талисман любви"
22.00 Х/ф "Американский ниндзя"
00.00 Осторожно, модерн-2
00.30 Истории в деталях
01.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
01.35 Прогноз погоды

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Звездная семейка"
12.10 "Шоу Бенни Хилла"
12.40 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Новичок"
15.15 "Время - деньги!"
15.45 Т/с "Воздушная полиция"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.35 "Звездная семейка"
19.15 Х/ф "Потерпевшие претензий не имеют"
21.25 "Неслучайная музыка"
21.30 "Время - деньги!"
22.00 "На бульваре..."
22.25 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Каменская"
00.05 "Шоу Бенни Хилла"
00.40 "Звездная семейка"
01.00 Х/ф "Цель"
03.15 "Агентство криминальных новостей"
03.35 "Арсенал"
04.00 "Шоу Джерри Спрингера"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Вторник, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Брежнев"
11.10 Т/с "Клон"
12.30 Дисней-клуб: "Чип и Дейл спешат на помощь"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "Ожидание полковника Шальгина"
14.50 "Гении и злодеи"
15.30 "Угадай мелодию"
16.00 Новости
16.20 Х/ф "Родина ждет"
17.20 "Пять вечеров"
18.30 Криминальная Россия
19.00 Новости
19.10 Криминальная Россия
19.40 Т/с "Клон"
20.50 Т/с "На углу, у Патриарших"
22.00 Время
22.30 Т/с "Брежнев"
23.40 Спецназ. "Крещение в аду"
00.30 "Время"
00.50 "Неизвестный Олег Ефремов", 1 с.
Техн. перерыв с 01.30 до 03.20
03.20 Д/с "Оружие Второй мировой войны"
03.40 Х/ф "Объект моего восхищения"

«Россия»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
06.45, 07.45 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
07.15, 08.15 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
09.45 Т/с "Тайны следствия-4"
10.45 "Борис Васильев. Чрезвычайный человек"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.50 Х/ф "Семнадцать мгновений весны"
Канал БТРК
14.00 Улгур

14.10 Худее нютаг
14.25 Тайзан
Канал "Россия"
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 "Частная жизнь"
16.30 Т/с "Мужчины не плачут"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"

18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 Т/с "Тайны следствия-4"
23.00 Т/с "Мужчины не плачут"
00.00 "Вести+"
00.20 "Кукрыниксы против Геббельса"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Идеальный мир"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.05 Т/с "Она написала убийство"
11.00 "Сегодня"
11.15 Профессия - репортер. "Куда уходит детство?"
11.50 Т/с "Слепой"
12.55 Т/с "Фаворский"
14.00 "Сегодня"
14.35 "Чистосердечное признание"
15.10 Т/с "Государственная граница". Фильм 1-й. "Мы наш, мы новый..." 1 с.
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Москва. Центральный округ"
Канал БТРК
19.35 "Твой шанс"
19.45 "Тамир"

Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Фаворский"
21.45 Т/с "Слепой"
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Место под солнцем"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.15 Т/с "Фаворский"
02.15 Т/с "Москва. Центральный округ"

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс"
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.40 М/с "Ох уж эти детки"
09.05 "Восточный экспресс"
09.30 "Вперед, к новоселью"
09.45 Формула успеха
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Копейка"
13.15 Т/с "Толстая девочка"
Перерыв до 17.00
17.00 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"
17.45 Победоносный голос верующего

18.15 "Москва: инструкция по применению"
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 "Запретная зона". Погода
20.00 "Будни"
20.20 Формула успеха
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 "Окна". Погода
22.00 "Дом-2. Первая весна"
23.00 Х/ф "Усатый нянь"

Тивиком

07.20 "Неформат"
07.50 "Лоск". Погода
08.00 М/с "Рыцари-забияки"
08.25 М/с "Икс-мены"
08.50 "Автогонщики НАСКАР"
09.25 "Час суда. Дела семейные"
10.30 "24". Погода
10.50 Х/ф "Пауки"
13.00 "Дикая планета"
13.30 "24". "Лоск". Погода
14.00 "Час суда"
15.00 Т/с "КГБ в смокинге"
16.15 М/с "Детки из класса 402"

БАЙКАЛ ТОВАРЫ РОССИЙСКИХ И ЕВРОПЕЙСКИХ ФАБРИК
ОПТОВО-РОЗНИЧНЫЙ ЦЕНТР
ЗИМНЯЯ ОБУВЬ мужская, 50 моделей от 900 р., классическая и модельная
ЖЕНСКИЕ ЗИМНИЕ САПОГИ
САЛОГИ СУХОНОЖНЫЕ женские, мужские
БУТИЛКИ КОЖАНЫЕ «ОМОН», хрем для обуви
КОЛГОТКИ эластич, все размеры (низкие цены)
КОЛГОТКИ п/ш, х/б, детские, взрослые (низкие цены)
НОСКИ х/б, п/ш, махровые, детские, взрослые
ТРИКО детское, взрослое х/б
БЕЛЬЕВОЙ ТРИКОТАЖ детский, взрослый
ТЕПЛОЕ МУЖСКОЕ БЕЛЬЕ, х/б
САПОГИ Х/Б С НАЧЕСОМ
детские, взрослые
БРЮКИ Х/Б С ЭЛАСТИКОМ, детские, взрослые

16.40 Т/с "Пауэр рейнджеры, или Могучие рейнджеры"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 "Час суда". Погода
20.00 "Спорт-центр РБ"
20.30 "24". "Лоск". Погода
21.00 Х/ф "Секс-клон"
22.50 "Лоск"
23.00 Т/с "КГБ в смокинге"
00.15 "Веселье баксы"
00.30 "24". Погода

СТС - «БАЙКАЛ»

07.00 Т/с "Беверли Хиллз 90210"
07.40 М/с "Приключения Стремлянки и Макаронины"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
09.00 Х/ф "Талисман любви"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Тайны Смольяна"
11.30 Х/ф "Американский ниндзя"

13.25 Прогноз погоды
13.30 Осторожно, модерн-2
14.00 Т/с "Томми-оборотень"
14.30 Программа м/ф
15.00 М/с "Озорные анимашки"
15.35 М/с "Что новенького, Скуби Ду?"
16.00 М/с "Новый Бэтмен"
16.30 М/с "Дэн Дэйр. Пилот будущего"
16.55 Прогноз погоды
17.00 Т/с "Лучшие"
18.00 Т/с "Тайны Смольяна"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Звездная семейка"
12.10 "Шоу Бенни Хилла"
12.40 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Цель"
14.55 "300 секунд о недвижимости"
15.15 "Время - деньги!"
15.45 Т/с "Воздушная полиция"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.35 "Звездная семейка"
19.15 Х/ф "Тайны мадам Вонг"
21.25 "Неслучайная музыка"
21.30 "Время - деньги!"
22.00 "На бульваре..."
22.25 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Каменская"
00.00 "Шоу Бенни Хилла"
00.40 "Звездная семейка"
01.00 Х/ф "Нет вестей от Бога"
03.20 "Агентство криминальных новостей"
03.40 "Карданный вал"
04.10 "Неслучайная музыка"
04.20 "Шоу Джерри Спрингера"

№32(21118)

Дүжэрнэ

№11(416)

Среда, 30

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Брежнев"
11.10 Т/с "Клон"
12.30 М/с "Лило и Стич"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "Дача"
14.50 Д/ф "Девушка из страны глухих"
15.30 "Угадай мелодию"
16.00 Новости
16.20 Х/ф "Идеальная пара"
17.20 "Пять вечеров"
18.30 Документальный детектив. "Опасен при задержании"
19.00 Новости
19.10 Криминальная Россия
19.50 Т/с "Клон"
20.50 Т/с "На углу, у Патриарших"
22.00 Время
22.30 Т/с "Брежнев"
23.40 Тайны века. "Щелоков. Плата за власть"
00.30 "Время"
00.50 Теория невероятности. "Диета звезд"
Техн. перерыв с 01.30 до 22.20
03.20 Футбол. Отборочный матч чемпионата мира. Сборная Эстонии - сборная России

«Россия»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
06.45, 07.45 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
07.15, 08.15 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
09.45 Т/с "Тайны следствия-4"
10.45 "Халхин-Гол. Неизвестная война"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия

Канал "Россия"
12.50 Х/ф "Семнадцать мгновений весны"
14.00 "Что хочет женщина"
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 "Частная жизнь"
16.30 Т/с "Мужчины не плачут"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 Т/с "Тайны следствия-4"
23.00 Т/с "Мужчины не плачут"
00.00 "Вести +"
00.20 "Исторические хроники" 1935. Сергей Киров"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Катала"
03.00 "Дорожный патруль"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.05 Т/с "Она написала убийство"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Особо опасен!"
11.50 Т/с "Слепой"
12.55 Т/с "Фаворский"
14.00 "Сегодня"
14.35 "Чистосердечное признание"
15.10 Т/с "Государственная граница". Фильм 1-й "Мы наш, мы новый..."
16.35 "Чрезвычайное происшествие"

17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Москва. Центральный округ"
Канал БГТРК
19.35 "Толи"
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Фаворский"
21.45 Т/с "Слепой"
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Место под солнцем"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.15 Т/с "Фаворский"
02.15 "Москва. Центральный округ"

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс". Погода
08.10 Глобальные новости
08.15 М/с "Котопес"
08.40 М/с "Ох уж эти детки"
09.05 "Восточный экспресс". Погода
09.30 "Наши песни"
09.50 Формула успеха
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Усатый нянь"
13.15 Т/с "Толстая девчонка"
Перерыв до 17.00
17.00 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"
17.45 Победоносный голос верующего
18.15 Москва: инструкция по применению
18.45 "Восточный экспресс". Погода
19.00 "Цена любви"
20.00 "Будни"
20.20 Формула успеха
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 "Окна". Погода
22.00 "Дом-2. Первая весна"
23.00 Х/ф "Собачье сердце"

Тивиком

07.50 "Лоск". Погода
08.00 М/с "Рыцари-забияки"
08.25 М/с "Икс-мены"

08.50 М/с "Автогонщики НАСКАР"
09.30 "Час суда. Дела семейные"
10.30 "24". Погода
10.50 Х/ф "Секс-клон"
12.55 "Дикая планета"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.05 Т/с "КГБ в смокинге"
16.15 М/с "Детки из класса 402"
16.45 Т/с "Пауэр рейнджерс, или Могучие рейнджеры"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 "Час суда". Погода
20.00 "Точка зрения Жириновского"
20.30 "24". "Лоск". Погода
21.00 Х/ф "Джиперс-Криперс-2"
22.50 "Лоск"
23.00 "КГБ в смокинге"
00.15 "Веселые баксы"
00.30 "24". Погода

СТС - «БАЙКАЛ»

06.55 Прогноз погоды
07.00 Т/с "Беверли Хиллз 90210"
07.40 М/с "Приключения Стремянки и Макаронины"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.55 Прогноз погоды
09.00 Т/с "Талисман любви"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Тайны Смолвиля"
11.30 Х/ф "Американский ниндзя. Схватка"
13.30 Осторожно, модерн-2
14.00 Т/с "Томми-оборотень"
14.30 Программа м/ф
15.00 М/с "Озорные анимашки"
15.35 М/с "Новые фильмы о Скуби Ду"
16.00 М/с "Новый Бэтмен"

16.30 М/с "Дэн Дейр. Пилот будущего"
16.55 Прогноз погоды
17.00 Т/с "Лучшие"
18.00 Х/ф "Тайны Смолвиля"
18.55 Прогноз погоды
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
20.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
20.55 Прогноз погоды
21.00 Т/с "Талисман любви"
22.00 Х/ф "Акулы-3. Мегалодон"
23.55 Прогноз погоды
00.00 Осторожно, модерн-2
00.30 Истории в деталях
01.00 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре"
11.30 "Звездная семейка"
12.10 "Шоу Бенни Хилла"
12.40 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Нет вестей от Бога"
15.15 "Время - деньги!"
15.45 Т/с "Воздушная полиция"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.35 "Звездная семейка"
19.15 Х/ф "Тихая застава"
21.25 "Неслучайная музыка"
21.30 "Время - деньги!"
22.00 "На бульваре..."
22.25 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Каменская"
00.05 "Шоу Бенни Хилла"
00.40 "Звездная семейка"
01.00 Х/ф "Пустить под откос"
03.15 "Агентство криминальных новостей"
03.35 "Фантазии"
04.10 "Неслучайная музыка"
04.20 "Шоу Джерри Спрингера"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Четверг, 31

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Брежнев"
11.20 Т/с "Клон"
12.30 М/с "Утиные истории"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "12 стульев", 1 с.
14.40 Д/ф "Алексей Косыгин"
15.30 "Угадай мелодию"
16.00 Новости
16.20 Х/ф "Родина ждет"
17.20 "Пять вечеров"
18.30 Криминальная Россия
19.00 Новости
19.10 Криминальная Россия
19.40 Т/с "Клон"
20.50 "Смех да и только"
22.00 Время
22.30 Т/с "Брежнев"
23.40 Фильм о фильме. "Брежнев: кадры решают все..."
00.10 "Человек и закон"
01.00 Тайная история искусств. "Все на продажу"
Техн. перерыв с 01.40 до 03.30
03.30 "Гении и злодеи"

«Россия»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
06.45, 07.45 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
07.15, 08.15 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
09.45 Т/с "Тайны следствия-4"
10.45 "Тайны блокадного города"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.50 Х/ф "Семнадцать мгновений весны"
Канал БГТРК
14.00 Бамбаахай
14.20 Дыхание земли
14.40 К 60-летию Победы "Баатар сэргэшэд"
Канал "Россия"
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 "Частная жизнь"
16.30 Т/с "Мужчины не плачут"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 Т/с "Тайны следствия-4"
23.00 Т/с "Мужчины не плачут"
00.00 "Вести +"
00.20 "Красота по-советски. Судьба манекенщицы"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Х/ф "Иисус Христос - суперзвезда"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.05 Т/с "Она написала убийство. Агент"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Тайны разведки"
11.50 Т/с "Слепой"
12.55 Т/с "Фаворский"
14.00 "Сегодня"
14.35 "Чистосердечное признание"
15.10 Т/с "Государственная граница". Фильм 2-й. "Мирное лето 21-го года"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Москва. Центральный округ"
Канал БГТРК
19.35 "Твой шанс"
19.45 Телевизионная приемная
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Фаворский"
21.45 Т/с "Слепой"
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 "К барьеру!". Владимира Соловьева
01.00 "Сегодня"
01.15 Т/с "Фаворский"
02.15 Т/с "Москва. Центральный округ"

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс". Погода
08.05 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.40 М/с "Ох уж эти детки"
09.05 "Восточный экспресс". Погода
09.20 Формула успеха
09.30 "Бутерброд". Погода
09.55 Наши песни
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Собачье сердце"
13.15 Т/с "Толстая девчонка"
Перерыв до 17.00
17.00 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"
17.45 Победоносный голос верующего
18.15 Москва: инструкция по применению

18.45 Восточный экспресс
19.00 "Необъяснимо, но факт. Секретные материалы. Провалы времени". Погода
20.00 "Будни"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
20.55 Формула успеха
21.00 "Окна". Погода
22.00 "Дом-2. Зимовка"
23.00 Х/ф "Семь дней с русской красавицей"

Тивиком

07.50 "Лоск". Погода
08.00 М/с "Рыцари-забияки"
08.25 М/с "Икс-мены"
08.50 М/с "Автогонщики НАСКАР"
09.25 "Час суда. Дела семейные"
10.30 "24". Погода
10.50 Х/ф "Джиперс-Криперс-2"
13.00 "Дикая планета"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.00 "КГБ в смокинге"
16.15 М/с "Детки из класса 402"
16.40 Т/с "Пауэр рейнджерс, или Могучие рейнджеры"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 "Час суда". Погода
20.00 Погода
20.15 "Лоск"
20.20 "Радар-спорт"
21.00 Х/ф "Кровавый кулак: живая мишень"
22.50 "Лоск"
23.00 "КГБ в смокинге"
00.15 "Веселые баксы"
00.30 "24". Погода

СТС - «БАЙКАЛ»

06.55 Прогноз погоды
07.00 Т/с "Беверли Хиллз 90210"
07.40 М/с "Приключения Стремянки и Макаронины"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.55 Прогноз погоды
09.00 Т/с "Талисман любви"
10.00 Истории в деталях

10.25 Прогноз погоды
10.30 Т/с "Тайны Смолвиля"
11.30 Х/ф "Акулы-3. Мегалодон"
13.25 Прогноз погоды
13.30 Осторожно, модерн-2
14.00 Т/с "Томми-оборотень"
14.30 Программа м/ф
15.00 М/с "Озорные анимашки"
15.35 М/с "Новые фильмы о Скуби Ду"
16.00 М/с "Новый Бэтмен"
16.30 М/с "Дэн Дейр. Пилот будущего"
16.55 Прогноз погоды
17.00 Т/с "Лучшие"
18.00 Т/с "Тайны Смолвиля"
18.55 Прогноз погоды
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
20.55 Прогноз погоды
21.00 Т/с "Талисман любви"
22.00 Х/ф "Акулы юрского периода"
23.55 Прогноз погоды
00.00 Осторожно, модерн-2
00.30 Истории в деталях
01.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
01.35 Прогноз погоды

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Звездная семейка"
12.10 "Шоу Бенни Хилла"
12.40 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Пустить под откос"
15.15 "Время - деньги!"
15.45 "Шоу рекордов Гиннесса"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.35 "Звездная семейка"
19.15 Х/ф "Кто войдет в последний вагон"
21.25 "Неслучайная музыка"
21.30 "Время - деньги!"
22.00 "На бульваре..."
22.25 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Каменская"
00.05 "Шоу Бенни Хилла"
00.40 "Звездная семейка"
01.00 Х/ф "Амазонки и гладиаторы"

БИЗНЕС-Б Информационный центр
1. Абонентское обслуживание по бухгалтеру. 2 - НДС.
2. Переводческие услуги. Консультации по бизнес-планам.
3. Регистрация. Реорганизация. Ликвидация предприятий и предпринимателей.
4. Печать на цветном принтере (дипломы, грамоты). Тиражирование. Копирование. Набор и распечатка любых текстов.
ЕЖЕДНЕВНО.
Тел.: 44-80-20, 68-80-80, 553-933, ул. Жуковского, 7.

№11(416)

Дүжэрнэ

№32(21118)

Пятница, 1

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Брежнев"
11.20 Т/с "Клон"
12.30 Дисней-клуб: "Алладин"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "12 стульев"
14.40 Теория невероятности. "Судьба на ладони"
15.30 "Угадай мелодию"
16.00 Новости
16.20 Х/ф "Улица полна неожиданностей"
17.40 "Пять вечеров"
19.00 Новости
19.20 "Ералаш"
19.40 "Поле чудес"
21.00 Бенефис Юрия Гальцева и Елены Воробей
22.00 Время
22.25 Бенефис Юрия Гальцева и Елены Воробей
23.50 Что? Где? Когда?
Техн. перерыв с 01.20 до 03.20
03.20 Х/ф "Жизнь забавами полна"

«Россия»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
06.45, 07.45 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
07.15, 08.15 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
09.45 Т/с "Тайны следствия-4"
10.45 "Мой серебряный шар. Надежда Румянцева"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.50 "Мусульмане"
13.00 "Городок"
13.30 Х/ф "Добро пожаловать, или Посторонним вход воспрещен"

15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 "Комната смеха"
16.30 Т/с "Мужчины не плачут"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
21.55 "Кривое зеркало"
00.20 Х/ф "Кадриль"
02.00 Х/ф "То старое чувство"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.05 "Мужские игры Екатерины Фурцевой"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Военное дело"
11.50 Т/с "Слепой"
12.55 Т/с "Фаворский"
14.00 "Сегодня"
14.40 "Чистосердечное признание"
15.10 Т/с "Государственная граница". Фильм 2-й "Мирное лето 21-го года"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.35 "Стресс"
Канал БГТРК
19.35 Мир связи
19.45 "Тамир"
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Х/ф "В осаде-2"

22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 "Совершенно секретно"
00.35 Х/ф "Маверик"
03.15 Бильярд

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс"
07.50 Наши песни
08.05 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Как говорит Джинджер"
08.40 М/с "Ох уж эти детки"
09.05 Формула успеха
09.10 "Восточный экспресс"
09.30 "Русская усадьба"
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Семь дней с русской красавицей"
13.15 Т/с "Толстая девчонка"
Перерыв до 17.00
17.00 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"
17.45 Победоносный голос верующего
18.15 Москва: инструкция по применению
18.45 "Восточный экспресс". Погода
19.00 "Школа ремонта"
20.00 М/ф
20.20 Формула успеха
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Окна. Погода
22.00 "Дом-2. Зимовка"
23.00 Х/ф "Не валяй дурака..."
01.20 "Дом-2. Первая весна"
01.50 Х/ф "Домашняя вечеринка"

Тивиком

07.10 "Лоск". Погода
07.20 "Радар-спорт"
08.00 М/с "Рыцари-забияки"
08.25 М/с "Икс-мены"
09.00 М/с "Автогонщики НАСКАР"
09.30 "Час суда. Дела семейные"

10.30 "24". Погода
10.50 Х/ф "Кровавый кулак: живая мишень"
13.00 "Дикая планета"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.00 "КГБ в смокинге"
16.15 М/с "Детки из класса 402"
16.40 Т/с "Пауэр рейнджерс, или Могучие рейнджеры"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 "Час суда". Погода
19.45 "Музыкальные поздравления". "Лоск"
20.10 "Сейчас". Обзор недели. Погода
20.25 "Человек недели"
21.00 Х/ф "Шестой элемент". Погода
22.50 "Лоск"
23.00 "Дорогая передача". Погода
00.15 "Матрешки"
01.25 Х/ф "Страсть в пустыне"

СТС - «БАЙКАЛ»

07.00 Т/с "Беверли Хиллз 90210"
07.40 М/с "Приключения Стремлянки и Макароныны"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
09.00 Т/с "Талисман любви"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Тайны Смольяна"
11.30 Х/ф "Акулы Юрского периода"
13.30 Осторожно, модерн-2
14.00 Т/с "Томми-оборотень"
14.30 Программа м/ф
15.00 М/с "Озорные анимашки"
15.35 М/с "Новые фильмы о Скуби Ду"
16.00 М/с "Новый Бэтмен"
16.30 М/с "Дэн Дейр. Пилот будущего"

17.00 Т/с "Лучшие"
18.00 Т/с "Тайны Смольяна"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
20.55 Прогноз погоды
21.00 Т/с "Талисман любви"
22.00 Х/ф "Очень страшное кино-3"
23.35 Прогноз погоды
23.40 Истории в деталях
00.10 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.45 Х/ф "Сканер-полицейский"
02.45 Прогноз погоды

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Звездная семейка"
12.10 "Шоу Бенни Хилла"
12.40 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Амазонки и гладиаторы"
15.15 "Время - деньги!"
15.45 "Шоу рекордов Гиннесса"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.35 "Звездная семейка"
19.15 Х/ф "Дуэнья"
21.25 "Неслучайная музыка"
21.30 "Время - деньги!"
22.00 "На бульваре..."
22.25 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 "Шокирующая документалистика": "Они видели смерть..."
00.00 "Шоу Бенни Хилла"
00.40 "Звездная семейка"
01.00 Д/с "Майкл Джексон. Интервью без купюр"
02.40 Д/с "Майкл Джексон. Домашний архив короля"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Суббота, 2

Первый канал

07.00 Новости
07.10 Т/с "Десятое королевство"
07.30 Х/ф "Короткие встречи"
09.20 Играй, гармонь любимая!
10.00 Слово пастыря
10.10 Здоровье
11.00 Новости
11.10 "Три окна"
11.40 "Звезды юмора на Первом"
13.00 Новости
13.10 История с географией
14.00 Дисней-клуб: "Микки-Маус и его друзья"
14.30 Умницы и умники
15.10 "Пестрая лента"
16.00 "Слабое звено"
16.50 Концерт А. Малинина
18.00 "Прости"
18.50 Золотые годы Микки-Мауса
19.00 Новости
19.20 Х/ф "Инспектор Гаджет"
20.50 "Кто хочет стать миллионером?"
22.00 Время
22.20 "Розыгрыш"
23.40 "Золотой граммофон"
00.45 Суперчеловек
Техн. перерыв с 01.40 до 03.20
03.20 Х/ф "Вне времени"
05.20 Х/ф "Летучие мыши"

«Россия»

06.45 Х/ф "Инспектор уголовного розыска"
08.15 "Большая перемена"
08.40 "Золотой ключ"
09.00 Вести

Местное время
09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
09.20 "Русское лото"
09.55 "Утренняя почта"
10.25 "Субботник"
11.10 "Смехопанорама"
12.00 Вести

Местное время
12.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.20 "Сто к одному"
13.10 Х/ф "Блеф"
15.00 Вести
15.20 Х/ф "Невероятные приключения итальянцев в России"

Канал БГТРК
17.00 В песне - душа народа
17.15 Курьер
17.20 Гид-путеводитель культурной жизни
17.25 "Человек"
17.45 "Строки мужества и любви"
18.00 "Буряад орон"
18.25 Телевизионная приемная

18.40 Примите поздравления
Канал "Россия"
18.30 "Мазстро"
19.00 "Веселый вечер "Аншлага"
20.50 В "Городке"
21.00 Вести
21.15 Х/ф "Гарри Поттер и философский камень"
00.10 Х/ф "Рецепт колдуньи"
02.10 Х/ф "28 дней"

НТВ

07.00 М/ф "Самый маленький гном"
07.20 Х/ф "В осаде-2"
09.00 "Сегодня"
09.15 М/ф "Ну, погоди!"
09.25 Т/с "Полицейский Кэттс и его собака"
09.55 "Без рецепта"

10.25 "Дикий мир"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Растительная жизнь"
11.55 "Кулинарный поединок"
12.55 "Квартирный вопрос"
14.00 "Сегодня"

Канал БГТРК
14.20 Тайзан
14.40 К 60-летию Победы. "Одна на всех"

Канал НТВ
14.55 Х/ф "Человек-амфибия"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Женский взгляд"
17.55 "Своя игра"
18.55 Т/с "Кодекс чести-2"
20.00 "Сегодня"
20.40 Профессия - репортер.
21.10 Х/ф "Служители закона"
23.45 "Мировой бокс"
00.30 Х/ф "Лихорадка субботнего вечера"
02.45 "Футболистика"
03.30 Х/ф "Сентябрь"
05.00 "Сегодня"
05.15 Х/ф "Операция "Коза"

Ариг Ус

07.40 "Восточный экспресс"
08.00 Т/с "Наша секретная жизнь"
08.50 "Восточный экспресс"
09.15 Формула успеха
09.20 Т/с "Дживс и Вустер"
10.10 "Бутерброд"
10.25 М/ф
10.35 Маски-шоу
11.00 Х/ф "Не валяй дурака"
13.20 М/ф "Сейлормун снова с нами"
14.30 "Две блондинки против грязи"
15.00 "Жизнь, полная радости"
15.30 "Фигли-мигли"
16.00 Х/ф "Ледяные пираты". Формула успеха

18.00 Т/с "Толстая девчонка"
19.00 Запретная зона
20.00 Т/с "Агентство НЛС"
21.00 "На ночь глядя". Погода
22.00 "Дом-2. Первая весна"
23.00 "Саша плюс Маша"
23.30 "Микс фант: бои без правил"
00.00 "Секс с Анфисой Чеховой"
00.30 Х/ф "Отец, сын и любовница"

Тивиком

08.30 "Дикая планета". Погода
09.30 М/с "Приключения Конана-варвара"
09.50 М/с "Шинзо"
10.15 "Сейчас". Обзор недели
10.45 М/с "Фугурама"
11.45 "Очевидец"
12.45 "Дорогая передача"
13.50 "Криминальное чтиво"
14.30 "24". "Лоск". Погода
14.50 Х/ф "Мокасины Мани-ту". Погода
16.45 "Муз. поздравления". "Лоск"
17.30 "Сейчас". Обзор недели
17.55 Х/ф "Часовой механизм"
20.00 "Неделя". Погода
21.00 Х/ф "Два нуля". Погода
22.50 "Лоск"
23.00 "Веселые баксы"
23.30 "Дорогая передача"
00.00 Д/ф "Джекпот. Подлинная история игровых автоматов"
01.00 "Плейбой" представляет

СТС - «БАЙКАЛ»

06.55 Прогноз погоды
07.00 Х/ф "Моби Дик"
08.35 М/с "Пингины"

08.50 М/с "Тутенштейн"
09.15 Прогноз погоды
09.20 М/с "Смешарики"
09.30 М/с "Радужная рыбка"
10.00 М/с "Том и Джерри"
10.15 "Полундра!"
10.45 М/с "Том и Джерри"
11.05 Х/ф "Парень на скейте"
13.00 "Самый умный"
15.00 Спасите, ремонт
16.00 Д/ф "Тайна персидской мумии"
16.55 Прогноз погоды
17.00 Истории в деталях
17.30 Х/ф "Очень страшное кино-3"
19.05 Т/с "Улицы разбитых фонарей"
20.15 Т/с "Моя прекрасная няня"
22.00 Х/ф "Ловушка для родителей"
00.40 Х/ф "Пути Танг"
02.15 Х/ф "Сорванцы"
02.40 Х/ф "Брессон и его модели"
03.40 Прогноз погоды

ДТВ

10.55 Т/с "Напряги извилины"
11.30 Любимые мультфильмы
12.45 "Свет и тень"
13.05 "В дорогу!"
13.25 Х/ф "Спаси меня"
15.30 Д/с "Без цензуры"
16.25 Т/с "Строго на Юг"
17.25 "Арсенал"
17.50 Т/с "Каменская"
20.00 "Звездная семейка"
21.00 "Шоу рекордов Гиннесса"
22.00 Х/ф "Зверобой"
01.10 Т/с "С.S.I.: место преступления"
03.10 "Фантазии"
03.45 "Мировая реклама"
04.15 Х/ф "Кен Парк"

№32(21118)

Дүхэрнэ

№11(416)

Воскресенье, 3

Первый канал

- 07.00 Новости
 - 07.10 Т/с "Десятое королевство"
 - 07.50 Х/ф "Улица полна неожиданностей"
 - 09.20 Служу Отчизне!
 - 09.50 Дисней-клуб: "Команда Гурфи"
 - 10.10 "В мире животных"
 - 11.00 Новости
 - 11.10 "Непутевые заметки"
 - 11.30 Пока все дома
 - 12.10 Дог-шоу
 - 13.00 Новости
 - 13.10 Живой мир. "Супервулкан". Фильм 2-й
 - 14.10 Дисней-клуб: "Микки-Маус и его друзья"
 - 14.40 Х/ф "Семь нянек"
 - 16.10 "Слабое звено"
 - 17.00 Х/ф "Спортлото-82"
 - 18.40 "Воскресный "Ералаш"
 - 19.00 Времена
 - 20.00 Х/ф "Бриллиантовая рука"
 - 22.00 Времена
 - 22.45 Х/ф "72 метра"
 - 01.00 Бокс. Бои сильнейших профессионалов мира. Сергей Ляхович - Доминик Гуинн
- Техн. перерыв с 01.45 до 03.20**
- 03.20 Футбол. Чемпионат России. ЦСКА - "Локомотив"
 - 05.20 Х/ф "Адреналин. Страх погони"
- «Россия»**
- 07.00 М/ф "Семейка Джетсонов"
 - 08.10 М/ф "Гостинец от крестной"
 - 08.25 "Колоссальное хозяйство"

- 08.40 "Военная программа"
- 09.00 Вести
- Местное время**
- 09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
- Канал "Россия"**
- 09.20 "Студия "Здоровье"
- 09.50 "ТВ Бинго шоу"
- 10.05 "Диалоги о животных"
- 11.00 "Вокруг света"
- 12.00 Вести
- Местное время**
- 12.10 Вести-Бурятия
- Канал "Россия"**
- 12.20 "Городок"
- 12.55 "Сам себе режиссер"
- 13.50 "Ха". Маленькие комедии
- 14.15 "Парламентский час"
- 15.00 Вести
- 15.20 "Фитиль № 37"
- 16.10 Х/ф "Жертва во имя любви"
- 18.40 Большой праздничный концерт
- 21.00 "Вести недели"
- 22.00 "Специальный корреспондент"
- 22.25 "Я готов на все!"
- 23.30 Х/ф "К-19"
- 02.10 "Горячая десятка"
- 03.05 Чемпионат мира по автогонкам в классе "Формула-1". Гран-при Бахрейна. Трансляция из Сахира

«НТВ»

- 06.45 М/ф "Двенадцать месяцев"
- 07.40 Х/ф "Небесный тихоня"
- 09.00 "Сегодня"
- 09.15 "Сказки Баженова"
- 09.40 "Их нравы"
- 10.25 "Едим дома"
- 11.00 "Сегодня"
- 11.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
- 11.50 "Тер gear"
- 12.25 "Дачники"

- 13.00 "Школа заочловия"
- 14.00 "Сегодня"
- Канал БГТРК**
- 14.20 "ОтТИНись". Программа для молодежи
- 14.40 Мунхэ зула
- Канал НТВ**
- 15.00 Х/ф "Акция"
- 17.00 "Сегодня"
- 17.20 "Тайны разведки"
- 17.55 "Своя игра"
- 18.55 Т/с "Кодекс чести-2"
- 20.00 "Сегодня"
- 20.45 "Чистосердечное признание"
- 21.15 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела"
- 23.22 "Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым"
- 00.30 Х/ф "С любовью, Лиля"
- 02.50 Х/ф "Успеть вспомнить"
- 04.30 "Рублевские жены"
- 05.00 "Сегодня"
- 05.15 Х/ф "Шкура ангела"
- 06.30 Профессия - репортер

«Ариг Ус»

- 08.00 Наша секретная жизнь-3
- 08.50 Каламбур. Погода
- 09.20 Т/с "Дживс и Вустер"
- 10.05 "С утра пораньше". Погода
- 11.05 "Бутерброд"
- 11.20 "Микс файт бои без правил". Погода
- 11.50 Формула успеха
- 12.00 Х/ф "Игра в свидание"
- 14.15 М/ф
- 14.30 "Благая жизнь"
- 15.00 М/ф "Сейлормун снова с нами"
- 16.10 Х/ф "Три дня в Москве"
- 18.50 Формула успеха
- 19.00 Т/с "Агентство НАС-2". Погода
- 20.00 Х/ф "Ослепительная". Погода
- 22.00 "Дом-2. Первая весна". Погода

- 23.00 Микс файт: бои без правил
- 23.30 "Смешные и голые"
- 00.00 "Секс с Анфисой Чеховой"
- 00.30 Х/ф "Сумасшедшие на стадионе"

«Тивиком»

- 08.20 "Дикая планета". Погода
- 09.20 М/с "Приключения Кона-варвара"
- 09.50 М/с "Шинзо"
- 10.15 М/с "Уолтер Мелон". Погода
- 10.40 М/с "Симпсоны"
- 12.10 "Дорогая передача"
- 12.45 "Неделя"
- 13.50 "Военная тайна"
- 14.30 "24". "Лоск". Погода
- 14.45 "Честная игра"
- 15.00 Х/ф "Два нуля". Погода
- 16.55 "Очевидец"
- 18.00 "Школьное ТВ"
- 18.25 "Лоск". Погода
- 18.30 "Музыкальные поздравления"
- 19.00 "Стильная жизнь"
- 20.30 "24". "Лоск". Погода
- 21.00 Х/ф "База Клейтон". Погода
- 23.10 "Дорогая передача". Погода
- 00.25 Х/ф "Кошмар на Голливудских холмах"

«СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.55 Прогноз погоды
- 07.00 Х/ф "Моби Дик"
- 08.50 М/с "Тутенштейн"
- 09.15 Прогноз погоды
- 09.20 М/с "Смешарики"
- 09.30 М/с "Гора Фреглов"
- 10.00 М/с "Том и Джерри"
- 10.20 М/с "Ловушка для родителей"
- 12.55 Прогноз погоды
- 13.00 "Жизнь прекрасна"

- 15.00 "Снимите это немедленно"
- 16.00 Кино в деталях
- 17.00 Истории в деталях. Спецвыпуск
- 17.30 Х/ф "Большое зло и мелкие пакости"
- 22.00 Х/ф "Кудряшка Сью"
- 00.10 Х/ф "Падение черного ястреба"
- 03.10 Церемония вручения муз. премии "Грэмми-2005"

«ДТВ»

- 10.55 Т/с "Напряги извилины"
- 11.30 Любимые мультфильмы
- 12.45 "Секреты Гиппократов"
- 13.00 "Серебряный ручей"
- 13.25 Х/ф "Удар из космоса"
- 15.30 Д/с "Без цензуры"
- 16.25 Т/с "Строго на Юг"
- 17.25 "Карданный вал"
- 17.55 Т/с "Каменская"
- 20.05 "Короли розыгрыша"
- 20.35 "В засаде"
- 21.00 "Шоу рекордов Гиннеса"
- 21.55 Х/ф "Красавец-мужчина"
- 01.00 Т/с "С.С.I.: место преступления"
- 03.00 "Голая правда"
- 04.15 "Мобильные штучки"
- 04.20 "Самое смешное видео"
- 04.50 "Шокирующая документалистика". "Они видели смерть..."

ПРОДАЮ возле кинотеатра «Октябрь» однокомнатную.
Тел.: 44-73-10. ...

УТЕРЯНЫ документы на машину (возможно в такси) в зеленой папке на имя Журметовой Цыпилмы Жигжитовны и справка о смерти. Прошу вернуть за вознаграждение.
Тел.: 55-00-02. Спросить Сергея.

24 МАРТА - ВСЕМИРНЫЙ ДЕНЬ БОРЬБЫ С ТУБЕРКУЛЕЗОМ

СПИД И ТУБЕРКУЛЕЗ - БЕДА НЕ ПРИХОДИТ ОДНА

Ежегодно 24 марта отмечается Всемирный день борьбы с туберкулезом.

Во всем мире отмечается рост показателя заболеваемости туберкулезом за последние 10 лет. Одна треть населения земного шара инфицирована (заражена) туберкулезом. 8 миллионов человек в год заболевают (1 человек каждые 4 секунды) и 3 миллиона из них умирают от туберкулеза (1 человек каждые 10 секунд). Т.е. туберкулез по-прежнему остается в мире главным "инфекционным убийцей", являясь одной из 10 основных причин смерти и в двадцатом первом веке. Международным союзом борьбы с туберкулезом и болезнями легких, учитывая эту глобальную проблему, выступил с предложением объявить 24 марта официальным Всемирным днем борьбы с туберкулезом в 1982 году в связи со столетней годовщиной открытия Робертом Кохом возбудителя этой болезни. Всемирный день борьбы с туберкулезом имеет цель привлечь внимание к тому, что на большей части нашей планеты туберкулез и сейчас продолжает оставаться опасной эпидемией, которая пока еще не в полной мере контролируется человечеством. С 1882 года туберкулез явился причиной смерти не менее чем 200 миллионов человек. Во многих отношениях современная эпидемия туберкулеза представляет еще большую опасность, чем когда-либо прежде. Появ-

ление в последние годы устойчивых к лекарствам бактерий туберкулеза грозит вообще вернуть нас к эре туберкулезной эпидемии в то время, когда еще не было антибиотиков.

Туберкулез в России - серьезная национальная проблема: свыше 300 000 больных туберкулезом (в т.ч. около 4300 детей), из них ежегодно умирают от этой болезни 25000 человек (1 больной каждые 25 минут), причем 40% умерших в возрасте до 39 лет. Мужчины болеют туберкулезом в 3,2 раза чаще женщин, при этом темпы роста у мужчин в 2,5 раза выше, чем у женщин. У туберкулеза России молодое мужское лицо. Наиболее подвержены заболеванию лица в возрасте 20 - 39 лет. Ежегодно в стране инфицируется туберкулезом детей в 10 раз больше, чем в развитых странах. Не являясь секретом основные факторы, в результате которых Россия имеет на сегодняшний день катастрофическую ситуацию с заболеваемостью туберкулезом. Среди этих факторов не только медико-биологические, но и социально-экономические. Причиной увеличения заболеваемости туберкулезом и смертности от него являются: снижение жизненного уровня боль-

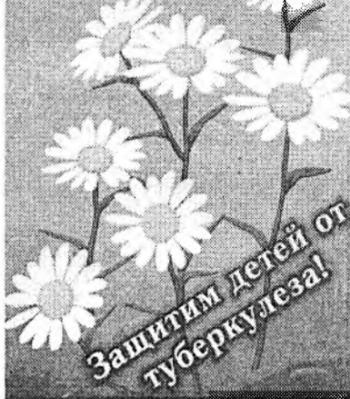
шинства населения, в частности, и ухудшение питания, а также возникновение стрессовых ситуаций в связи с неустойчивым положением в обществе, резко увеличившаяся миграция больших групп населения, практически выпадающих из поля зрения лечебно-профилактических учреждений, вследствие чего в отношении них не всегда удается провести все оздоровительные мероприятия, в частности, противотуберкулезные, увеличение числа больных с тяжелыми формами туберкулезного заболевания.

Сегодня в Бурятии ежегодно инфицированных (зараженных) туберкулезом становится на 5-6 тысяч человек больше. К 30 годам практически каждый житель становится носителем этой инфекции. Это еще не болезнь, но при неблагоприятных условиях человек может заболеть. Каждый 600-ый житель республики впервые заболевает туберкулезом (для сравнения каждый 1500 житель России, каждый 2730 житель г. Москвы). Каждый 300-ый уже болен активным туберкулезом и у каждого третьего из них туберкулез в открытой (заразной) форме. Каждый 12-ый больной активным туберкулезом умирает. Ежегодно инфицируются более 5000 детей, что в 2,5 раза больше, чем в сред-

нем по России. Освободившись из мест заключения больные туберкулезом, а их в Бурятию прибывают свыше 500 человек, очень значимо влияют на обстановку в республике. Тюрьма играет роль эпидемического насоса - так считают ведущие специалисты мира (г. Нью-Йорк, 1999 г.).

С 1994 г. борьба с туберкулезом является приоритетной проблемой в республике и находится под личным контролем Президента РБ Л.В. Потапова. С 1996 г. в республике действует принятый Народным Хуралом РБ Закон РБ "О защите населения Республики Бурятия от туберкулеза" и Республиканские целевые программы неотложных мер по борьбе с туберкулезом. Совместные решительные действия Правительства и Народного Хурала РБ, всех министерств и ведомств, глав местного самоуправления, ежегодные месячники или декадыники по борьбе с туберкулезом позволили добиться некоторой стабилизации ситуации. В 2004 г. на межведомственной комиссии по борьбе с туберкулезом при Правительстве РБ заслушана противотуберкулезная работа глав администраций 3 сельских районов, на коллегии Министерства здравоохранения РБ - работа по профилактике

Ромашка - символ борьбы с туберкулезом

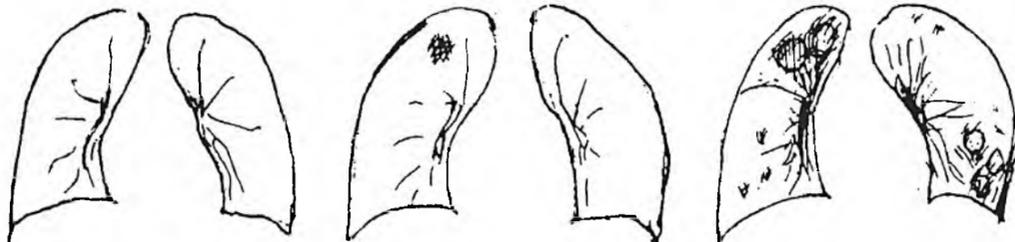
туберкулеза среди населения в 3 центральных районных больницах.

О ТУБЕРКУЛЕЗЕ. Туберкулез - инфекционная и социальная болезнь. В мире существует огромное число микобактерий, но патогенным, т.е. способным вызвать заболевание у человека обладают только три типа микобактерий: человеческий, бычий и птичий. Во внешней среде палочки Коха могут долго сохраняться в "боеготовом" состоянии, но не способны размножаться на свежем воздухе. Только попав в организм, они начинают делиться пополам каждые два-три дня. Возбудители туберкулеза сохраняют жизнеспособность в мокроте, смешанной с сухой пылью, до нескольких месяцев. В плевке на тротуаре они сохраняются до месяца, на полу, стенах и предметах - полгода. В сыром и темном помещении МБТ остаются жизнеспособными около года. При температуре 23° ниже нуля они живут семь лет. На страницах книг вполне жизнеспособные бактерии обнаруживались спустя три месяца после того, как больной туберкулезом перевернул последнюю страницу. Впрочем, риск "подцепить" туберкулез в библиотеке намного меньше, чем во время поездки в общественном транспорте или посещения кинотеатра.

Н. БАНДЕЕВ, заведующий реабилитационным отделением.

(Продолжение следует).

Своевременное флюорографическое обследование предупреждает формирование запущенных форм туберкулеза органов дыхания.

Отсутствие изменений

Ограниченные поражения

Запущенные формы

Агууехэ Илалтын 60 жэлэй ойдо

ДАЙННАА ДАЙНДА

Комбайн шэрэнэн трактор гэж ханааб. Адъяар абяниинь дууддаа. Үгэмэртэхид хадалгаяа дүүргээд, Намаржаатын таряалан ошоодоо, миний залуу эжы абга эгшээ хоёр гэртээ хүрэхэ хэн. Тэрэ үдэрэй ерөхые хүлээдэг байгаа.

Баярланаандаа дулаахан хүн-жэлхөө хуга хүрэнээн мэдэнгүй, газаа гүйжэ гарашооб. Тээд тракторшые, комбайншые харагдабагүй. Зүүн хүтэлээр буун ерэдэг харгыгаар бэшэ, харин Удаганта нютагаймнай хойто зүгтэхи Хара-Унан гэжэ булагнаа эхитэй горхо дамжан, зоной бэе махабадаа заһадаг Дархан аршаанһаа наашаа ерэдэг хүдөөгүй харгыгаар хэдэн олон машина хойно хойноһоо һубарижа ябаба. Зариманиинь «студбекернүүд», түрүүлээшын, мүн тиэхэдэ эгээл һүүлшыньхын «виллисууд», бэ-шэниинь үхэр буунуудые тод-хониншы, арадаа шэрэнэньше «зистабанууд».

Эдэ машинанууд һууринһаа холошог, манай гэрэй хорёоһоо тээ зүүлжээ голай баруун бээдэ тогтобо. «Студбекернүүдэй» мухалигууд сооһоо сэрэгэй хубсаһатай бүхэтэнгүүд хойно хойноһоо һүрэн буунда, «виллисууд» сооһоо гарагшад тэдэндэ захиралтануудые үгэнэ. Тэрэ дороо гэхээр хоёр сахаригтай нүүдэл тогоонуудай хоолойгоор утаан бадхаба. Сэрэгшэд голдо нюур гараа угаана, хүнэгүүд соогоо уһа асарна, хүхилдэнэ, энээлдэнэ, хотонийнай байдалые адаглана.

Хүлэим улаһаа гэнгэ хүйтэ даажа, харан гэнэем, доболж газараар, мүн байшан зуһалан гэр хоёртойнай үбэрэй халсархай хара газар сэнгэнэй үзэгдэбэ. Агаар сэлмэг, бага сага хюруу унаа. Гэртэ орожо хатаагаатай шархинуудад, дулаан самсаа үмдөөд, һөөргөө гарабаб.

Харашалхаддам, хүгшэн эжымни үнээдэ дүтэжүүлжэ ябаба. Нэгэнэинь залуу эжымни, нүгөөдөн абга эгшэмни гэжэ конторын дансада бэшээтэй, тии-мэхээ хоёр айлай налогой тоһо гүрэндэ тушаадагбди. Тоһо суглуулхад удаан, тиймэхээ һүеэ машинадажа, зөөхөйгөө гамна-дагбди. Хүхэ һүөөрөө тараг бүрижэ, эзэгэй бүсалгажа, айрһа хагажа, үл залгадагбди. Гумно хамажа гү, али элдэб ондоо аргаар олоһон орооһоо хууража, зам-баа болгоодоо, тэрэнээ гамнажа, хаа-яхан ама хүрэхэдөө, сада-тараа эдихэ аргагүйдөө тэсэжэ яадагбди. Тибһэ, мангир, һүдэн түүхээ хүдөө гарахамнай эсэ-бэртэй болонги. Үглөөгүүр бури морин тэргэтэй һүшэн айлуудта ерэжэ, бидэндэ адъяар арга шада-лаараа хүдөөдэ ажалда ябаг-шадтаа нөөсөлһэн хүнһэ хоо-лынь абаашадаг. Тэрэ хүнэй ма-найда ерэтэр һүеэ машинадажа, хөөрүүлжэ үрдхэ ёһотойбди. Үрдэсгүй һаамнай, залуу эжы абга эгшээ хоёрни хүдөөдэ эдихэ хоолгүй үлэхэ.

Хүгшэн эжымнээ үнээдэ һаажа эхилхэдэ, би тугалнуудынь татажа үгэхөө хажуудань ерэбэб. - Эдэ хүбүүд баарһад нэгэ дайнһаа нүгөө дайнда ошобол даа, - гэжэ хүгшэн эжымн тэдэниие шэртэн үнээгээ эбилүүлнэ. Тийгээд намда тэмдэг үгэ-хэдэн, тугалын татажа, бойлторгоорнь хорёоһоо уяаб. - Яашаһан саг тээшэб? Энэ ехэ дэлхэй дээрэ багтахаяа болижо тэмсэхэдэ, юундэ зон бэе бээе гамнаха хайрлахаа болёо юм?! Хэдэн олон жэл үхэлэй урдаһаа нюураараа хаража тэмсэхэ ямар тиймэ үйлэтэй барһад бэ эдэ?! Мэндэ бүтэн гэртээ бусахыень аба, эжын бурхандаа зальбараг лэ даа... Үдэр бүри зальбараг! - Эдэнэрэй хайшаа ошожо ябахыень мэдэнги янзатай. «Үхэлэй урдаһаа!» Хэлэгшэ эдэ үгэнүүдын досоом нэгэ юрз бусаар хаха орожо, үлгэр шагһаһан мэтээр дахин шэртэбэб. Тэдэ урдаһаамни манай һууриниие, хүгшэн эжы бидэ хоёрые һонирхонгёор хаймадана, дурамбайгаа бэе бээдэ дам-жуулан шагаанад.

- Нэгэ сэрэгшэн та бидэ хоёрые хэдэ дахин һонирхобо. Танижа ядаһан шэнги! - гэжэ би хүгшэн эжыдээ хэлэнэб. - Ямар түргөөр тогоонинь бусалнаб?! Амһартануудта сай аягалба.

- Гэртэ ошоод, саған хүнэгөө асаралза. Шүүртэйгээр, - гэжэ хүгшэн эжымн хэлэбэ.

Би гүйдлөөрөө гэртэе орожо, хэлэгшэ тэрэ хүнэг шүүр хоёр-ыень асарбаб. Хүгшэн эжымни хоёр үнээдэйнгээ һаамһаа тэрэ хүнэг соо шүүжэ эюулбэ. Тийгээд хүнэгтэйн намда барюулажэ:

- Хүбүүд сайгаа һүллэг, абаашага үгэ, - гэбэ.

Би хүнэгтэй һүеэ хоёр тээгээ ээлжлүүлэн үргэлжэ, салгыг дуулхагүйе оролдон, сэрэгшэ тээшэ ябабаб. Миний ядалдахые харахадаа, тэдэнэй нэгэнэинь урдаһаам утгажа хүнэгым абаад, нүгөө гараараа намайе хүтэлбэ. Нүхэдгэн ерэхэдэмнай, тэдэ намайе тойршобо. Олон орден-той, бутанһаа сэрбэр һайн хубсаһатай нэгэ хүниинь аха-лагшань янзатайгаар һүн тээшэм заажа, тэдэнгээ хөөрлөөдөө, толгойгоо дохин зүбшөөбэ. Намайе утгагша сэрэгшэн хүнэгтэй һүеэм бултанайнгаа манеркэнүүд соо хубаан эюулбэ. Тийгээд мүнөө һая зүбшөөл үгэжэ ахалагшатаяа булта уубад. Тэдэнэр ехэтэ ам-тархабад, баяртайгаар урда урда-һаа үгэнүүдые андалдабад. Би һургуулида ябажа эхилхэдээ, энэ хэлэгшэ үгэнүүдыень ойлгодог болохоёо досоогоо хадуунаб. Илангаяа дурамбайынь һонир-

хоноб. Намайе ойлогшонь тэрэ-нээ нюдэндэм баряад шагаалга-ба. Хүгшэн эжымни һарбайгаад хүрэхөөр дүтэхэн тугалаа эхэдэн хүхүүлжэ байба. Сэрэгшэн намда саашань заагаад, һууриным айлуудые харуулба. Эздын, мүн үхибүүд гэрэйнгээ газаа гара-шанхай булта наашаа, бидэн тээшэ шэртэнэб. Тэдэ сэрэгшэ-дыешы, намайешы һонирхоно. Гайхалтай гэсэнэ! Юумэ иигээд дүтэ, томо болгохо ха юм! Би огторгой өөдэ дурамбайдаа үзэбэб. Сэрэгшэд намайе заажа, «лётчик», «лётчик» гэдэбэ. Ни-дээд болохош гэзэ даа!..

Иигэжэ тэдэ һүем уугаад, зариманиинь толгойем эльбэбэ, һайн үгэнүүдээр баярые хүргэн гарым бариба. Буряад хүн гэжэ һанамаар шарайтай нэгэ сэрэг-шэн хоёр хугаһаам баряад дээрэ үргэбэ. Тийгээд хажуудахи ород сэрэгшынгээ гараа һарбайхада, урдаһаань шэдэбэ. Тэрэн намайе тодон абаад, дээрэ үргэн, нүгөөдэ хүндөө дамжуулба. Тийгэжэ бултанай гар агаараар дамжабаб. Сэрэгшэд энээлдэнэ, хүхилдэнэ, намайе урмашуулан юушыеб хэлэнэ. Түргэн томо боло, һур-гуулида бэрхээр һура, хүгшэн эжыдээ, залуу эжыдээ, абга эгшээдэ туһатай хүн яба, томо боло-лоодоо, бидэндэ адли сэрэг-шэн болохош, Эсэгэ ороноо хамгаалхаш гэжэ лаб лэ захиһан байха. Гар дээрээ үргэн абаһан һүүлшын хүнэй намайе газарта табижадань, шархинуудни һу-гаржа, хүлһөөм унаһан, үмдэмни шобтогойроһон байба. Сэрэг-шэд шархити хүдлэм углаба, өөрөө үмдөө татабаб. Мүнөөхи буряад шэгтэй хүн нүхэдтөө юушые ойгуулан хэлээд, хүнэг соом нэгэ бүхэйи хүбэриг хил-лээм, хоёр томо жараахай хээд, гэр тээшэм зааба. Би ойлогбоб.

Бусажа ябахадаа, эрьелдэжэ харахаддам, сэрэгшэд бултадаа зэргэлэнхэй, хойноһоом гараараа

даллан: «Дахин уулзатараа баяртай!» - гэһэн тэмдэгээр үдэшэжэ байбад.

Хүгшэн эжымнээ хажууда ерээд, һөөргөө хараха-дам, сэрэгшэдни үнөөхи манеркэнүүд сооһоо хоол халбагадажа, хабхагууд сооһоон сай уужа байбад. Бидэнэй үнээдэйнгээ хорёо сооһоо хараһаар байтар тэдэ ерэжэ тогтогшоодоо адли түргөөр, эмхитэйгээр юумээ хурьяжа, зүүн урагшаа Саған-Дабан тээшэ зурын ошобо. Сэрэгшэды Манжуур гэдэг орон зорибо гэжэ тухайлаба.

Тэдэ сэрэгшэдэй далда ороодүйдэ нэгэ моритой хүн зүүн хүтэлөөр буун, наашаа һуурин тээшэ шэглэбэ. - Абга Үгэмээрһэ ерэбэ, - гэжэ би хүгшэн эжыдэ хэлэбэб.

Бидэ байһан газартаа абгые хүлээбэбди. Хүнэгнай газарта табяатай зандаа. Хүгшэн эжымни үгэ дуугүй. Досоонь, сэдхэлдэн түгшүүрилтэй болошоод байна гэжэ ойлогбоб.

Абга бидэн тээшэ морёо залаба. Армида түрүүн сэрэгшэдэй зоригшо зүгтэ албанда ябаа. Тэндэнэ Баруунай дайнда ошоод, хүндөөр шархатажа, нютагаа ерэнхэй, бригадираар хүдэлнэ. Энэ ажалдань ябатараа, миний аба дайнай эхилхээ бүри урагшан гэнгэ тушаалһан гэжэ ойлогонхойб. Нэрын дурдахаа хүнүүд мүнөө болотор айдаг. Зондо ажал хүүлэхэдэ, шанга һэн гээсэдэг. Харин абгамни зангаар баһа сэхэ хүн, зүрхэнэйнь һуданада дүтэ буутай туулган һомон тогтонхой, тэрэниинь отолжо абаха гэхэдэн аюулайт байжа, орхиһон, мүнөө гэнгэ гэнгэ үбдэжэ зобоодог. Тиймэшые һаань, абга ажалдаа ябана, бээе гамнажа шададаггүй, арганьшыегүй, нютагтамнай бүхэтэн үсөөн.

Манайда дүтэ сэрэгэй маши-нануудай тогтоод ошоһые абга хаража үрдинхэй. Тиймэхээ һони дуулахаа һанаһан янзатай:

- Абгай, сай ууя! - гээд, зүһала-наймнай гэр тээшэ шэглэбэ.

Би абгаа утган гэжэ ошоод, хүнэг соохи хилээмээ, хоёр томо жараахай харуулбаб. - Заһаһан! - гэжэ тэрэ олзуур-ханан шэнгээр хэлээд, хүгшэн эжыдэ: - Зүүн-Урда дайн эхилбэ гэжэ үсгэлдэр манда дуулга, - гэбэ. - Бишые дуудуулжа магадби, бэлэн байха гүүлээб...

Хүгшэн эжымни абгын урдаһаа һанаагаа зобонгёор хараад абаба. Тийгээшые һаа, юумэ дуугар-багүй. Түргэһэн сай аягалжа, зөө-хэй, эзэгэй урдань табяад, хилээ-мэтэй, заһанатай хүнэг тээшээ хараад абаба.

Абга ойлогожо:

- Нэгэ заһаһыень эдие. Бэ-шынь ажалшадтаа үлээе... Үгээ-мэртэ хадалга дүүрээ, Намар-жаатын таряа хурьяхамнай, - гээд намда ойлуулба. - Эжынгээ, аб-гайһангаа ерэхэдэ, энэ хоолоороо хүндэлхэй. - Тийгээд хабтар үйһэн дээрэ заһаһа сэрбэрлэжэ хэршэбэ. Хоюулан тэрэниинь эдибэбди. Хүгшэн эжымн бидэндэ дүтэлбөгүй.

- Ама хүрэгты, абгай, тарган, һайн заһаһан, - гэжэ абга урдаһаань хараад абаба.

- Нарилһаараа үлөһүү даа. Ута һаһатай юм аабза эгшэтай. - Хүгшэн эжы заһаһымнай зааба. - Тиймэ амитанай ами хороодоо, нүгэлынь ехэ юм гэдэг...

Хүгшэн эжы саашань үшөөшые олон юумэ хэлэхэ, ойлуулха байгаа, тээд бидэ дуулаагүй мэтэ сүлөөгүйгөөр заһаһа эдибэбди. Би ехэтэ амтгархаба. Сэрэгшэдтэ һу абаашанаһа хэлэхэдэм, абга асууба:

- Булта уугаа гү?
 - Булта уугаа, - гэбэб.
 - Бололдаа! - Абга урмашаба.

- Нүгэлгүй хоол эдибэ гэшээбди.

Харин хүгшэн эжымни:
 - Өөһэдэньгөө эхилһэн бэшэ, ондоо хүнүүдэй үүдэхэн дайнда бүхэтэмнай хосорно гэжэ һанахада, сэдхэлдэ хүндэн аргагүй даа! - гэжэ һанаа алдаба. - Эдэ сэрэгшэд гэрэ һананхай ябанад лэ даа. (Намайе тэдэнэй гар дээрэ үргэн энхэрһые дур-даба бшуу). Үхибүүдын, дүүнэ-рын сэдхэлдэн ябанал даа, баарһаднай!..

Энэхэн үдэс тракторай танил хүнхөөн дуудлажа, газашаа гүйхэ гарабаб. Зүүн хүтэлөөр комбайн арадаа шэрэнэн «ко-лесно» буужа ябаба. Хүлээдэг залуу эжы абга эгшээ хоёрни одоошые ерэбэ даа!

Хүгшэн эжы галдаа аргал нэмэжэ, горшоогтой сайгаа халааба. Миний тэдэнээ утган гүйхөө байһые ойгоодоо, абга мүнөө эдигшэ заһаһанайнгаа үлэгдэл үйһэтэйн монсогойлоод:

- Энэни газар үнэһөө хаядаг газартаа була, - гэбэ. - Таряашад һууринда тогтохогүй, ажал ехэ, яарана!

Иигэжэ ойлуулаад, тэрэ мориндоо ошобо.

- Абгынгаа хэлэгшээр энээнээ далда оруулаад ерэ, - гэжэ хүгшэн эжы заһаһанайнай үлэгдэлые зааба.

Тийгээд һөөргөө ерэхэдэм, үлэгшэ бүтэн заһаһымнай хуу-шан саарһанда ороёжо, туулмаг соо хээд, үнөөхи хилээмэн дээрэм түйсэтэй зөөхэй, айрһа, үнда нэмэжэ, намда тэбэрюулбэ.

- Залуу эжы абга эгшээ хоёр-тоо абаашага үгэ. Намаржаата хүрэхэдөө, тэндэ нүхэдтээ ама хүрэг. Хилээмэ, заһаһа хэд хүнүүдэй үгэһые хэлээрэй, - гэбэ.

Би тугаарай сэрэгшэдэй тог-тошо газарһаа үнгэржэ ябагша комбайн шэрэнэн тракторые утган гүйбэб...

Доржи ЭРДЫНЕЕВ.

ГАНДУУН БАЯР
 Боро хараанаар бүрэнхы баһа
 Болоод байдаг хүнэй досоо.
 Харанхы бэшэ энэ хаһа
 Хүбүүгээ дайһаа утган байхада.
 Хард байса бартан нээгдээд,
 Хүнэй ороһон голоһоо дулдаба.
 Ханда хүгшэн харанхы руу
 «Хүбүүн!» - гэжэ бахардан
 хашхарба.
 Дүрбэн жэл таһараад байһан
 Дээһэнэй хоёр үзүүр холболдобо.
 Хүбүүн эхэхээ удаан хоргодоһон
 Хамтын аргал мүнөө олдобо.
 Батууха-эжыгтээ һунаад хоюулан,
 Бэе бөөһөн халаха дурагүй.
 Буурал эжымнээ бэридээ ханулаад,
 Байһаниие һанаад, досоонь
 бусална.
 Хүгшэнэй хүбүүн - Доржын Батууха,
 Хэдыш дахин шархатаа һаа,
 Хүдэр хүжэгэр, баабгай бажууха
 Хаба шадалтай, ёһотойл баатар.
 Хойшо урагшаа, хайшааш буудаха
 Хүндэ танкын башни соо.
 Удаан сагта дайлдаа Батууха -
 Үдэрнүүдгүгөөр дүрбэн жэл.
 Үхэл Батуухые, һүүдэр шэнги,
 Үдэр, һүниш дахаад ябаа.
 Элдэбыс үзөө, хамагые хараа,
 Эрлиг хааниие мэхэлжэ гараа.

Дайнай улаан дүлэн соо
 Доржын Батуухын тулалдан
 ябахадда,
 Дулма һамганиинь аришоо -
 Дабхар хадамда гарашоо.
 ...Туулган аадар орохоёо болижо,
 Түби дээрэ тэнгэри сэнхиибэ.
 Түмэр хуягаа Батууха тайлажа,
 Тоонто тээшээ одоош талийба!
 Улаан вагоноор удаахан ябажа,
 Үдынгээ станцида хүрэн буухадаа,
 Үнинэй хасаг заншал һанажа,
 Үнэрдөө Батууха гэшхэнэн газараа.
 Унаган нүхэртээ, аха захатаяа
 Уулзажа зугаалха - үнинэй һанаан
 Үмхэ хилээмээ хубаажэ эдидэг
 Үнэн нүхэдэй сэдхэл саған.
 Хүнэй гайхахаар олонш бэшэ,
 Хоб зөөхөөр үсөөнш бэшэ -
 Суглараал даа нютагай зарим,
 Сасуутан, үүритэн - арбаад гаран.
 Бага багаар хатууе амсаад,
 Батууха даруушаг һууна зугаалаад,
 Наадан энээдэн байгааһ һаа,
 Нэгэл тиймэхэнг, дутуу дундашаг.
 Эргэнэг ханзын, гал гүлаамтын
 Эзэн байһан эхэнэр хаанам?
 һалажа арилһан Дулма Батуухын
 һанаан сооһоо гаранагүйл даа.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа
«ШЭНГИ»
Дондок БАДМАЖАПОВ
 Харалсаһаар инаглаад, нэгэдһэн хоёрой
 Хоногой талын хулгай жаргал
 Хабартаа саһанай хайлахада дэбэрһэн,
 Хадын горхоной хатар шэнги.
 Сээжэ һанаа нэгэдээгүй бол,
 Сугтаа һууха найдал бага.
 Сэдхэлэй үүдээр ороогүй дуран
 Саарһан сээсэйи хангал шэнги.
 Сэрэгшэ хүбүүнэй түрүүшын дуран -
 Сэбэрхэн залуу эдир басаган.
 Суургатай байдаг зүрхэн соонь
 Сүндүүг соохи саахар шэнги.
 Абынгаа нэрэ солхообто тооложо,
 Алта мүнгэнэй болоһон басаган
 Архиншын мангарлаад, шабхажа
 уудаг
 Аягын оёорой үлээдһэн шэнги.
 Хазагай һарюу халта хараһаар
 Хэрүүл татаха - шүлэнэ забаан.
 Харыс хараалгүй сагаалха хүсэл
 Хүн бүхэндэ баймаар шэнги.
 2004 он,
 Харгана нютаг.

Агууехэ Илалтын 60 жэлэй ойдо

«Малшад болоһон үетэдтөө зорюулнаб»

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн ганса фронт дээрэ дайлааджа байһан баатарлиг сэргэшдэһэ гадна городто, хүдөөдэ ара талада үлэһэн үбгэд хүгшэд, эхэнэрнүүдэг, бага ехэгүй үхибүүдэг бултандань хабаатай, бултантайнь саашанхи заяае дайран байха юм.

Энэ дайнда эсэгээ, ахыа, дүүгээ гү, али инаг нүхэрөө алдаагүй нэгшье айл манай буряад зоной дунда олдохогүй.

Иймэ маргадшагүй уйдхар гашуудал, эдэгшэгүй зүрхэнэй шарха манай совет гүрэнэй бүлэ бүхэндэ үлөө нэмнай даа.

Энээн тухай олохон зохёолнууд бэшгэдэнхэй, үшөөшье бэшгэдэхэ байха.

Буряадай арадай уран зохёолшо Цэрэн Раднаевич Галанов дүшэ табин жэлэй туршада хүдөөгэйнгөө ажалшад, малшад тухай бэшэнэ туужануудаараа олондо мэдээжэ болонхой.

1. Рэгзэмаа гэрэлэй урда эрьелдэн байжа, үни удаан бээе хараба. Ниоурын нэгшье уршалаагүй. Энэнь элдэб будаг түрхидэггүй, нидхээс тайрууддаггүй байһан-наан боложо болоо. Гэбшье ондоо найрхымаар юумэ өөртөө олобогүй. Гарын гэжэ харахын аргагүй. Анхандаа сагаан, ута нарийхан байһан хургадынь арбан долоотойһоо эхилжэ, хамтын үнөөдэй хүжэ шобтор-лондонь үе мусөөрөө булсылдажа, утаагдахагүй хара эг шэн-гэжэ, барьягар-тарьягар гэшүүһэн шэнги болошонхой.

«Базарни анхандаа энээхэн хургануудыем адхаад, хүгжэмшэ болохош гэгшэ бэлэй» гэжэ Рэгзэмаа ханаба.

Тиигээд зосоонь хара буужа, гараараа ниоураа халхалба.

«Үги, юуцэд гэнтэ гэрэлдэ бээе харахыа ханаба гэшэбиз? Мүнөө болоһон хойно хэндэ хэрэгтэй хүнбиз? Наһаараа гансаараа ябаа ха юмбиз. Энээнһээ саашаа бүришье хүн хэрэглэжээ болёо.»

Энэ үедэ үүдэн гэнтэ түрдэ гэжэ газанааа хүбүүниинь орожо эрбэ. Рэгзэмаа хулгай хэжэ байгараа баригдаһан мэтэ, шад улаан болоод, гэрэлһээ хажуу тээшэ халба хүрэн, саашаа ябшаба. Хүбүүниинь үндэр, эхэнь тэрэнэйнгээ дала мүрһөө набтар байба.

Энэ хүбүүн эсэггүй, эхынгээ нэрээр ябадаг юм. Хүн бүхэн Рэгзэмаагай энэ хүбүүнэй хэний үри байһан тухай элдэбээр хэлсэдэг, зүгөөр гансал түрэнэн эхэнэ лэ шэг шарайгаараа, абари зангаараа хүбүүнэйнгээ хэниие нажааные алдангүй хэлэжэ шадхаа юм.

Мүн Рэгзэмаагай мүнөө болотороо хадамда гараагүйн гайхалтай бэлэй. Тэрэндэ ниотагайнь, мүн ондоо тээхышье бараг хүбүүд дурьень хураад, хула халадаг байгаа.

Хүбүүнэйнгээ өөөрөө газраа гараадхидань, Рэгзэмаа дахин гэрэлэйнгээ хажууда эрбэ. Суранзан мэтээр тэрэниие гэрэл өөртөө татан, бүхы наһынь үе үеһын нодонһын урдуур уһанай долингол урадуулан гаргаба.

Эхэнэр хүндэ гэрэл нэһхэлынь боложо үгэнэ ха юм.

...Базарай баруун дайнда ошхоходо, Рэгзэмаа арбан долоотой басаган ябаа. Базар тэрэнһээ хоёр класс дээгүүр, арбадахид хурадаг хэн. Тэдэнэр Сэгээн Хуһанай гүүртгээ зургаан модонтой газар убагаар ябаха хурадаг байгаа. Намарын зуурандаа добо дайдаар тибһэ, мангир, гүгэнэ, гэжэгэнээ түүхэ. Үбэлынь шаргын харгыгаар урилдажа, эрьоусэдэжэ наадаха. Харин хабарынх?

Нэгэл хабарые Рэгзэмаа энэ наһандаа хадужа абаһан юм. Тэрэн бүхы жргалайнь эгээл дээдэ шатань байгаа. Хаанаһаа тиихэдэ Рэгзэмаа энэниие мэдэхэ бэлэй даа. Мэдэшые наа, Базарые гартга барижа, байлгажа яашье шадхагүй хэн. Жаргал гэшэ оройдоо тиимэ бэшэ аал даа? Нэгэл мэдэхэдэ, хажуугааршни үнгэршэн байха.

Тиихэдэ үзэгдөөгүй ехэ үер болоо хэн. Гэнтэ уһа мүльһэн нэгэ хонг соо унашаба. Тойроод шуужа хүүежэ, тала дайдаар

талаан сайдамууд тогтоод, харгынүүд хуу хаагдашаба. Хэжэнгэ гол айхбатгар ехээр үерлэжэ, нэгэ хүни соо хуушан модон хүүргээс абажа ябашаба.

Рэгзэмаа Базар хоёр уһанда хаагдажа, хургуулидаа ошожо шадхыаа болишобо. Теэд тэдэнэр тэрэндэ ехэшье уйдабагүй. Үглөө бүри «хургуулидаа ошохомнай» гэжэ гэртэһидээ хэлээд, уһан дээрэ сагаа үнгэргөөд, харанхы болоһон хойно өөөртөө бусадар хэн. Энэнь Рэгзэмаада бүришье хайн байгаа. Базартай сугтаа удаан байха болоно ха юм.

Базар хүүлэй нэгэ жэл соо гэгтэ хуа ургажа, үндэр задарюун хүбүүн болошоо. Хоолойн гэжэ бүхэн бурхирхэндэл бүүдүй.

Хамаг хүбүүдэй дайнда мордон тула Сэгээн Хуһандаа тэрэ гансаараа залуу эрэ хүн үлэбэ. Тэндэхи хамгад, илангаяа залуу бэрээд түрүүнэй оройдоо танихагүй байһандал, «Хаанаһаа гэнтэ иимэ хүн би болобо?» гэдэгжэ, гайхаһан хонирхоһон нюдөөр Базарай урда хойноһоонь гэгтэжэ, бээ бээһээ хурадаг хурагшадар болошобо. Тиигээд тэрэнэй ябан лэ газарта шог зугаа дахадаг болоо хэн. Теэд Базар эдэ бүгдэе оройдоо мэдээшэгүй, дуулаа-шагүй болоо, алааддээгүүр хараад, абяагүй үнгэрдэг бэлэй.

Тэрэнэй эсэгэнь нэдондо Смоленск шадар дайнда уһанан юм. «Энээндээ тэрэ гутана. Бэшэ юун байха нэм. Яһала түлэг дундаа ябаһан хүбүүн ха юм» гэжэ зон хэлсэдэг байба.

Харин Рэгзэмаагай Базартай сугтаа хургуулида ябадаг байһанда зариман атаархадаг, «эдэ хоёр хулаагүй нэгэл юумэтэй» гэжэ ханадаг хэн. Теэд нэгтэшые хойуулайень барижа үзөөгүй байгаа.

налхин гэжэ тэрэ хабар аргагүй хэн. Хамаг бээыш хуу шобторон, яһандаш хүрэхэ. Теэд Рэгзэмаа нэгтэшые дааранаһаа мэдээгүй. Дааранаһаа ханаһаада, Базарайнгаа баруун хабиргадань таһа няадаадад хуураа гэрэлэй.

- Ши ехэ хайн басаганши даа. Тиигэжэ өөөрөшье мэдэнгүйш. Шинии угы наа, мүнөө би иимэ ябахагүй хэм. Би шамдал хүнтэй наһан соогоо уулзаагүйб, уулзахашьгүйб, - гэжэ нэгтэ, Базар боролжын оёорто халхинһаа хоржо хуутараа, Рэгзэмаада хэлэбэ.

Рэгзэмаа бүхы бээээрэ шэһэршэбэ.

- Уулзахашьгүйб гэнэ гүш? Ши ягаа хахасажа байһандал хэлэнш?

- Мүнөө энээн тухай бү хура. Удангүй мэдэхэш даа. Энэ үер боложо, тон хайн ушар намдаш тохёолдобо. Энээнһээ сааша гурба хара болоод, эсэгыни Смоленск шадар алуулаһаар тэбхэр жэл болохон.

- Базар, ши дан ехээр зүрхээсэ бу хүдэлгыш даа. Минии айдаһамни хүрэнэ.

- Ехээр бу ай. Ши иигээд хургуулиа дүүргэхэш.

- Ши тээд баһал дүүргэхэ хүн бэшэ гүш?

- Тиимэ даа, тиимэ... Би ондоо юумэ хэлэнэ аалби?

- Ши ехэл хониноор дуугарнаш... Энэ жэлэй жэгтэй, үгэ дуугүй, сула өөрынгөө долодо абтадаг болшоош. Энэшни намайе айлгана... Би шамда дуратайб. Бүри үнэйнэй дуратайб, - гэбэ Рэгзэмаа.

Тэрэнэй дайнай үедэ хургуулиа орхижо, хаалишад болоһон үетэн тухайгаа бэшэнэ «Рэгзэмаа» гэжэ туужа 1970 ондо эгээ түрүүн Буряадай номой хэблээд гараа бэлэй.

Мүн Цэрэн Галановай энэ туужыне Москвада «Современник» хэблээд «Литературная Россия» газетын ахалагша редактор байһан Эрнест Сафонов орд хэлэн дээрэ оршуулжа хэблүүлээ хэн.

Цэрэн Галанов энэ туужынгаа түлөө, үшөө «Саран хүхы», «Мүнхэ хабар», «Дулмаадай», «Этигэл», «Тайгын эзэн», «Эсэгын хүбүүн» гэнэн туужануудайнгаа түлөө Буряад Республикынгаа Гүрэнэй шанда хүртөө хэн.

Саг ехэ түргэн байна, гэбшье... Мүнөө Цэрэн Галановай дайнай үедэ ара талада үлэһэн хүдөөгэйнгөө залуушулда зорюулан «Рэгзэмаа» гэжэ туужаһаа хэдэн хэнгэ уншагдаһангаа һонорто дурадханабди.

Цэрэн ГАЛАНОВ
Рэгзэмаа

- Ши намтай зобохош. Энэшни тон үлүү. Болихол байха даа энэшни, үнгэрхэ. Хожом ондоо хүндэ үнэн зүрхэһөө дурлаха, - гэжэ хэлээд, Базар үни удаан абяагүй болошобо. Хүүлдэнь гэнтэ Рэгзэмаагай хүзүүнь эбдүүсэн таалаба. Тиихэдэнь Рэгзэмаа багахан үхибүүн шөнгөөр ниоурайнгаа хабдатар уйлаба.

Базарай хэлһэн үгэнүүд соонь ямар нэгэн хэлэшгүй уйдхар байһан байгаа. Энэниинь дабаха хүсэн Рэгзэмаада мүнөө олдобогүй. Тэрэ хамаг мууень хуу өөр дээрээ абаба. «Базарай намтай бэшэ уулзаагүй байһандань бил гэртэйб. Теэд хэн арадай дайсан хүнтэй басагантай нүхэсэхэб даа!» гэжэ бодобо. Тэрэнэй эсэгэ колхозой парторг байһан аад, гүшан долоон ондо абтааад, бусаагүй байгаа.

Тэдэнэй юушые мэдээгүй хуутар, үдэшэ орой боложо, хабарай гэрэлтэй мүшэд дээрэн олоор яларба. Теэд Рэгзэмаа Базар хоёр огто гэртээ яарабагүй. Тэнгэрийн зүйдэл харанхы отгоргойе баруун тээһээ зүүн тээшэн хаха зуран, олон сая мүшэдөөрөө тэдэнэй дээрэ харгы мэтээр яларан байба. Мүшэд ялагар томонууд нэгэ бага хүсэ гаргаа наа, булгынь тоолоо-жорхихоор шэнги хэн.

Рэгзэмаа тэнгэрийн зүйдэл тээшэ хургаараа заажа:

- Газар дээрэ түрэхэдэмнай, манай одон тэнгэридэ энэл харгыгаар гарадаг. Үлгэр соо тиигэжэ бэшээтэй бээе, тиимэ гү? - гэбэ.

- Тиимэ.

- Эдэ олон сая мүшэд бултадаа хүнэй одоо гэжэ зүб гү?

- Хүн бүхэн өөрын одотой байха ёһотой юм. Шиниишые одон энэ тэнгэридэ байһан байха.

- Шиниихи баһа гү?

- Миниихыше баһа.

Энэ үедэ бүрэнхы отгоргойе хаха зуран, нэгэ мүшэн Базар Рэгзэмаа хоёрой урдаһаа сэхэ унажа, эгсэ толгой дээрэн унтаршаба.

- Манай одон бэшэ, манай одон бэшэ! - гэжэ хойулан хүхирлэдэбэ.

Хэрбээс уһанан мүшэнэй хэн нэгэниинь байгаа наа, үлгэр соо хэлэгдэһэн ёһоор, тэрэ хүниинь үххэ эзгэгтэй байгаа.

- Минии одон Долоон үбгэдэй эгээ ахань! - гэбэ Базар.

- Минии одон Долоон үбгэдэй дундахинь! - гэбэ Рэгзэмаа.

- Ши бидэ хоёрой одоо хэтэ мүнхэдэе сугтаа! - гэбэ, Базар Рэгзэмаагаа шангаар тэбэрибэ.

Гэнтын үертэ абтаһан хуһад, сагаан хүлүүдээ уһан соо бээрүүлһэн басагад мэтэ, эндэ тэндэ бүлэг бүлгөөрөе сайрана. Нарын тэнгэридэ үгы байгааһые наа, эдэ хуһадһаа ойро тойрон гэрэлтэй, туяаржа байба. Теэд мүшэнэй уһанай һүүлдэ шэб харанхы болошоо хэн.

Сэгээн Хуһан гэгдэһэн энэ газар Базар Рэгзэмаа хоёрой уулзалгын һүүлдэн гэршэ боложо үгэнэн юм.

Хожомынь Рэгзэмаа гансаараа энээн руу ябадаа, Базарай

хахасалгын үгэнүүдые, алхалан мурнуудые дахин дахин шагнаһан, хараһан мэтэ бологош хэн. Тиихэдэ үнөөхи мүшэнэй уһанан ушар наһанһаань оройдоо гарадаггүй бэлэй.

Үглөөдэрын Базар хуһаһа агнахам гэжэ гэртээ хэлээд, үхэрэй һуниин харууланай үни заяанай буудаагүй, жэбэршэнэ Дробовик сарай соо хэбтэһынь асаржа, таһа керосинаар сэбэрлэн аршаба. Дайнда мордохоһоо урид ангуушан байһан эсэгынгээ хайрсагынь уудалжа, тэндэһээ Базар дари, шаба, пистон, патронуудые асарба.

Базар тиихэдээ урда урданай хиһаа ондоо, зүрхээс ехэ хүдэлэнги байба. Базар юундэшые баабайнгаа дайнда мордон үдэр Рэгзэмаада хөөрбө.

...Тэрэ аймшагтай үглөөгүүр Базарай нэрхэдэ, гэртэ хэншые үгы байба. Эжынь үни бодожо, газаргээр юумээ хөжэ ябаа ёһотой. Баабайнь үшөө байһан гэртээ унтаатай байжа болоо. Энэ үдэшэ хужарта хуухыаа ошоо хэн. Юушые алаагүй, хула эрээ ха даа, юундэб гэхэдэ: юумэ алаал наа, һунииндөө шанга шангаар дуугардаг, үхөг соогуур хонгирдог, амһарта, шанга унагаадаг хэн. Тиихэдэнь Базар заал наа һэридэг байгаа. хула эрэхэдээ, абяагүйхэн баруун гэртээ ороод, унташадар юм. Базар тэрэ үглөөгүүр һэрээгүй.

Модон гэрэй забһараар наранай гэрэл шанга дээрһээ шалаа унажа, орой болоһон янзатай, гэрэлээр тухайлахда, газар үлгэргүй, дулаан хайхан үдэр хэбэртэй.

Базар орон дээрээ нэгэ эрьелдээд ханажархиба: Хэжэнгын эрьедэ Рэгзэмаатай ошожо, уһанда орохо гэжэ үсэгэлдэр хэлсэхэн юм. Базар хахуулиа абаха ёһотой хэн.

Тэрэ хая юһэдэхи класс эрхимээр дүүргэһэн, хүхиутэй, түрэл дайдаараа зайха ехэ дуратай байһан юм.

Базар орон дээрһээ хүрэн бодобо.

Удангүй тэдэ хоёр Хэжэнгын эрьедэ бээе шаража хэбтэбэд. Наранай бүри тонгойшоһон, туяагайнь һэбхөөн хэдын хойто шорууда алтархада, Базар Рэгзэмаа хоёр гэдэһээ үлдэһэн-хэйһүүд гэртээ хүрэхэ эрбэ. Рэгзэмаа тэрэнэе мүнөө ханаба. Харин Базарай уһан бүришье хурса, нэгэ жааханшые юумэ огто мартаагүй, тон үсэгэлдэр болондоол дурдажа байһаниинь гайхалтай байба.

Базар улаан бургаһаа хухалжа, арба гаран шара гэдэһэтэй ялаагануудые зангалайгаарнь холбон, һэнжылгэжэ баринхай гэртээ эрбэ.

Гэртээ ороод, энэ олзоёо эжыдэ харбайхадань, тэрэн урдаһааншые харабагүй.

Эдэһээ хуухадаа, Базар гэнтэ баабайгаа ханажархиба: «Эжы, баабай хаанаб? Үсэгэлдэр юумэ алаагүй гү? Би энэ алааб», - гэжэ бага эрхэлэн, үни хатажа, харлажа эхилһэн ялааганууд тээшээ дахин зааба. Тиигээд эжынгээ ниоур хараад, танибагүй. Эхэнэ барагар хара байба.

- Юун болооб, эжы?

- Дайн! - гэжэ эжынь ама гараба.

- Дайн гэнэ гүш?!

Энэ фото-зураг дээрэ 1945 оной майн 2-то Берлин хотын дэргэдэхи Шпрее мурэн дээрэхэ хүүргэдэ снаряд хөжэ байһаар алуулан Советскэ Союзай Герой Дарма Жанаевич Жанаевай түрэнэн аха Жамбал Жанаев хурайхайтаа хамта дайнай үедэ арбан наһатай байһан Цэрэн Галанов байна.

Энэ дайнда Цэрэн Галановай абга Рампил Намсарев нагаса Дэмбэрэл-Даша Будаев гэгшэд баатарай үхэлөөр уһанан юм.

- Баруун зүгтэ дайн эхилээ. Ехэ дайн. Баабайшни аймагай военкомат ошоо. Ганса шинии баабай бэшэ, булта ошоо. Бригадир Гомбеев, Бабуугай аба, Жамсын ахай, Батажаб, Дарма, Дандар - булта манай колхозой, хүбүүд ошоо.

- Иймэ юумэн болохо гэжэ ханагдахаар хэн! - гэжэ Базар хашхарба. Теэд юушые хэһээ, ямар аргаар энэниие болмоулхыа мэдэхгүй байба.

Үдэһэниинь Базарай баабай аймагаһаа хүнэй велосипедээр гүйлгэжэ эрбэ.

- Абтааб! Ябаал гэшэб! - гэжэ баабайнгаа боһоо алажа ябахада ехэ шангаар дуугархадань, баабаймни ехэтэ баярлана гэжэ Базар наһаа хэн. Өөрөө энээндэнь атаархан байба.

- Мүнөө централь клубта суглаан болохо. Яранаб, ябахамни, - гэбэ, һөөртөө велосипедтэ хуугаад, баабайнь ябашаба.

Үглөөдэрын үдэ багта Сэгээн Хуһанай үйлсэдэ зон дүүрэн. Бригадын хайн хайн мори́дтэргэдэ оруулагданхай, һүүл хамбай боогдонхой байба. Хүнүүд олоороо үйлсын тэг дунда сугларжа, шангаар хөөрлэдэнэ. Баһа хаанаһааашьеб архийн үнэр гутахадал гэбэ. Зариман энэ тэрэ хорёо түшэжэ, басагадаар дуугаралсана. Рэгзэмаатай баруун хорёо дээрэ эмнигшэн Батажаб Дугарай Дэждэтэй эргэлжэ хуугаад, шэжэндэнь нэгэ юумэ хэлэһэн бээрээ шангаар таалажархихынь Базар хоёр нио-дөөрөө хараба.

Базарай эжы һэмээхэн хугшаржа байгаад, баабайн агнуурийн сүүмхэ соо эдихэ юумэ, хубсаһа хунар хэнэ. Базарай баабай энэ жэл хүбүүгээ агнуурида, хужарта абаашахаб гэнэн юм, теэд мүнөө ондоо агнуурида бээе бэлдэнэ.

Мордолгон дээрээ баабайнь Базараа баруун байһан гэртээ гансаарайнь оруулжа, үүдэ хаагаад, урдаһаань гашуун мохорхын үнэр анхилуулан, һүүлшынгээ үгэ хэлэбэ:

- Зай, Базар, бишни иигээд ябаа гэшэб. Ши эсэгын ехэ хүбүүн үлэбэ гэшэб. Эхсээл гамнаарай. Дүүнэрэе хараарай. Бэшэ юу шамда заахабиб даа. Өөрөө мэдэншэ, - гэбэ.

Тиигээд эрэ ёһоор хойуулан гурба дахин тааладабад. Нэгэнииншые уйлабагүй. Нёлбоһо гаргаха ёһогүй байгаа.

Эжы Базар хоёр эсэгынгээ хойноһоо дахажа, тэрэ дээрэн эдихэ юумэтэй сүүмхээ табияд. Баабайтайнь нэгэ тэрэг дээрэ Батажаб, Дагба, Дарма, Гомбеев бригадир гэгшэд ябаха байгаа. Эндэһээ хүбүүд түмэр харгы хүртээр морёор абаашуулха, тэндэһээ бултынь хайша хайшань ябуулхынь шийдхэхэ, таһалха байгаа.

Эмнигшэн Батажаб Базарай баабайн хажууда эрбэ.

- Самбуу, ёһоорхон лэ хүбүүтэй байнаш даа. Өөрыншнн шэнэн томо, шэгээрээшье адли. Намда хэншье үлэбэгүй, - гэжэ гэнтэ дуугарба.

Эпээнһээ урда Батажабай ходоодоо хүхиюу, энеэжэ ябадагынь харадаг аад, мүнөө ингэжэ хэлээд, доошоо газар харан, хүлөөрөө шорой худхан байхадань, Базарта ехэ муу боложо, суута эмнигшэр Батажабта адли бэшэ шэнгээр тэрэ ханагдаад орхёо хэн.

Үдэшндөө Сэгээн Хуаннаа хүбүүд мордобо. Базар баабайтаа центр хүрэтэр ошолдожо, гэндээ үлэбэ.

Аймагай центрһээ город ошон ханха улаан харгыгаар хүбүүдые шэрэнхэй мори тэргэнүүд Шалсаана хадын хормой хүрэтэр таба-зургаан модоной зай соо жэрүлдэн харагдаа хэн.

Эдэ олон хүбүүдэй дунда миниишье баабай ябалсана гэжэ Базарай ханахадань, ехэ найшье, айдаһатай хүрөөтэйшье байба.

Базар хунише болохоор иимэ ехэ улаа хараагүй.

- Ехэл юумэн болобо даа! Би наһан соогоо иимэ юумэ хараагүй! Бурхан заяан зайлуул ехэ даа. Шалсаанын буурал баабай, хүбүүдыемнай бултыень бүрин бүтэн бусаагаарайш! - гэнэ, олон тэргын, моридой туруунэй үргирүүлэн тоохон соо нэгэ үбгэн малгайгаа абанхай мүргэжэ байба.

Тэргэти улаа гурбан үдэр, гурбан хүни таһалгарайгүй хойго харгыгаар, Шалсаана хадые тойрожо, хубаржа хэн...

Базар баабай тухайгаа хүжэ саарна абаннаа хойшо үгэ хүүр үсөөнтэй болошон аад, мүнөө гэнтэ иимэ олон үгэнүүдые дуугарба. Теэд юунэй түлөө эдэ бүгэдые хэлэһыень Рэгзэмаа үшөөл ойгоодүй байба.

- Зай, Рэгзэмаа, бишни иигээд ябаа гээшэб, - гэжэ дала мур дээгүүрээ буугаа үргэлһэн Базар үүлдэн хэлэб.

- Хаана? Юугэ хэлэнш? - Рэгзэмаа Базарай энэ үгэдэн ямаршье үдхэ үгэбэгүй. Урданай-хидаал адли наадажа байна гэжэ ханаба. - Нугаһа агнахаая ханаа гүш?.. Ошо, ошо. Би ерэхэдш, боролжын мүшэрөөр гал түлээд байхаб. Хуухалаад, шаража эдихэбди. О, амтатай байха даа! Зүгөөр юумэ бууджа, алажа шадаха хүн гүш даа? Ээлтэй эр гээшэ.

Базар буугаа дала мүрөө абаба.

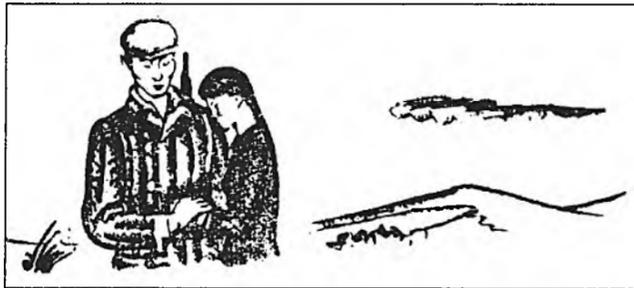
- Энэ минии малгай дээшэн шэдээд үгэ. Харая, тудагша аа гүб, али үгы гү? - гэбэ.

Рэгзэмаа Базарнаа малгайень абажа, хуанай оройгоор өөдөн шэдэбэ. Малгайн тэдэнэрэй шанха дээрһээ харсага мэтээр доошоо буужа ябахадань, буугай абган эдэлжэ, дарин утаан Рэгзэмаагай нүдэ бүгэжэ, шабая таглан саарһанинь хүл доогуурнь үрхирэн утаба.

Базарай малгай сооршонхой байба.

Рэгзэмаа Базарые магтаха үгээ олобогүй. Досоон хүйгэ даагаад абаба. Энэ ямар нэгэн муу тэмдэгэй үзгэдэл шэнги байба.

- Бишни энэ урдахи нэбхезн уулье дабаад, Бадын стан хүржэ, фронт мордохомни. Эсэгынгээ хойноһоо нэхэжэми, - гэжэ Базар

баһа нэгэ бага абяагүй байһанайнгаа үүлдэ хэлэбэ.

- Нургуулиа яаха хүмши? нааяр уһан татаха ха юм.

- Нургуули хүлээнэ бээ. Булта хүбүүд дайлагдажа байна. Миниишье ошохо газар баһа тэндэ. Военкомадта намайешни нүдэ муугайш гээ. Үетэнием абаад, намайе эндэ үлөөхэ ханаатай. Би тиимэ доромжолго тэсэхгүйб.

- Эхэшни юун гэхэ юм? Дүүнэртэш хэн туһалха юм?

- Байна ааб даа. Хамаг зон булта байна ха юм. Зүгөөр ши минии ябаад, хоёр хонотор нэгэшье хүндэ бү хэлээрэй. Хойноһоом бэдэрүүлгэ табижа болохо. Харин хоёр хонгоод байхада, бэдэрүүлгэ табиһанай үлүү ха юм даа. Намда ханаагаа зобохо юумэн үгы. Бада ошохо харгы һайн мэдэхэб. Баабай заажа үгэрэн юм. Шоню, баабгайн дайралдаа наа, буудаха буугтай. Бараг ябахадань, хоног хахадай туршадэ тэндэ байхаб. Эжымни нураа наань, нагасындаа центртэ үлөө гээрэйш. Би шамдаа найдажа, хамаг нюусаяа хуу хэлэбэ гээшэб. Баяртай!

Базар Рэгзэмаада гараа нарбайба. Рэгзэмаа мүнөө наял тэрэнэй наадажа байгаагүйе хүсэд ойлобо.

- Үгы! Ши хайшаашье ошохгүйш! Би гүүртэ ошожо дуулахам! - гэжэ хэлээд, Рэгзэмаа гэнтэ зуг татан, гэр тээшээ биш шадалаараа гүйшэб.

- Бай гэнэб шамайе! Бай! - гэжэ хойноһоонь Базар хашхарба.

Рэгзэмаа ута хүлтэй, айхабтар хурдан басаган байгаа. Нургуулин хамаг олимпиада, пореонуудта тэрэ сула нэгэдэхэи нуури эзэлдэг хэн. Нэгэтэ аймагайшье урилдаанда хабааданан юм.

Теэд хараасгай харсагада хээшье хүсгэдэхэ ха юм даа.

Зурууд хуаннаа үнгэржэ, талада гаража ябахадань, Базар Рэгзэмаае хүсэбэ.

Рэгзэмаа багахан гол горхонуудые, талан канавануудые тэмгэ харайһан, платинь хуу нэбтэ норшоһон, бээдэн няалдажа уурал бааяжа байба.

Уһан тэрэнэй үһэнһөө дуһална. Зүрхэнийнь сэжэжээ багтажа ядан, баригданан шубуухай шэнги, халганан байба.

- Юундэ гүйжэ бээ зобоонош? Би шамайе хээшээшье хүсэхэ ха юмбид, - гэжэ Базар хайрланан хоолойгоор хэлэбэ.

- Ши минии ойро бү хүрө! - Хажуудаш огтош хүрэхээ хананагүйб.

- Арбан метр холо ошоод бай! - Дахин гүйжээ ханаа гүш? Одоол тэрэш бүтэхэгүй.

- Холо бай гэнэб!
- Холо байнаб.
- Намайе бү хара. Нүдээ гараараа халха.

- Харанагүйб.
- Хурганайнгаа забһараар харана.

- Теэд гүйшэхээ байна ха юмши.

- Хүсэжэ ядахагүйб гэнэ бэшэ аалши? Юуень айнаш... Хубсаһаа тайлахам. Хабарай уһан харатай, хүйтэ абажа болохоб. Саашаа эрьсэдэ.

Рэгзэмаагай модоной саана орожо, платинь тайлаад, уһыень мушхашыень Базар нюргаараа эрьсешье наа, хараһан шэнги байба.

Базарай нэгэ бага болоод, нэмээхэн эрьсэдэхээдэнь, Рэгзэмаа наруули газарта элһэн дээрэ бээ шаража хэбтэбэ.

- Зай, баяртай, Рэгзэмаа! Минии хэлэшье дүүргээрэйш. Би шамда бэшэжэ байхаб, - гэжэ Базар холоһоо хашхараад, урагшаа алхалшаба.

Бүлэг хуанай урда Рэгзэмаа угтажа байба.

Платинь үшөө нойтон, үбдгөжэ хүрэмэ элһэн хара үһэнийнь задаржа, мориной дэлһэндэл, урдуурнь ханжанхай.

- Би шамайе табихагүйб.
- Табихаш.

Рэгзэмаа Базарай буудань аһашаба. Аһалдаадаа носоргоно шэнги, халахагүй, нэтрүү байба.

Базарай нэгэ шангаар угзархада, Рэгзэмаа хүл доронь унашаба.

- Хайрлыш даа, Рэгзэмаа. Би шамайе зориута унагааха гэжэ ханаагүйб. һайн дураараа намайе табяа нааһани дээрэ. Заяндаашье эндэ барыжа шадахаяа болёош, - гэжэ Базар Рэгзэмаагай элһэн хара уһыень үрөөһөн гараараа эльбэн, урдань үбдэг дээрэ нэжэрэн нуужа хэлээд, үргэжэ бодохооб.

Харин нүгөө гарһаа буугаа табинагүй.

- Ши намда дурагүйш! Тиимэһээ ябахаяа хананаш.

- Үгы, би шамда дуратайб. Тиимэһээ ябахаяа хананаш.

Дайгаа дүүргээд ерэхэдэмни, одоол жаргажа нуухабди. Тиэхэдэ хэлээшгүй гоё һайхан саг болодо. Город хоюулан ошохобди. Дээдэ нургуулида орохообди. Ши бидэ хоёр мүнөө ямаршье муу юумэ хээгүйбди, теэд зон эдэбээр хэлсэжэ байна.

- Юунышье гэжэ хэлсэг! Намда хамаагүй! - гэбэ Рэгзэмаа.

- Тиимэ бэшэ. Хүнэй үгэнь харатай, нүдэнийнь хоротой. Ямаршье гэм хээгүй аадлэ, юунэй түлөө хэлсүүлхэ юм.

- Базар, ши энэһнээ ехээр айна гүш?
- Үгы.

- Теэд юугэ дуугарнаш?
- Үлүү юумэндэ дурамгүй. Хожом үрдиэхэбди. Хүлээхэ гүш?
- Хүлээхэ.
- Олон үхибүүдгэй болохобди. Би үхибүүдгэ ехэ дуратайб. Ехэмнай заалһаа хүбүүн байха

ёһотой. Ши үхибүүдгэ дуратай гүш?

- Дуратай, - гэбэ Рэгзэмаа. Тиигээд ута хургануудаараа Базарайнгаа үһые эльбэбэ. Үдхэн хара үһэн соонь хургануудынь шунган, үгы болошобо.

- Тиигээл наа болоо, - гээд, Базар Рэгзэмаагайнгаа хургануудые хухаршана гү гэжэ айһандал, тон дүмүүхэнээр адха соогоо абажа, нэгэ-нэгээр таалаба.

- Рэгзэмаа, ши хүгжэмшэн болохо байгааш. Эдэ хургануудынь уян, яһагүй шэнги. Эндэ мүнөө хүгжэмэй нургуулигүй байһаннай харамтай. Ши хургануудаа гамнаха зэргэгтэйш.

- Дайн түргэн дүүрэхэ. Тиэхэдэнь бишни хүгжэмэй нургуулида ошохо.

- Зүб хэлэнш, зүб. Ленинград ошохош! Пианистка болохош! - гэжэ Базар нааяр энээнэйнгээ хүсэдэхэ байһандал тон эридээр хэлэбэ. Тиигээд үүлдэн мүнөө-дэрэйнгөө хүндэ байдалда абтан, абяагүй болошобо.

- Базар, би шамда нэгэ юумэ үшөөл хэлэхэ гээ нэм, - гэжэ Рэгзэмаа абяагүй байдал таһалба.

- Халыш, халыш.
- Би шинии урда сула гэмтэй шэнги байна.

- Юундэ гээшэб? Тиимэ юумэн байхагүй.

- Шинии эсэгэ энэ дайнда үгы. Минии эсэгэ гушан долоон ондо үгы. Энэмнай ехэ илгаатай ха юм даа.

- Теэд эндэ шинии ямар хамаа бииб?

- Дайнай эхилхээр манай эндэхи олон хүбүүдгээ хүжэ саарһан ерээ. Тэдэнэй бултадань би гэмтэй шэнгиб. Хүн зоной шэг шарайе хараха аргамни үгы.

- Дэмгы тиигэжэ өөрыгөө зобоонош, Рэгзэмаа. Эндэ шинии багаханшье гэм үгы. Хэнише шамайе тиигэжэ ханахагүй. Энэ үдэ бээ нууларуужа болохогүй. Тиигээ наамнай миниишье, шиниишье эсэгэ мание хүлсэхэгүй. Холье хараха, урдахи жаргалаа бодохо зэргэгтэйбди.

- Ойгооб. һайн даа, Базар, - гэбэ Рэгзэмаа. Базар басаганай гэр үшөө дахин шангаар аджажа, дээрһээ абан ханаа алдаба.

- Зай, миниишни яаха саг одоол тудажэ ерээ. Нара ороогүйд урда ойдо орохо зэргэгтэйб. Ши намтай энэ уулазаб, үдэшөөб гэжэ шэхэтэйше амитанда бү хэлэ. Нагасындаал центртэ үлөө һэн, бэшэ юушье мэдэнгүйб гээрэй. Би Бада дээрһээ өөрөө эжыдээ, багшадаа бэшгэ бэшэхэб. Тэдэнэр намайе ойгохо байха, - гэбэ Базар.

- Базар халасаха дээрээ намайгаа нэгэ шангаар тэбзрииш. Бишни үхибүүн бэшэб. Халуун бөейшни хадужа абахамни. Гэнтэ мартажархижаш болохоб, - гэбэ Рэгзэмаа.

- Бү марта, Рэгзэмаа, бү марта. Бишни бурханда хүзэгтэй бэшэб. Зүгөөр шамтата халасахадаа, Хэжэнгэ нюотагтаяа халасажа байнаб гэжэ хананаб. Ши минии ханаха гэр, түдихэ гуламта, ерээдүйн уг залгуулха уурхаймни гээшэш.

- Базар! Минии аргамнигүй. Би шамайе табижа шадахагүй байнаб!

Рэгзэмаа шангаар хашхараад, Базарай хүзүүндэ аһашаба.

Базар Рэгзэмаага гар дээрээ үргөөд, хуурай газар бэдэрэн

оложо, хуанай бамбагар набшаһад дээрэ аргааханаар хэбтүүлэбэ.

Рэгзэмаагай аминиинь дээрэ, бэнь ехэ зөөлэн, уни бутарма халуун байба.

Нюуртань нюураа дахаад, бээдэнь бээ хашаад, тон шангаар тэбээрээ, нэгэ хүн шэнги болоод нийлэн байгаа наа, эсэгээ гээһэн үйдахар гашуудалшые. энэ хабарай хүйтэн харалганшые, толгойнь зобоон олон бодолнуудшые - хуугэнтэ үгы болошохо, тэнийжэ номгоршохо шэнгээр Базарта ханагдаба.

Базар Рэгзэмаагай дээрэн тонгойн нуууба. «Хүндэ ондоо юун хэрэгтэйб? нүүлшынхияе харалсажа байна бэшэ гүбди?» - гэнэн бодол баһа ерээб.

Теэд басаганай бээдэ хүрэхэ арган Базарта үгы байба. Дан хайратай, дан өөрын, дан олон хүсэл бодолынь эндэ үлэһэн энэ басагантай холбоотой байба. Нэгэ хэрэггүй ябадалаар наһанайнгаа хүсэл эбдэжэ болохогүй. Энэ хадаа өөртөө гар хүрэлхэндэл адли, адагуусан бэшэ ха юм. Харин Базар хамагнаа хүстэй хоёр хүлтэй хүн ха юм, хүн!

Тэрэ ехэ тургэн газарһаа хүрэн бодобо. Минутып туршада хэрэггүй мэдэрээд абтаһандаа, гэмэ амасахаар, газар доро орошохоор бэлэн байба.

Рэгзэмаа тон абяагүйгөөр Базарые урда ойн заха хүрэтэр үдэшэбэ.

Энэ хүбүүе тэрэ огто ойлгодоггүй. Гэнтэ гал руу орохо зоригтой, дэлхэйн хамаг нюушые хуу таахаар ухаатай байдаг. Заримандаа баһа үнгэрмэ сэхэ, юушье мэдэхгүй гэнэн хонгороор үзэгдэдэг. Мүнөө Рэгзэмаа Базарай абяагүй ябадалые тон өөрынхээрээ ойлобо.

- Бэшэ шамда хэлэхэ юумэн үгы гү? - гэжэ харгын бэлшэр дээрэ тогтоһон хойноо Рэгзэмаа түрүүлэн асууба.

Би үшөө нэгэ юумэ шамда хэлэхэмни, - гэбэ Базар. - Ши бээ хүсэһэн басаган болоо гээшэш. Ямаршье үгөөр би шамайе уялгангүйб. Элдэбин ушар тохёолдожо болохо. Ши сүлөөб гэжэ мэдээрэйш. Минии түрүүн хэлэһэн үгэнүүдые мартаарайш. Би сүлэхэдэ байхэб.

- Үгы, юугэ хэлэнш! Юун тиимэ юумэн байха нэм!

- Бэшэшье хэлэхэ юумэн намда үгы даа, - гээд, Базар абяагүй болошобо.

- Ши бэшгэ бэшэхэш, үдэр бүри бэшэжэ байхаш! - гэбэ Рэгзэмаа.

- Тиигэхэб. Тэдэнэр дахин халажа шадахаяа болишохогүйн тула, хэрэлдэһэн мэтэ, тон абяагүйгөөр гарнуудаа түргэн барилсаад, хоёр тээшээ тараба.

Базар аргааханаар Рэгзэмаагайнгаа ара норганһаань гэр тээшэнь түлэхэдэ абаба.

Тиигээд хойноһоонь өөрөө бусашна аа гүб гэжэ айһандаал, ехэ яража, гүйдэлөөрөө шахуу тохой дээрэ гараба.

Теэд удангүй зогсожо, гэдэргээ хараба.

- Гэдэргээ бү хара, муу юм! - гэжэ Рэгзэмаа байра дээрһээ гараа арбагашуулба.

- Бээл гамнаарайш, Рэгзэмаа! - гэжэ нүүлшынхияе хэлээд, Базар бэшэ эрьенгүй, модоной саагуур үгы болошобо.

- Бишни яашаха нэнбиб. Шил өөрыгөө гамнаарайш! - гэжэ Рэгзэмаа хойноһоонь хашхаржа үрдибэ...

1941 оной июнь нырын 22-ой үдэр.

Түгнын уужам тала дайдаар ногоон зүлгэ халюуран хүжэржэ, хүхы шубуунай хонгёо уянгата дуун эндэ тэндэһээ ээлжээ эхигүйгөөр бэдэлжэ, үзэсхэлэнтэ гоёор харагдажа байгаа хэн.

Жаргаланта Эхэ орондомнай энэ үдэр туйлай ехэ гашуудал, үхэл, зоболон тохёолдоо бэлэй. Эхэ ороноо хархис немец фашистнараа хамгаалһаа нэгэ дуугаар бүхы улад зоннай бодоо. Мухар-Шэбэр аймагай элдин сагаан Түгнын үргэн тэгшэ талада оршодог Нарһата нотагһаа юрын лэ 74 хүбүүд Эсэгэ ороноо хамгаалһаа ошоо хэн.

Энэ ехэ дайн байлдаанай газарта түрэл гаралаа, дүтынгөө зоние, хани нүхэдөө

Илалтын 60 жэлэй оие угтуулан

Үнгэрһэн сагые дурсан ханая...

алдаханай шаналал арадаймнай сэдхэл хананда хэтэ мүнхэдөө үлэнхэй. Манай нотагай 37 хүбүүд дайһаа бусажа ерээгүй. Тэдэнээ ходоодо мүнхэлжэ, дурсажа, ханажа ябаха манай нангин уялга.

Дайн байлдаанай дүлэн 1414 хонго соо соробхилоо. Хүн түрэлтэнэй урдань үзөө хараагүй ехэ шуһа адханан, ехэ һанда-рал асарһан асари хүндэ дайнда нотагаймнай 37 хүбүүд бэе мэндэ бусажа, түрэл нотагаа ерээ хэн, теэд энэ ехэ 60 жэлэй

Илалтын найдэрые угтаха хуби заяагүй байгаа. Шаналмаар, шаналмаар...

Илалтын 60 жэлэй ойн баяр угтажа, мүнөө үгы сэргэһэдэйн нүдэ мүнхэлжэ, дурсахаалы шэнэ үшөө нотагтаа барихаяа бэлдэжэ байнабди. Буряад Республикын Президент А.В.Потапов, хүшөөнүүдые харууһалгын талаар эрдэмэй үйлэдбэрилгын түб, Мухар-Шэбэрһээ уг гарбалтай нотагархидай эблэлэй түрүүлэгшэ Д.Ц.Будаев болон бусад зон

шадаха зэргээр энэ хэрэгтэ туһа хүргэнэ. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нотагаймнай хүбүүн Владимир Чимитович Нимаев, подполковник Владимир Будажапович Цыренгармаев ехэ оролдожо гаргана. Нарһатадаа хүшөө бодхоохэ хэрэгтэ хубитаяа оруулжа байһан зоние нэрлэбэл: Н.Ч.Чимитов, Д.Д.Дашиев, Н.Ж.Дугаров, Г.Ц.Дабаева, Д.С.Цыренгармаева болоно. Илалтын нангин хэрэгтэ ами наһаа үгэһэн зоний дурасхаалда зориулагданан байһан хүшөөмнай бүтэхэл байха гэжэ найданабди.

Нимасу БАТҮЕВА,
Нарһата нотагай захиргаанай гуһаа.

Б.Б.БАТУЕВ родился в Загустайском сомоне Селенгинского аймака, в улусе на берегу Гусино озера, в семье крестьянина, рос пытливым, любознательным и серьезным мальчиком. В 1942 г. он с отличием закончил Загустайскую среднюю школу. В январе 1943 г. Бато был призван в Красную Армию, сначала служил в запасном полку на ст. Мальта Иркутской области, а с февраля 1943 г. учился в

шпор, научных докладов, статей. Обозревая результаты его исторических изысканий, следует выделить пять крупных научных проблем, над которыми он работал.

Первой и основной научной проблемой является история социалистической революции и установления Советской власти в Бурятии и Восточной Сибири в целом.

Первым научным трудом Б.Б. Батуева являлась кандидатская дис-

сертация на тему "Коммунистическая партия Советского Союза в борьбе за победу и упрочение Советской власти в Бурятии". Основные положения и выводы диссертации были опубликованы в автореферате и ряде статей, вышедших в свет в 1958-1960 годах. На основе изучения широкого круга архивных документов и источников, на базе новейшего в то время теоретико-методологического подхода он пришел к новым обобщениям и оценкам деятельности объединенных социал-демократических организаций Верхнеудинска и Читы. Б.Б. Батуев сделал вывод о том, что после победы Февральской революции эти организации проводили не большевистскую политику, а стояли на

позициях меньшевиков-оборонцев. Такая трактовка событий в Забайкалье вызвала большую дискуссию на защите диссертации, а присутствовавшие там ветераны революционного движения в Забайкалье выступили против положений диссертации. Но члены диссертационного Совета единодушно поддержали автора диссертации и присудили ему учную степень кандидата исторических наук.

Особое значение приобрели вопросы истории установления Советской власти в Бурятии с началом подготовки и издания "Очерков истории Бурятской организации КПСС". Б.Б. Батуеву было поручено написать первые две главы книги. Коллективный труд был издан в 1970 г., в котором авторству Б.Б. Батуева принадлежали главы: "Возникновение и развитие социал-демократического движения на территории Бурятии. Февральская буржуазно-демократическая революция" и "Партия большевиков в борьбе за победу и упрочение Советской власти в Бурятии (март 1917 - август 1918 г.)". В них были сделаны уточнения и дополнения к прежним положениям, содержался обстоятельный анализ событий, получивший одобрение коллегии. Как член редколлегии труда помню, какие оживленные обсуждения проходили по этим главам с участием старых большевиков, а затем на бюро Обкома КПСС.

Надо отметить, что Б.Б. Батуев в своих работах поддерживал позицию одного из руководителей бурятских коммунистов М.М. Сахьяновой в годы революции, гражданской войны и в последующий период. Им опубликовано ряд статей о деятельности М.М. Сахьяновой, а позднее специальное издание "Мария Михайловна Сахьянова. Страницы политической биографии". - Улан-Удэ, 1992, 85 с. Следует подчеркнуть значение статьи "Борьба за власть Советов в Кяхте "Троицкосавске".

КРУПНЫЙ СИБИРСКИЙ ИСТОРИК

Забайкальском военно-пехотном училище на ст. Дивизионная. После окончания ее был направлен на 3-й Украинский фронт. Младший лейтенант Батуев был командиром взвода, участвовал в Яссо-Кишиневской операции 1944 г., в освобождении Румынии и Болгарии. В конце 1945 г. был демобилизован. Вернувшись домой, в декабре 1945 г. стал работать литературным сотрудником республиканской газеты "Буряад-Монголой үнэн". В 1946 г. поступил на первый курс исторического факультета Бурят-Монгольского государственного педагогического института. После окончания его в 1949 г. он был распределен в Селенгинский аймак, где работал преподавателем истории и директором Новоселенгинской средней школы, заведующим аймачного отдела народного образования. С августа 1954 г. по 1957 г. Б.Б. Батуев являлся аспирантом Московского областного пединститута, где защитил кандидатскую диссертацию. С 1957 по 1961 годы Бато Бадмаевич Батуев работал в Бурятском обком КПСС лектором, заведующим отделом науки, культуры и школ. С 1961 года до конца своей жизни он трудился в Восточно-Сибирском институте культуры, ныне Академии культуры и искусств. В 1972 г. он защитил докторскую диссертацию. Почти 30 лет заведовал кафедрой истории, в последние годы жизни занимал должность профессора. Боевые и трудовые его заслуги были отмечены орденами Отечественной войны II степени и Дружбы народов, многими медалями.

Многие годы нашей жизни были связаны с Б.Б. Батуевым. Я, Санжиев Г.А., с 1938 г. учился с ним в Загустайской средней школе. В 1943 г. мы вместе работали на ст. Мальта и учились в Забайкальском военно-пехотном училище. После войны вместе работали в 1945-1946 годах в редакции газеты "Буряад-Монголой үнэн". Одновременно проходили аспирантуру в Москве и, конечно, часто встречались и советовались по различным вопросам истории. Во все последующие годы научного труда мы тесно сотрудничали, немало работ написано нами совместно. Я всегда высоко ценил его глубокие знания и научно-методологические концепции, принципиальные позиции по научным проблемам, неутомимого труженика, доброту и честность в жизни. На одной из его книг, подаренных мне в 1994 г., написано, что он "преподносит ее мне в знак нашей дружбы с самых юных лет".

Санжиева Е.Г. после окончания пединститута с 1979 г. работает на кафедре истории, возглавляемой профессором Б.Б. Батуевым. При его постоянном, внимательном отношении и заботе она овладела методикой преподавания в высшей школе, повышала свои знания. Именно по его рекомендации и ходатайству поступила в аспирантуру Московского университета и защитила кандидатскую диссертацию. Вернувшись в свой институт, продолжала работать под строгим надзором и контролем своего учителя, стала доцентом и Заслуженным работником образования Республики Бурятия.

Профессор Б.Б. Батуев оставил после себя богатое творческое наследие. Его перу принадлежит более 150 научных трудов: монографии, коллективных трудов, бро-

шур, научных докладов, статей. Обозревая результаты его исторических изысканий, следует выделить пять крупных научных проблем, над которыми он работал.

Особое значение приобрели вопросы истории установления Советской власти в Бурятии с началом подготовки и издания "Очерков истории Бурятской организации КПСС". Б.Б. Батуеву было поручено написать первые две главы книги. Коллективный труд был издан в 1970 г., в котором авторству Б.Б. Батуева принадлежали главы: "Возникновение и развитие социал-демократического движения на территории Бурятии. Февральская буржуазно-демократическая революция" и "Партия большевиков в борьбе за победу и упрочение Советской власти в Бурятии (март 1917 - август 1918 г.)". В них были сделаны уточнения и дополнения к прежним положениям, содержался обстоятельный анализ событий, получивший одобрение коллегии. Как член редколлегии труда помню, какие оживленные обсуждения проходили по этим главам с участием старых большевиков, а затем на бюро Обкома КПСС.

Надо отметить, что Б.Б. Батуев в своих работах поддерживал позицию одного из руководителей бурятских коммунистов М.М. Сахьяновой в годы революции, гражданской войны и в последующий период. Им опубликовано ряд статей о деятельности М.М. Сахьяновой, а позднее специальное издание "Мария Михайловна Сахьянова. Страницы политической биографии". - Улан-Удэ, 1992, 85 с. Следует подчеркнуть значение статьи "Борьба за власть Советов в Кяхте "Троицкосавске".

Б.Б. Батуев написал крупную работу "Борьба за власть Советов в Бурятии" (ответственный редактор Г.А. Санжиев), изданную отдельной монографией в 1977 г. Можно считать, что этот труд был итогом многолетних исследований по теме и являлся вкладом в бурятведение.

С середины 1960-х годов Б.Б. Батуев очень напряженно работал над изучением истории установле-

10 апреля 2005 г. исполнилось бы 80 лет со дня рождения Бато Бадмаевичу БАТУЕВУ, доктору исторических наук, профессору, Заслуженному деятелю науки Российской Федерации и Республики Бурятия, ветерану Великой Отечественной войны. Оставалось меньше года до 80-летия, как в июле 2004 г. он, бодро трудившийся и уверенно шагавший по жизни, неожиданно для нас ушел из жизни.

нием Красноярского края, Иркутской губернии, Забайкальской области, Бурятии, Якутии, Тувы, Хакасии и Горного Алтая в сложных и трудных условиях сплачивали свои ряды, возглавляли борьбу за установление и упрочение Советской власти. Представляет большую научную ценность раскрытие своеобразия и особенностей этой деятельности в различных регионах. Большое внимание уделено развитию национального движения народов Восточной Сибири.

В 1971 г. увидел свет капитальный труд Б.Б. Батуева "Партия большевиков - организатор Советской власти в Восточной Сибири". В первой главе раскрыты особенности социально-экономического и политического положения края перед революцией.

В 1972 г. Б.Б. Батуевым была успешно защищена на диссертационном совете Ленинградского государственного университета докторская диссертация по теме "Коммунистическая партия - организатор победы и упрочения Советской власти в Восточной Сибири".

Следующей важной научной проблемой исследований Б.Б. Батуева была история национального движения в Бурятии и других национальных регионах Восточной Сибири в годы революций и гражданской войны. Многие ученые Бурятии и Якутии, Горного Алтая и Хакасии, Иркутска и Новосибирска изучали историю национального движения в названных регионах, но долго не могли полностью раскрыть трудности и особенности классовой борьбы в национальном улусе, научно объяснить, почему в улусе позднее, чем в русских деревнях, установилась Советская власть? Никто не отрицал роста национального освободительного движения коренных народов за свободу и равноправие. Но в оценке деятельности участников и руководящих сил национального движения, его целей и задач прерывались неправильными теоретико-методологическими установками.

Б.Б. Батуев после глубокого осмысления процесса национального движения вместе с другими бурятскими историками приходит к вы-

воду в главах "Очерков истории Бурятской организации КПСС", затем в двух монографиях о том, что национальное движение бурятского и других коренных народов Восточной Сибири являлось национально-демократическим, что оно в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции принимало социалистический характер. Он приходит к выводу: "Национально-освободительное движение на-

родов Восточной Сибири поднялось на новый социалистический этап в годы гражданской войны и иностранной военной интервенции, когда трудящиеся массы этих народов с оружием в руках выступили вместе с русскими рабочими и крестьянами против внутренней контрреволюции и иностранных империалистов за установление Советской власти" ("Партия большевиков - организатор победы Советской власти в Восточной Сибири", с.261).

Началось изменение оценки деятельности руководителей бурятского национального комитета, национальных лидеров Якутии, Горного Алтая и Хакасии. В этом деле Б.Б. Батуев активно участвовал и опубликовал статьи о Э.Д. Рипчино, Б. Барадине, Ц. Жамцарано и других, поддержал мнение якутских историков о местных национальных деятелях. В связи с этим нельзя не указать на статью "Революция и бурятская национальная интеллигенция".

Б.Б. Батуев в течение многих лет собирал и скрупулезно изучал документы и материалы по всему кругу вопросов национального движения в Бурятии. В 1994 г. он опубликовал сборник "Национальное движение в Бурятии в 1917-1919 гг.: Документы и материалы". Конечно, отдельные документы и материалы по теме были опубликованы, но цельный сборник с предисловием и комментариями, которого ожидали много лет исследователи и интересующиеся историей граждане, получили благодаря усилиям Б.Б. Батуева. Этот сборник документов и материалов позволяет глубоко проанализировать процесс развития национального движения с современных историко-методологических подходов, охарактеризовать решения и позиции органов власти, национальных комитетов, партий и общественных организаций и их деятелей, сделать научно обоснованные выводы. Ведь изучение истории национального движения еще продолжается, немало вопросов суждается в дополнительном рассмотрении. Так, в последнее время уделяется внимание переоценке позиций бурятских национальных деятелей в Маньчжурии и Монголии.

Б.Б. Батуев разрабатывал различные темы по истории социалистического строительства в национальных районах Сибири.

Прежде всего, следует указать на такое серьезное исследование, как отдельная глава в коллективном труде "Крестьяне Сибири в период строительства", вышедшем в свет в 1983 г. в г. Новосибирске. Она посвящена истории крестьянства национальных районов Сибири: Бурятии и Якутии, Горного Алтая и Хакасии в годы революции и гражданской войны.

Не осталось без внимания общественности изданная в соавторстве с И.Б. Батуевой брошюра "Краткий очерк истории народов Сибири" (1992 г.).

Профессор Батуев принял активное участие в подготовке и издании книги "Бурятская партийная организация. Хроника. 1895-1941. Книга первая", вышедшей в свет в 1987. Он вместе с Г.А. Санжиевым

не остался без внимания Б.Б. Батуева история развития высшего и среднего образования за 40 лет существования республики и в годы Великой Отечественной войны, ей посвящены две его статьи. Работа комсомола и молодежи в годы Великой Отечественной войны показана в отдельном исследовании.

Б.Б. Батуев отзывался своими статьями на важнейшие события в истории страны и Бурятии, в своих историографических работах рассматривал новейшие труды коллег.

Нас, земляков Б.Б. Батуева, очень порадовал его солидный "Очерк истории селенгинских бурят", подготовленный в соавторстве с И.Б. Батуевой (Улан-Удэ, 1994, 101 стр.). Большой интерес представляет изложение истории формирования селенгинских бурят, как значительной части бурятского народа. Не оставляют нас равнодушными имена предводителей селенгинцев, в том числе казаков, история распространения в большом регионе буддизма-ламаизма, организация народного образования. Нашли место в книге рассказы о скотоводческом хозяйстве, земледелии и промыслах селенгинцев. Не забыты имена передовых людей, наших современников. Был опубликован ряд статей в газетах по истории загустайских колхоза и школы.

Как было отмечено выше, Б.Б. Батуев 30 лет возглавлял кафедру истории Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств. Он сумел слотить дружный коллектив опытных и молодых преподавателей, направлял их работу и добивался повышения уровня преподавания истории и идейно-воспитательной работы среди студентов, разработки коллективных актуальных научных проблем и тем. Многие из членов коллектива выросли в подлинных мастеров своего дела. Под его руководством кафедра подготовила и издала целый ряд научно-методических пособий, проводила совместно с кафедрами других видов научно-практические конференции по вопросам методики преподавания истории в высшей школе.

Б.Б. Батуев уделял огромное внимание подготовке научно-педагогических кадров и повышению их квалификации. Без преувеличения надо признать его подвигом то, что 10 аспирантов под его руководством и помощью защитили кандидатские диссертации, а двое из них затем стали докторами наук. Б.Б. Батуев 22 года состоял членом диссертационного совета Иркутского университета, выступил официальным оппонентом по 4 докторским диссертациям и 36 кандидатским диссертациям, утвержденным ВАКом. В последние годы жизни работал членом диссертационного совета при Бурятском государственном университете, активно участвуя в обсуждении и оппонировании кандидатских диссертаций. Целая плеяда ученых и преподавателей считают себя учениками и продолжателями дела Б.Б. Батуева.

Б.Б. Батуев являлся самым авторитетным профессором в своей академии, пользовался большим уважением в среде научной общности Бурятии и Сибири как крупный ученый. Таким он навсегда останется в нашей памяти.

Г. САНЖИЕВ, доктор исторических наук, профессор, Е. САНЖИЕВА, кандидат исторических наук, доцент.

Монгол судлалыг элитэ эрдэмтэ Д.Г. ДАМДИНОВАЙ 80 наһанай ойдо

МОНГОЛ ТУУРГАТА арадуудай түүхэ домогыг, соёл гэгээрэлыг, эрдэм ухааг, уран зохёолыг, хэлэ бэшэлыг хүгжөөлгэдэ ехэ хубигаяа оруулһан, мүнөөшье оруулжа байдаг хүнүүд олон ааб даа. Элиһэсг хулинсагуудайнгаа эртэ урда саһаа энэ үндэһэтэй түрэлхи хэлээ, түүхэ зохёолоо, соёл болбосоролоо, ёһо заншалаа тэдэнэр лэ зүрхэ сэдхэхэдэ бөөмэйлэн хүндэлжэ, улам саашань һалбаруулан бадаруулжа, жэнхэни өөрынь жэгтэй найхан шэнжыг дүмүүхэнээр сахижа, арад түмэнэйнгөө оюун курса ухаан бодолой, уран бэлгэй хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ түхөөдэг байха юм.

80 наһанайнгаа дабаан дээрэ гараһан дайнай болон ажалдай ветеран, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Дашинима Гаданович ДАМДИНОВ имэй алдар солото хүнүүдэй нэгэниһэ болон.

**ОНОН ХАТАН ЭХЭНЭЭ
ҮРШӨӨЛТЭЙ**

ХАРЬАЛАА ТҮРГЭН урасхалта Онон голой эрьедэхи Хаягай-Үбэр гэжэ нотагта тоонтотой Дашинима хүбүүн 1925 оной модон хүхэгшэн Үхэр жэлэй мартын 15-да урианхай тугчин угтай Түчинэй Барасай бүлэдэ түрэхэдэ, хониний хуурай хохир дээрэ унаһан юм. Түчинэй Барас Сэбээнэй Норжомо хоёрой бүлэ зургаан хүбүүтэй, үнэр баян айл хэн: Аюуша (Норсон), Даша, Дугар, Дашинима, Даша-Бимба, Сэдэб гэжэ нэрэтэйнууд бэлэй. Үшөө хоёр басагатай байһан юм. Тээд үхибүүдээр хомордоһон дүтнгөө түрэлэй нулимсага дуһан, гуйжа байхадань, яалтайб даа? Дашинима хүбүүхэнэй арай шамай үендөө хүрээжэ байхадань, тэрэниие Хабчуугай хүндыдэ ажаһуудог Сэбээнэй Гаданай Дамдинтан угаа залгуулхын тула үргээжэ абһан юм. Хубисхалай урда тээ Галданай Дамдин нотагтаа зайсан ябаһан, һүүлээрнь барилгашадай бригадирар хүдэлһэн, Лодойн Лэбри эжынь наалишанаар ажаллаһан байгаа.

Он жэлнүүд хойно хойноһоо хубарин үнгэржэ, эрхэ тангил Дашинима хүбүүхэн хургуулин наһанай боложо, Тугшанай эхин шатын, удаань Табтаанайн колхозно залуушуулай долоон жэлэй хургуулинуудыг амжалтатайгаар дүүргэбэ. Зунай амаралтын үедэ, хүдөөгэй бүхы үхибүүдтэ ади, тэрэ балшар бага наһанһаа түрэл колхоздоо ажаллажа эхилээ хэн. Адууһа мал харууһалгада, илангаяа үбһэ хуряалга дээрэ али бүхы ажал хэдэг бэлэй. Тийгэжэ Онон хатан эхлэнгээ үршөөл хайраар ямаршыг эмгэггүйгөөр борьбо дээрээ бордойһон, хүл дээрээ хүдэржэһэн байгаа.

Дайнай хүндэ хүшэр сагай эхилхэдэ, наһаа хүсөөгүй үхибүүд, үбгэдэ, хүгшэдэ фронтдо мородһон эршүүлэе халан абажа, ажахынгаа бүхы ажал хэрэгүүдэ бэе дээрээ даагаа хэн. Үшөө хүсэд бөөжээгүй тунхилган үхибүүдтэ хэды хүшэр бэрхшээлтэй байһынь ойлгохоор юм ааб даа.

**МАНЖУУРТАХИ СЭРЭГЭЙ
ДОБТОЛОНУУД**

СЭРЭГЭЙ АЛБАНДА комсомол-шуудыг татагта 1942 оной февраль нарада эхилээ хэн. Дашинима Дамдиновыг армин албанда татаба. Тэрэниие Улаан-Үдэ шадархи миномётчигуудай хургуулида хураһынь Дивизиондоо эльгээбэ. Албанда татагдаха наһанайн хүрөөдүй байһан дээрэһээ нэгэ хэды сагай үнгэрһэн хойно тэрэниие гэртэнь табаа бэлэй.

1943 оной январийн 5-да тэрэниие сэрэгэй албанда дахинаа татаһан байгаа. Түрүүшээр тэрэ Сүүгэлэй дасан шадархи сэрэгэй частыда алба хэжэ, ДОТ-ой пулемётчик болобо.

Империалист Япондо эсэргүүгээр СССР-эй сонсоһон дайнай Манжууртахи сэрэгэй довтолгонууд 1945 оной августын 9-дэ эхилээд, арбаад хонотой туршада үргэлжлөө хэн. Хитадай зүүн-хойто хубидахи Манжуурыг эзэлээд, дабагдашагүй хэрэм бэхилэлгэнүүдэ хэһэн Японой 1 миллионһоо дээшэ сэрэгшэдтэй суута Квантунска армие бута сохио аймагтар ехэ зорилго урдаа табиһан Забайкалин, 1-дэхи ба 2-дохы Алас-Дурнын

УГСААТА АРАДАЙНГАА УГ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

фронтнуудай, Номгон далайн флотой сэрэгшэд Ахмад командалагша Советскэ Союзай Маршал А.М.Василевскийн ударидалга дорго, баруун тээһэнь МНР-эй Маршал Х.Чойбалсанай хүтэлбэри дор Монголой сэрэгшэд урагшаа дабшаба. Самурайнуудай эээрхэг түрмэхэй ябуулгануудһаа, балмад хэрээг аашануудһаа уламжалан, манай гүрэн 40 дивизи ондэ барижа байһан юм. Хэрбээ тэдэнэй Баруун фронт эльгээгдэ наань, дайсан нилээд урид бута сохигдохо хаабдаа.

Совет сэрэгшэд Монголой болон Манжуурай уһагүй сүл губьяр, тала дайдаар 1500 модо ябагаар ябаһан, Ехэ Хинганай дабаа дабаһан, хэдэн хэдэн гол мүрэнүүдэ, намаг налхитай газарнуудыг гаталһан байгаа. Эндэ үргэн ехэ дайдаа бэхилэлгэнүүд хэгдэһэн, минэнүүд табигдаһан байба. Гадна самурай бүхэн хутагаар шэдэхэ, мэргэнээр буудаха гэхэ мэтэдэ яаха аргагүй бэрхэнүүд байһан гэшэ. Бэхилэлгэ бүхэнэй түлөө, гүбээ бүхэнэй түлөө байлдаанууд, аалсаа хюдалсаан болоо хэн. Дашинима Дамдинов аяма халуун наранай элшэ дор Гобиин сүл губьяр ябагаар ябажа, Хайлаар тээшэ дабшаһанаа мартадаггүй юм.

- Нэгэтэ нимэ ушар болоо хэн. Хайлаарай гүбээнүүд дээрэһээ япон сэрэгшэд таһалгаряагүй буудажа байба. Халта забһараалай болоходо, подразделениингээ ПТР-нүүд болон пулемедуудыг абажа ябадаг тэргэ дээрэ хуубаб. Сержант намда дүтэлэн ерээжэ, «мориё уһал даа» гэхэн захиралта үгөөд, нууридамчи хууба. Тэргэһээ хорёод метртэ холодоогүй яатарни японтон буудажа захалаа хэн. Тэргэдэ дүтэхэнэ томо буугай номоной тэһэрхэдэ, сержант алуулһан, олон

Д.Г.Дамдинов Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай II шатын орденээр, «Япониие илаһанай түлөө» медалаар, хойшоодоо Эсэгын дайнда туйлагдһан Агуу Илаалтын 20, 30, 40, 50 жэлэй дурасхаалай медалнуудаар шагнагдаһан байха юм.

Дайнай дүүрэнээр хоёр хахад жэлэй үнгэрһэн хойно, 1948 оной февральин 23-да, Д.Г.Дамдинов армин албанһаа табигдаа хэн. Тийхэдэ эсэгэнь хүндөөр үбшэлжэ, 1945 ондо наһа бараһан, эхэнь астмаар үбдэһэн байба.

ЭРДЭМЭЙ ОРЬЁЛ ӨӨДЭ

АЛБАНҺАА табигдамсаараа, Дашинима Дамдинов амгалан ажалдаа шунажа ороо хэн. 1948-1951 онуудта тэрэ түрэл «Онон» колхозойнгоо Тугшанай эхин хургуулин интернадыг даагшаар ажаллаба. Агын багшанарай училищи заочноор дүүргэбэ. Удаань партиин Дулдаргын райкомой инструктораар хүдэлһэн байгаа. Һүүлээрнь партиин хүдэлмэрилэгшэ бэшэ, харин багша болохо гэхэн үншэн хабһанайнгаа оёрто хадагалжа ябаһан үни хольнгоо хүсэлэн бөөдүүлхыг шармайжа, нотагайнгаа хургуулине даагшаар ажаллаа хэн. Дээдэ хургуулай дүүргэнгүй хооло ошохогүй байһанаа ойлгоһон Дашинима Дамдинов 1954 ондо Доржо Банзоровай нэрэмжэтэ Бурядай багшанарай институттай түүхын-хэлэ, бэшэгэй факультеттэ хураһаа оробо. Оюутан ябаһан золтой дүрбэн жэлын түргөөр үнгэршээлэй. Институдаа дүүргээд, нотагаа бусажа, түрэл хургуулидаа хуралсалай талыг даагшаар дүрбэн нара соо хүдэлһэн байгаа.

1958 оной декабрь нараһаа

экспедицинуудтэ хабаадалсажа, Буряад оронойнгоо элдэб нотагуудаар ябаһан байха. Энээнэйнгээ ашаар буряад угсаатанай аман үгын ехэ материал суглуулһан, залуу хүдэлмэрилэгшэдыг энэ хэрэгтэ хурган байгаа. Олон жэлдэ хэлэ бэшэгэй таһагыг даагшаар хүдэлһэн мэдээжэ эрдэмтэ Ц.Б.Цыдендамбаев Дашинима Дамдиновай ажал хэрэгыг үндэрөөр сэгнэдэг хэн.

Эдэл жэлнүүдтэ тэрэ түрэлхи хамниган угсаатанайнгаа түүхээр, хэлээр, аман зохёолоор улам һонирхожо, энэ асуудалда шэнжэлхы хүдэлмэрээ зориулһан юм. Ушар нимэһээ буряад арадай нотаг хэлэ шэнжэлгэдэ Дашинима Гаданович хамниган хэлэ түрүүлэн оруулһан юм гэжэ баталха дүүрэн эрхэтэйбди. Юуб гэбэл, буряад арадай нотагай ярянай хэлэнүүдыг шэнжэлһэн манай мэдээжэ эрдэмтэдэй хүдэлмэрилэгшэ хамниган хэлэн тухай дурдагтаагүй, шэнжэлэгдээгүй байгаа бишуу.

«Сэлэнгын буряадуудай диалектын бүридэлдэ сонгоол сартуул гэжэ хоёр хэлэнэй байһанинь мэдээжэ. Шэтын областдо ажаһуудог, буряад хэлэтэй болоһон хамнигадай (түнгүүсүүдэй) хэлэ дурсагдагша диалектүүдтэ оруулжа боломоор гэшэ гү» гэжэ Ц.Б.Цыдендамбаев 1960 ондо бэшэһэн «Буряад хэлэнэй диалектальна ярянай илганууд тухай» статья соогоо тэмдэглээ хэн. Мүнөө Д.Г.Дамдиновай шэнжэлхы хүдэлмэрин һүүлээр энэ асуудал шидэгдээд, хамниган хэлэн хадаа Урда-Сэлэнгын ярянай хэлэндэ хабаатай гэжэ буряад хэлэ, бэшэ шэнжэлэгшэд тоолоно гэшэ» гэжэ хэлэ, бэшэгэй эрдэмтэй доктор Л.Д.Шагдаров 1985 ондо бэшэһэн статья соогоо зааһан байдаг.

Хамниган хэлэндэ дунда зуун жэлнүүдэй хуушан монгол хэлэнэй зүйлнүүд бии, тиймэһээ тэрэ ехэ һонирхолтой гэжэ Дашинима Гаданович шэнжэлэгшэдээрээ гэршэлэ. Гадна табан мянга шахуу хүнөө бүридэдэг Ононой хамнигад тон ороо түүхэтэй байһанинь эрдэмтын шэнжэлэгшэдээрээ элирнэ. Хамнигад хадаа монголшуудтай, буряадуудтай худхалдан холи-солдоһон түнгүүсүүд (эвенкиүүд) болоно гэжэ буряад арадыг шэнжэлэгдэ дэлгэрһэн наһамжа буруу гэжэ Дашинима Дамдинов баталаа хэн. Тийн «Зүүн Забайкалин хамнигадай урдын ба мүнөөнэй түүхэ» гэхэн ехэ статья эрдэмтэ толилуулаа хэн. Мүнөө сагай Ононой хамнигад хэдэн зуун жэлэй саана бии болоһон түүхэтэй гэжэ Д.Г.Дамдинов тобилоно. Байгалай саанахи хамнигадай уг гарбал, тэдэнэй хэлэн тухай эрдэмтын шэнжэлэгшэдүгэ сэгнээд байхадаа, хамниган угсаатанай бүридэлгэ ороо, тэдэнэй диалекти хубинь монголнууд юм гэхэн баримта автор харуулһан байна. Энэ тон онсо шэнжэтэй, үндэһэ баримтатой үргэн ехэ хүдэлмэриний түүхэтэй, шэнжэлэгшэд һонирхолтойгоор угтаа хэн.

Тэрэ хамнигадай хэлэ, түүхэ шэнжэлхэһээ гадна, тэдэнэй аман зохёолоор һонирхожо, «Ононой

хамнигадай үльгэрнүүд» гэхэн ном хэблүүлэн гаргуулһан байгаа. Гансал Ононой бэшэ, харин Захааминтай Армагай хамнигадай хэлэг шэнжэлхэдэ, эдэнэй олонхын буряадууд юм гэжэ эрдэмтэ баримтална.

ДАШИНИМА ДАМДИНОВ 1967 ондо «Монгол судлалыг сасуудхагдаһан түүхын ёһоор Шэтэ можи хамнигадай нотаг хэлэ» гэхэн темээр диссертаци бэшэжэ, СССР-эй Эрдэмэй академийн Зүүн зүгэй хэлэнүүдыг шэнжэлэгшын институтта кандидаттай диссертаци амжалтатайгаар хамгаалаа хэн.

Ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Д.Г.Дамдинов 1986 ондо наһанайнгаа амаралтада гарахадаа, гараа хабсараад һуунгүй, бүри эршэмтэйгээр, үрэ түгэсөөр ажаллажа, 1995 ондо «Ононой хамнигадай хэлэн (түүхэ-хэлэ бэшэг шэнжэлэгшэ)» гэхэн темээр докторой диссертаци хамгаалһан байгаа. Энэнь монгол угсаата арад - хамнигадыг гэхэ гү, али хидан монголшуудыг шэнжэлэгдэ тон шэнэ нээлтэ болоо хэн. Тийхэдэ Ононой хамнигадай хэлэ, түүхэ ба аман зохёолһоо гадна, эдэнэй шажан мүргэлыг үргэнөөр шэнжэлһэн байха юм. Ононой хамнигадта түрүүшын Буддын шажанай дасанууд 400 жэлэй урда тээ бии болоһон түүхэтэй.

Дашинима Гаданович Дамдинов литературна буряад хэлээр һонирхожо, Россин габыята багша Дарина Тумуновна Тумуновтай хамта 2-дохы класста үзэхэ «Буряад хэлэн» гэхэн учебник гаргуулаа хэн. Энэ номын 8 дахин хэблэгдэһэн юм. Тийхэдэ «Хори буряадай ярянай хэлэнэй бии бололго» гэхэн асуудалаар шэнжэлхы хүдэлмэри хэлэн байха. Энэ хэлэн эртэ урдын түүхэтэй, буряад хэлэнэй гол нотаг хэлэн болоно. Ушар нимэһээ тэрэнэй үндэһэ нуури дээрэ манай уг ярянай литературна хэлэн хүгжэжэ гэхэн.

Монголшо элитэ мэдээжэ эрдэмтэ Д.Г.Дамдинов мүнөө хүрэтэр эдэбхитэйгээр хүүдэлжэ, элдэб асуудалнуудаар статьянуудыг гэгэтэ, журналнуудта толилуула байдаг. Тэрэ 20 гаран монографий, 100-һаа дээшэ эрдэмэй хүдэлмэри бэшэхэй. Байгша ондо тэрэнэй зурган ном элдэб хэблэлүүдтэ барлагдан гаража байна.

Хэлэ, бэшэгэй эрдэм ухааг хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ хубигаяа оруулһанай түлөө Д.Г.Дамдиновта «Буряад Республикын эрдэмэй габыята ажал ябуулагша» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдонхой.

Дайнай болон ажалдай ветеран ехэ хүсэл зоригтойгоор, хараа түсэбүүдтэйгээр 80 наһанайнгаа ойс угтажа байна. Дүрбэн хүбүүдыг хүмүүжүүлжэ, гарынь ганзагада, хулынь дүрөөдэ хүргэнхэй. Арбан ашанартай юм.

Алдарта ойгоо тэмдэглэжэ байһан аха нүхэрөө амаршалхадаа, нигүүлсхыг хайхан сэдхэл сэдхэжэ, буян эдлэжэ, ута наһатай, удаан жаргалтай ябахатнай болтогой гэжэ үрешэнбди!

Бага-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, сурбалжана, Россин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ.

сэрэгшэд шархатаһан байгаа. Тийгэжэ тэрэ сержант абарагша бурхамни болоһон юм гү даа гэжэ ханагшаб, - гээд, Дашинима Гаданович гунигтайгаар дурсана.

Арба гаран үдэрэй хугасаа соо үргэлжэлһэн шуната дайн милитарис Японой бээ тушаалгаар, совет сэрэгшэдэй толотоом илалтаар дүүрээ хэн. Энэ илалтада хубигаяа оруулалсаһанайнгаа түлөө рядовой

Д.Г.Дамдинов СССР-эй Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Ниитын эрдэмэй институттай хэлэ, бэшэгэй хэлтэстэ хүдэлжэ эхилээ хэн. Эндэ ажаллажа захалһанһаа хойшо Дашинима Гаданович шэнжэлхы хүдэлмэрин өөрын онсо маяг шэнжэтэй байһанаа харуулаа бэлэй. Тийн тэрэ жэл бүхэндэ нотаг нотагай ярянай хэлэнүүдыг бэшэжэ абаха, шэнжэлхэ

(Продолжение. Начало в №8 (413), за 3.03.2005 г., №10 за 17.03.2005 г.)

Говорят, если человек талантлив, то во всем, это относится и к Ринчино: отличный психолог, педагог, юрист, революционер, государственный деятель, помогавший не только Сампилову, а многим. Куда прикоснулась его рука, там добро и свет, за какое бы дело не взялся, всегда делает хорошо, человек много сделавший для процветания народа в Бурятии, России, Монголии.

Четвертая глава «Решение о создании автономной Бурят-Монгольской Республики» состоит из пяти частей: Знакомство с Машей Намм, и его женитьба; Элбэг-Доржи Ринчино - один из активных участников революции; Гражданская война в России; Встреча с Лениным; Кто такие бурят-монголы?

Элбэг-Доржи Ринчино много лет вел тяжелую бескомпромиссную борьбу за самоопределение, автономии бурят-монгольского народа. Он много занимался вопросами национального, строительного, особенно после революции. Так, в 1918 году он выпустил брошюры «Великая революция и инородческая проблема», Советская власть в Иркутской губернии и бурят-монголы», изданные в Чите. В 1920-1921 годах он опубликовал серию статей под заглавием «Инородческий вопрос и задачи советского строительства в Сибири».

Решающее значение в борьбе Элбэг-Доржи Ринчино за предоставление автономии бурят-монгольскому народу имело его обращение В.И.Ленину, которого он ознакомил с положением на Дальнем Востоке. Э-Д.Ринчино обосновал объективную необходимость автономии бурят-монгольского народа.

В октябре 1920 года Э-Д.Ринчино, А.Доржиев, А.Санаан вместе с делегатами Бакинского съезда народов Востока были приняты В.И. Лениным и высказали ему свои мысли о неотложности предоставления национальной автономии для народов Сибири.

Обсудив на совещании с делегатами Бакинского съезда народов Востока доклады и сообщения, В.И.Ленин сразу же написал проект постановления. И 14 октября 1920 года Постановление было принято Политбюро под названием «О задачах РКП(б) в местностях, населенных восточными народами» (протокол № 51 заседания Политбюро ЦК РКП(б)).

В четвертом пункте этого постановления было сказано: «Признать необходимым проведение в жизнь автономии в соответствующих конкретным условиям форм для тех восточных национальностей, которые не имеют еще автономных учреждений, в первую очередь для калмыков и бурят-монголов, поручив немедленную подготовку соответствующих законопроектов Наркомнацпу».

Это постановление Политбюро РКП(б) положило конец неопределенности, имевшейся на местах в вопросе автономии бурят-монгольского народа, и предопределило его положительное решение.

Знаменательный октябрь наступил, Элбэг-Доржи с Лениным разговаривал, Для своего народа он автономии получил. Надеждами полон, дела свои продолжил. Цанид-хамба Агван Доржиев, Элбэг-Доржи Ринчино, Амар Санаан, Все вместе на приеме у Ленина были. Белый путь развития для народа выбрали. (13,42)

Решения приняты, бумаги подписаны, Это особенности нового времени. «Неоценимое богатство дружбы», - так, Народу мирное небо подарил. Пусть доброе имя возвысится, Как солнце и луна светит, Как эхо годов слышится, И ярко вокруг высветит. (13,43) М.Х.
В эти годы Элбэг-Доржи полюбил Марию, и он женился, образовалась новая семья:
Он в свободное время К Марии Намм бежит, С охапкой цветов в руках, И с признанием в любви в стихах.

В дом Намм заходит, Слова признания немеют, Элбэг-Доржи молчит, Он в нерешительности стоит.

Маша, улыбаясь, выходит, На цветы с радостью смотрит. Для гостей чай разливает, И со всеми дружно беседует.

В один из таких дней Семья образовалась, В один из счастливых дней Сердца двоих слились. (13,40) М.Х.

Мария любит своего мужа, во всех делах его поддерживает, ободряет.

Мнение литературоведа

СИЯНИЕ СОЕМБЫ

Слава о Ринчино
распространилась,
По просторам
Сибири слышна.
Окрыленный народ
сочиняет,
И песни о Элбэг-
Доржи поет. (13,43)

Дела Центральной Азии
стали
Биографией, судьбою
жизни.
Путь свободы народов
вошли
В золотые страницы
истории. (13,44)

Тэмсэлэй охинхоо хүддээ
абажа,
Арадтаяа сугтаа ябаал
урагшаа. (13,44)

На земле в 20-х точку
опору искавший,
Ринчино для народа
защитником ставший,
В трудной борьбе
возмужавший,
С простым людом вперед
шагал. (М.Х.)

Это был Ринчино. Вся его натура, вся его деятельность, подчиненная одной, но пламенной страсти - служить своему народу, говорят о нео-

Монгольская чрезвычайная военно-политическая миссия в РСФСР, 1923 г. Э-Д.Ринчино сидит справа второй.

Снова в Монголию ехать, Предложение с любовью принял. Много вопросов встают, Как будто силы ему прибавляют. (13,45)

С подругой жизни - Марией, С другом Жамсарано и его семьей, Вместе работать решили, На новую дорогу вышли. (13,45) М.Х.

Общественно-политическая деятельность Элбэг-Доржи Ринчино, выдающегося представителя бурятской интеллигенции начала XX века, одного из лидеров национально-демократического движения монгольских народов, помогает воссоздать полную картину формирования и развития государственности в Бурятии и Монголии. Поэтому эпическая поэма Дулгар Доржиевой представляет особую ценность для всех тех, кто проявляет подлинный интерес к истории родной Бурятии.

Дулгар Ринчиновна родом из Хилганы, собирала материалы среди своих односельчан о своем земляке Элбэг-Доржи Ринчино. Многие помнят его, все эти подробности о рождении, детстве, учебе, юности, зрелости, о революционной деятельности героя ходили легенды, земляки сочиняли и пели о нем песни:

«Арбан хаанай суглаан дээрэ
Аман доклад бэшээшэ,
Автономито хуули эригшэ
Абаралта ноен Ринчино.

Дэлхэйн хаануудай суглаан дээрэ
Дэлэстэй доклад бэшээшэ,
Дэгээтэ хуули эригшэ
Дээдэ ноен Ринчино. (13,43)

«На собрании десяти царей,
Устный доклад прочитавший,
Автономито для народа просивший,
Спаситель ноен Ринчино.

На собрании земных царей,
Открытый доклад прочитавший,
Автономито для народа просивший,
Высший ноен Ринчино. (М.Х.)
Вот одну из таких песен из фольклорного репертуара, которую пел народ, органично включая в поэму, помогает раскрытию образа. Умному образованному человеку, прочитавшему «устный, открытый доклад», народ дает оценку его деятельности: «Автономито для народа просивший, спаситель, высший ноен Ринчино». Его называют «спасителем», верой и правдой служившему народу.

Тэнсүүриэ бэдэрхэн хорёод онуудта
Арадайнгаа түшэг болоһон Ринчино.

рдинарности, необычности его личности.

Сүхэ-Баатар жанжан ерэнхэй,
Сэхэ Москва гараха хүсэлтэй,
Нүхэр Ринчинойо Лениндэ хүрэхээ
Хольн хараатай замда гаранхай. (13,44)

Сүхэ-Баатар жанжан приехал,
Прямо в Москву путь держит.
С другом Ринчино к Ленину едет,
С ним будущее народа решит. (М.Х.)

Земля Баргуджин Тукум, простирающаяся по обе стороны Байкала, дала бурят-монгольскому народу кристально чистого и твердого, как алмаз самородка - человека, очень рано понявшего свое предназначение служить народу.

Пятая глава «Работа в Монголии» состоит из двух частей: Агитационная работа среди населения, Связь с Бурятией.

В эпической поэме «Сияние соембы» Дулгар Доржиевой отражена партийная и государственная деятельность Ринчино в Монголии, его агитация среди населения, он стоял у истоков развития демократических преобразований одного из сложнейших периодов истории новой независимой Монголии. К 1920г. Монголия стала представлять большой интерес для Коминтерна, активизация его действий по оказанию помощи монгольскому национально-демократическому движению была во многом связана с именем бурятских общественных деятелей, среди которых наиболее значимой фигурой был Э-Д.Ринчино. Опираясь на большой архивный материал, Дулгар Доржиева дает образ Ринчино, как советника Монгольского правительства, председателя Реввоенсовета, члена Президиума ЦК МНРП. Входя в состав нового высшего политического руководства страны, и обладая реальной властью, Ринчино всячески способствовал реализации демократических преобразований в стране.

В эпической поэме «Сияние соембы» Дулгар Доржиевой главный герой Ринчино выступает за сплочение всех социальных и политических сил Монголии в интересах развития страны, исходя из этого, он стремился к хорошим отношениям, сотрудничеству и союзу революционной и традиционной элиты. Это мы видим во взаимоотношениях Ринчино с демократическими деятелями Монголии, главнокомандующим армией Сүхэ-Баатаром, с друзьями: Жамсарано, Барадиным, Ербановым и другими. Представители новых политических сил Монголии, члены МНРП, независимо от их принадлежности к «левому и правому крылу» партии, относились с ува-

жением к мнению Ринчино, и в основном одобряли его действия, прислушивались к его советам. Монгольское правительство не раз отмечало положительные результаты советника.

Хүлэгэ Галдан Бошигто помнят,
Просторы степей Западной Монголии.
В тревожное время звезду направить,
Свечу зажечь - долг времени.
К свету лучей за правду отправляются,
Парни с врагом Унгерном борются.
Наивное время. Итог - революция,
Не останавливается поток противостояния.
С кем борются, не знают,
С Хэнтэйского аймака сильные парни.
Это особенности разъяренной работы,
Которую Ринчино в стране проводит.
Сүхэ-Баатор и его друзья с врагами
борются,

Свободу народа они защищают.
Наказ вечного синего неба светится,
Но облака раннее солнце прячут.
Войска победы одержали,
Ринчино здесь за все отвечает.
Нового времени дверь открыли,
Степных монголов грамоте учат.
В свободное время с друзьями

встречается,
С Цыбэн Жамсарано, Базар
Барадиным беседует.
И за чашкой чая незаметно время
проходит,

Они о завтрашнем дне народа думают...
Борьба за власть поднимается,
Флаги сторон развиваются.
Элбэг-Доржи друзьям помогает,
Страницы новой истории листает.
В стране Монголии живет,
Связи с Бурятией поддерживает.
С Михеем Ербановым дружит,
Дальнейший путь развития сверкает. (13, 46-48) М.Х.

Шестая глава «Работа в Москве». После возвращения из командировки в Монголию (1921-1925гг) Элбэг-Доржи окончил в Москве Институт красной профессуры, после чего работал последовательно преподавателем, доцентом, профессором практической политэкономии Коммунистического университета трудящихся Востока.

Работу в Монголии завершил,
В Москву на учебу приехал.
В университете Восточных народов
работал,

В новом государстве профессором стал.
В семье все нормально, радует,
Старшая дочь Эрджима в школу ходит.
Младшей дочери Енок корейское имя дали,
Сына Санандар монгольским именем
назвали.

Отца своего дети очень любят,
Когда приходит с работы его встречают.
Мария Никифоровна студенткой стала.
Душою довольна и очень рада сама.
Дети ему сил прибавляют,
Долгожданная работа его ждет.
Красным пламенем жизнь полыхает,
Лишь бы народ не ошибся, след свой

оставил. (13, 49, 59)М.Х.
Элбэг-Доржи Ринчино вместе с женой Марией Намм воспитали троих детей: Эрджима, Санандар, Енок. Он был примерным семьянином, заботливым отцом и мужем. И эта дружная семья жила в Москве.

В заключительном слове автор говорит о дальнейшей судьбе этой семьи. Элбэг-Доржи Ринчино не миновала судьба тех, кто самоотверженно боролся и создавал Советское государство. Он был репрессирован. После смерти Сталина профессор Э-Д.Ринчино был реабилитирован посмертно... Правительство, Верховный Совет и Президент Республики Бурятия в 1996-1998 годах приняли решение об увековечении памяти этого видного бурятского общественно-политического деятеля, одного из лидеров революционно-демократического движения бурятского народа. Элбэг-Доржи Ринчино находился у истоков создания национальной государственности бурят, был крупным знатоком международных отношений, членом Коминтерна, неоднократно выступавшем на его Конгрессах. Он был активным участником и одним из признанных руководителей монгольской народной революции и революционно-освободительного движения народов Востока.

Мэри ХАМГУШКЕЕВА,
кандидат филологических наук,
доцент БГУ, Почетный работник
высшего образования РФ, член Союза
писателей России.
(Продолжение следует).

Из сокровищницы мировой литературы

ПОВЕСТЬ О ЖИЗНИ ОМАРА ХАЙЯМА,

РАССКАЗАННАЯ ИМ САМИМ

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

При приближении к семидесятилетнему барьеру я все чаще испытывал усталость от интенсивного общения с людьми. Нередко глупость собеседников вызывала мое раздражение, и я стал называть себе врагов. Меня старались подвести под гнев правителей, и единственной причиной этих подлых действий была моя ученая неуязвимость и недоступная большинству эрудиция.

Прошлый мой приезд в Мерв, например, совпал с посещением столицы Хорасана верховным султаном империи Мухаммадом - старшим братом принца Санджара, и, когда царь решил поохотиться в ближайших горах, кто-то услужливо подсказал ему, что только я сумею правильно предсказать пригодные для охоты дни в условиях меняющейся осенней погоды. Султан, находившийся в загородной резиденции, немедленно послал гонцов в Мерв, чтобы разыскать меня. Я в это время был в гостях у ходжи Садра ад-Дина Мухаммада ибн-ал-Музаффара - одного из немногих, с кем я еще с удовольствием встречался. Обычно наши встречи происходили в его дворце, где и нашли меня посланцы Мухаммада и доставили меня к великому султану. Я был несколько растерян и попросил два дня на обдумывание проблемы, надеясь, что у султана за это время пройдет желание поразвлечься убийством бедных зверей.

Однако, увы, эти дни прошли, но ничто не изменилось, если не считать того, что я восстановил душевное равновесие, невозмутимость и твердую веру в Предопределение.

Я с важностью предсказал хорошую погоду на ближайшие пять дней и собрался удалиться. Но мои недоброжелатели не успокоились и подговорили султана взять меня в свиту. Правда, тут я нанес им первый ответный удар. Они знали, что я путешествую только на верблюдах и привели мне довольно резвого коня по прозвищу Дульдуй из Санджаровой конюшни, предвкушая удовольствие от зрелища, когда конь станет меня сбрасывать. Однако разучиться ездить нельзя так же, как и разучиться ходить, и я, как только мои ноги оказались в стременах, сразу же успокоил коня и заставил его двигаться, подчиняясь своей воле. При этом я мысленно благодарил благородного Абу Тахира и царевну Туркан, заставивших меня в молодости сесть на коня, и передо мной мелькнуло лицо моей царичи. Я знал, что это ее облик, но сквозь его очертания почему-то светилось лицо Гулнор.

Наш небольшой отряд углубился в горы, и примерно через час погода вдруг испортилась, небо заволокло тучи, и даже пошел снег. Я увидел злорадство в глазах моих недоброжелателей. Поднялся смех, и султан хотел повернуть назад. Я же твердо сказал ему, чтобы он не беспокоился и что вся эта метель продлится не более часа. Отряд осторожно двинулся дальше, а я, отпустив поводья коня, идущего по узкой тропе в цепи всадников и не нуждавшегося в управлении, вознесся душой к вершинам Вселенной и там со всей ранее скрываемой мной страстью попросил Всевышнего о милости и помощи.

Когда я вернулся к людям, над горами светило Солнце, и вокруг не было ни единой тучи. Пять дней, пока охотился султан, не выпадало ни капли влаги, а тучи время от времени собирались за скалами, окружавшими долину охоты. Края облаков только показывались из-за этих скалистых стен, но не могли их преодолеть, как Иаджудж и Маджудж не могли преодолеть плотину Зу-л-Карнайна, и я так же, как и Зу-л-Карнайн, сказал себе: «Это - по милости от моего Господа!»

Мои завистники с помощью Аллаха великого были посрамлены, и султан Мухаммад приблизил меня к себе, хотя это мне уже не было нужно. Единственная милость, о которой я попросил, - отпустить меня в Нишапур. Но Мухаммад уже и сам собирался отбыть в Исфahan, и поэтому он предложил мне следовать в Нишапур с его отрядом.

Я не отказался, и в дороге рядом со мной был молодой визирь Мухаммада Фахр ал-Мулк - сын Муайида и внук Низама, да пребудет с ним милость Аллаха. Он был со мной вежлив и почтителен, и, поскольку ученые беседы трудно вести, передвигаясь по горным дорогам, я пообещал ему, что напишу для него специальный трактат на фарси, в котором кратко и точно отвечу на все его вопросы.

Я занялся этим делом сразу же по возвращении в Нишапур и написал труд, названный мною «Трактат о всеобщности существования». Работал я с удовольствием, и оно, мое удовольствие, было отчасти связано с тем, что я мысленно постоянно видел перед собою милое лицо Фахра ал-Мулка и как бы вел с ним беседу. Кроме того, работа над трактатом давала мне возможность изложить на бумаге результаты своих философских раздумий последних лет и переосмысления некоторых положений великого Абу Али, да пребудет с ним милость Аллаха, и, не будь такого стимула, как мое обещание визирю, я так бы и не собрался записать все это.

Кроме того, уютные Всевышнему дела Абу-л Хамида ал-Газали, да благословит его Аллах, позволили мне в этом трактате впервые открыто и без всяких иносказаний изложить свои мысли о суйфийском служении. Душа моя была у престола Всевышнего, когда мой калам выводил эти строки:

«Суфи - это тот, кто не стремится понять Господа путем размышления и обдумывания, но очищает душу от грязи природы и власти тела с помощью морального совершенствования. Когда же необходимый уровень очищения достигается, душа суфи возносится над миром и в ней во всем своем величии проявляются образы Истины. Этот Путь

лучше всех прочих, так как мне известно, что нет ничего лучшего для совершенствования души, чем достоинство Господа, и от Него не исходит ни запрещения, ни завесы ни для какого человека. Завесы имеются только в душе у самого человека, и возникают они от грязи природы и от похоти, и, если бы эти завесы исчезли, а запрещения и стены были бы удалены, истинные сущности вещей стали бы известны и человек воспринимал бы их такими, какие они есть. Пророк наш - господин всего бытия, лучшие поклоны и молитвы ему - указал на это своими известными словами: «В дни вашей жизни у вашего Господа есть вдохновения, только вы должны их познать».

Я счел своим долгом упомянуть в своем трактате и об исмаилитах: если существует явление, человеку, а тем более - визирю, в стране которого оно действует, следует знать его сущность. Я взял только чистое в этом учении - его представления об ожидании Вести от Господа - и обошел вниманием грязь политики, считая ее преходящей, как преходящи наши жизни и жизнь недавно покинувшего этот мир моего побратима Хасана Саббаха, да будет милостив Аллах ко всем грехам этого смертного, возмнившего себя властелином жизни и смерти, когда он предстанет перед Ним - истинным и единственным Хозяином нашего бытия.

Просматривая уже законченную рукопись этого трактата, прежде чем отослать ее визирю, я обнаружил, что в ней нет ни слова о перевоплощениях и о переселениях душ. Мне не хотелось обнажать по этому поводу свою веру, и я ограничился тем, что приписал следующую справку: «Учения Гермеса, Аратодемона, Пифагора, Сократа и Платона таковы, что души, находящиеся в телах людей, обладают недостатками и, пребывая в постоянной вибрации, переходят из одного тела в другое до тех пор, пока они не станут совершенными, а когда они становятся совершенными, они теряют связь с телами. Это называется метемпсихозом. Если же души переходят в тела животных, это называется метаморфозой; если они переходят в растения, это называется усыплением; а если они переходят в минералы, это называется окаменением». Перечитав эту справку, я остался доволен: ссылки на греческих авторитетов стали надежной завесой, скрывающей мои собственные мысли по этому поводу.

Отослав трактат, я затворился в Нишапуре, стараясь ограни-

чить свою жизнь домашним кругом и общением с несколькими приятными мне людьми. Даже красивые глаза Гулнор, в которых я видел отражение взгляда моей Туркан, не могли теперь заманить меня в Мерв. Но в год моего семидесятилетия - в 511 году - неожиданно и скоропостижно скончался султан Мухаммад и титул верховного султана всех правителей туркменского сельджукского рода перешел к принцу Санджару. Получив это известие, принц, ставший султаном, объявил, что переезжать в Исфahan он не намерен и что отныне столицей империи становится Мерв.

В Мерве же должна была состояться и его коронация, на которую я совершенно неожиданно для себя получил приглашение. На коронацию съехались все правители, имевшие родственные связи с династией - дети и, в большинстве случаев, внуки того поколения принцев крови, с которыми мне приходилось общаться при дворе Малик-шаха, да пребудет с ним милость Аллаха, и я должен отметить, что они не произвели на меня благоприятного впечатления.

Я старался держаться в тени, понимая, как мало у меня общего с этими людьми, однако избежать столкновения с ними мне все же не удалось. Среди приглашенных в Мерв был правитель Йезде Ала ад-Даула Фарамурз, сын принца крови Али ибн-Фарамурза. Он не понравился мне с первого взгляда - это был тип правителя, у которого хватало ума понять, что политика преходящая, как грязь, которую Солнце превращает в камень, вода и время делают этот камень пылью, а ветер развевает эту пыль по свету. Чтобы как-то удержаться в памяти потомков, правители такого сорта обычно начинают заниматься сочинительством ученых или литературных трудов, не имея к этому никакого дарования. Сочинив же что-нибудь с помощью умных писцов, эти напыщенные ослы полагают, что они осплодотворили человечество и уравнились с великими мудрецами и поэтами. Таков был и этот правитель Йезде. Испортив бумагу записями общезвестных мыслей, которые он бессовестно приписал себе, и оформив их в виде жалкого трактата о единобожии, он посчитал себя главой ученых, имеющих право суждения обо всем на свете, и на одном из пиров во время коронации он пристал ко мне.

- Что ты можешь сказать в возражение философу Абу-л Баракату в ответ на его критику слов Абу Али? - высокомерно спросил он меня.

- Абу-л Баракат просто не понял слов Абу Али, потому что он не достиг уровня развития, необходимого для понимания его слов. Откуда же у него мог появиться дар возражения и право высказывать сомнения по поводу изречений Абу Али? - сказал я, пожав плечами.

Но Ала ад-Даула не унимался. - А можно ли допустить, чтобы у кого-нибудь проницательность вдруг оказалась сильнее догадки Абу Али, или это абсолютно неверно? - коварно спросил он.

Я не мог в той обстановке пуститься в рассуждения о случайности, необходимости и вероятности событий, об их причинно-следственных связях, так как это сделало бы мой ответ слишком подробным и сложным для это-

го легкомысленного собрания, но и солгать я тоже не мог и потопу сказал кратко:

- Это в принципе возможно, хоть и маловероятно. В ответ Ала ад-Даула разразился длинной tiradой:

- Ты сам себе противоречишь. С такой же уверенностью, как ты говоришь об Абу-л Баракате, что ему недоступна какая-то степень постижения, с такой же уверенностью кто-нибудь, например, мой слуга ад-Давати, может сказать, что Абу-л Баракату доступна эта и даже большая степень постижения. Так скажи, чем в этом случае твои слова будут превосходить слова моего мамлюка и не окажется ли, что мой слуга умнее тебя?

Продолжать дискуссию на таком уровне я, естественно, не мог, и я встал из-за стола и стал прохаживаться по залу за спинами сидящих, давая этим понять, что разговор окончен, хотя этот зарвавшийся сиятельный подонок что-то там еще пытался высказать по моему адресу.

На следующий день я покинул Мерв, дав себе слово никогда здесь больше не бывать без крайней нужды. После этого я еще получал несколько раз приглашения великого султана Санджара, но всегда вежливо отклонял их, ссылаясь на ослабление своего здоровья, что в значительной мере соответствовало действительности. Лишь один раз, лет через пять после его воцарения, я инкогнито побывал в Мерве, чтобы последний раз взглянуть в глаза Гулнор и отпустить ее на волю. Она, впрочем, осталась с сестрой в нашем домике, охраняя его и не давая ему прийти в запустение.

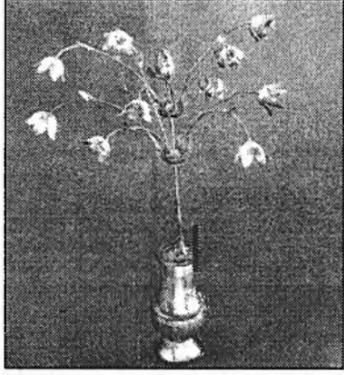
В этот же год - год последнего посещения Мерва - я прекращаю работу над своими записками. Моя жизнь с этого момента будет идти вне событий. Плоды моих размышлений и философских исследований, если они того будут заслуживать, найдут свое отражение в моем очередном трактате, но скорее всего они будут украшать сад моей души и любоваться ими буду я один. Впрочем, не исключено, что я не удержусь и новые четверостишия пополнят мою заветную тетрадь, донеся мое слово к тем, кто придет в этот мир с любовью и надеждой через многие столетия после моего ухода, и они почувствуют на себе мой взгляд и взгляды тех, кого я любил.

В книге, которую румы приписывают господину нашему Сулайману ибн-Дауду, да будет милостив Аллах к ним обоим, говорится, что каждому человеку, чья жизнь не будет оборвана случаем, предостоят годы, о которых он скажет: «Я их не хочу!», годы, когда дороги для него наполнятся неприятствиями и когда он, прежде легко переходивший горы, малого хомяка будет бояться. Я знаю, что если Аллах продлит мою жизнь до естественного предела, то меня тоже будут ожидать такие годы, но я никогда не скажу: «Я их не хочу!», потому что я абсолютно убежден, что любая жизнь - законна и представляет собой бесценный дар нашего Господа нам грешным и смертным.

Закончены эти записки во славу Всевышнего Аллаха и с его прекрасной помощью. Благодарение и приветствие Аллаха нашему господину и пророку Мухаммаду и его чистому роду.

Из книги «Сад истин». Составитель Лео ЯКОВЛЕВ. (Продолжение следует).

(Үргэлжлэл. Эхииний урдаху дууаарнуудта).

АЛТАН ЭРХИ

Шасаа (тиб.) - муу үдэр. Хүн бүхэнд али элдэб юумэ хэхэдэнь, зохистой хайн үдэрнүүд ба таарамжагүй муу үдэрнүүд гэжэ байдаг. Шасаа үдэртөө шэнэ хэрэг эхилэнгүй, холын харгыда гарангүй, гэр тойрон-

нельзя было бросать мусор, это дело всегда было в руках женской половины дома. При переезде на новое место жительства нужно было убраться за собой весь мусор.

(верхний, средний, нижний) (прошлое, настоящее, будущее)

Здесь уместно вспомнить о 108 томах Ганжура, о 108 молитвенных барабанах «хүрдэ», о тайнствах чход по берегам 108 озер, о 108 белых башнях - субурганах над стенами знаменитого комплекса Эрдэни Зуу, о 108 масках действующих лиц в танце богов цам, о 108 высших законах Вселенной. Бывают четки и с другими числами. Если четки имеют 18 бусинок, то, по всей вероятности, они символизируют 18 архатов - учеников самого Будды, если 21 бусинку, то 21 форму богини Тары, если 32 бусинку, то это 32 достоинства или признаков Будды и т.д.

Хиёо хээд үнгэргөө хаа хайн гэдэг юм. У каждого человека на неделе есть хорошие и плохие дни. Есть день «чуса», когда не надо делать никаких начинаний, не надо выезжать в дальнюю дорогу, а надо заниматься повседневными домашними делами. Ниже дана таблица плохих и хороших дней для каждого человека.

Год рождения	Хорошие дни	Плохие дни
Мышь	среда, вторник	суббота
Бык	суббота, среда	четверг
Тигр и Заяц	четверг, суббота	пятница
Дракон	воскресенье, среда	четверг
Змея и Лошадь	вторник, пятница	среда
Овца	пятница, понедельник	четверг
Обезьяна и Петух	пятница, четверг	вторник
Собака	понедельник, среда	четверг
Свинья	среда, вторник	воскресенье

Шорой хамаха ёно - арад бүхэндэ элдэб ёно заншалууд байдаг. Манай буряад арад үдэр бүрийнгөө байдалда олон ёно заншалуудыг баримталжа, тон нягтаар сахижа, хойшоонхи үедөө ходо заажа, дамжуулжа ябахан гэжээ. Даб гээд ханахада, шорой хамахада, ямар тиймэ ехэ ёно журам хэрэгтэй юм бэ гэжэ бодоомор. Юрэнхыдөө, бог шоройдоо даруулашод хуужа байтар, талын хүн (айлшан) орожо ерээ хаань, эшхэб-тэр юм ааб даа. Тийгээдшье обор айлда бурхан залардаггүй гэдэг. Тиймэһээ хүнэй гэртэ орожо байхада, ержэ ябаханда, шоройгоо хамажа байгаа хаа болчихо хэрэгтэй. Хүнэй ябаханда, хойнооонь бог шорой хаяжа болохогүй. Тиймэ хадань шоройгоо эртэ, хүн зоной ябажа эхилээгүйдэ хамаха хэрэгтэй байна. Шоройгоо хоймор талаһаан (бурханайнгаа хажууһаа) эхилээд, нойтон хамуураа ехээр лэбингүй, бог шоройгоо ходо үүдэн тээшэ туужа хамаха. Гэр соогоо эрьелдэхэдэ, ходо нара зуб эрьелдэжэ нураа хаа хайн. Богоо хамажа байхадаа, «дуу ши, ду маа ши» гэжэ хэлэжэ байха. Богоо хаяхадаа, нара, наран тээшэ, үндэр хада, обоо, уула тээшэ харуулахагүй, һүүдэрлиг газарта, модоной гү, али халаахайн узуурта хаяжа, үгышые хаа, газарта булаха ёһотой гэдэг. Гэрэй эзэн гү, али хүбүүд үнэһэ, бог хаядаггүй. Хотон айл үнэһээ гэрһээн урагшань аджадаг. Айл нүүхэдэ, үнэһэ богоо булаад ябадаг.

Правило подметания пола. У каждого народа есть свои неписанные обычаи и традиции. Казалось бы, какое еще можно соблюдать правило при подметании пола, было бы чисто, да и все! Конечно, очень неприятно, когда дом еще не прибран, приходят гости. И все же, если гость застал вас подметающим пол, то нужно немедленно прекратить это занятие. Гостя надо проводить в чистое место, извиниться и быстро закончить дело. Нельзя также бросать мусор вслед ушедшему человеку. Потому уборкой нужно заняться рано утром, когда еще не началось движение. Начиная подметать пол надо со стороны божницы, все время, проталкивая мусор в сторону входной двери. При разном вращательном движении по дому - надо прутьить себя вращаясь по часовой стрелке. Подметая пол, многократно произнести мантру очищения «сул ши, ду маа ши». Мусор нужно бросать в укромное место, чтобы не видно было звезд, солнцу и луне, а лучше его зарыть в землю. Хозяину дома и его сыновьям

нельзя было бросать мусор, это дело всегда было в руках женской половины дома. При переезде на новое место жительства нужно было убраться за собой весь мусор. Эрдэнийн шүдэн - энэ буянай тэмдэг. Энэ наһандаа ехэ буян бүтээһэн хүн - олон маани уншаһан, субарга, дасангуудыг бодхоолоһон, бурханай орон ошожо, зальбарал, үргэл хэһэн хүнүүд наһанайнгаа эсэстэ ямар нэгэн буянай тэмдэг абадаг юм гэжэ урданай үбгэд, хүгшэд хэлсэдэг хэн. Тиймэ хүн дала-ная хүршэһэн аад, гэнтэ аман соогоо шэнэ шүдэнэй ургахые ехэ хүндэтэй дээрэ тоолодог, бурхан буянгымни тэмдэглээ гэжэ ехэ ханаа сэдхэл дүүрэн бурхандаа мордодог байгаа. 1918 ондо түрэнэн, Түнхэн нютагһаа гарбалтай С.Т.Дармаевагай хэлэһэнээр, тэрэнэй нагаса баабайдань эрдэнийн шүдэн ургаһан ха. Ламада ошожо үзүүлхэдэнь, ехэ хайн тэмдэг, хойто наһандаа сэхэ бурханай орондо ошохог, тийгээдшье энэтнай тон хоморой ушарал гэшэз гэхэн байдаг. Эрдэнийн шүдэн тухай бишье заахан үхибүүн ябахандаа дуулаһан байнаб, тездэ манай энэ багаар хэндэ тиймэ тэмдэг болоһон бэ гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнаб. Манай буряад хэлэндэ эрдэни гэшэз эгээл үнэтэй шулуун-бриллиант болоо ха юм даа. Энэдхэг хэлэндэ «ратна», буряадууд Радна гэжэ нэрэтэй байдаг. Гэхэтэй хамта, нэгэ иимэ ханамжада анхаралаа хандуулаар гээд ханагдана. Хэрбээ хүнэй үтэлхэн хойноо тиймэ шэнэ шүдэтэй болоһонинь, тэрэ хүнэй буянайнгаа хүсөөр ехэ эди шэдитэй болоһыень харуулан тэмдэг байжа болоо ха гэжэ бодоомор. Хэрбээ тиймэ хаа, эди шэди гэшэм-най эрдэни бэшэ, «эриди хубилгаан» гэжэ санскрит хэлэнэй «риддхивиддхиджняна» гэжэ үгэһөө абтаһан байна. Тийхэдэ тэрэ гайхамшаг тэмдэг «эрдэнийн шүдэн» бэшэ, «эридиин шүдэн» гэхэн байжа болоо. Байһаар байтараа удхань мартагдажа, буряад хүндэ дүтэ «эрдэни» гэжэ үгэ болошоо бэшэ гү?

Бриллиантовый зуб - это знак благодеяния. Если человек в течение своей жизни накопил много добродетели, то на старости лет он получает какой-то божественный знак, например, новый зуб. Если такое случилось, то человек умирал совершенно спокойно, уверенным в том, что родится в лучшем месте. Такой зуб называется бриллиантовым (бур. эргэни), по, на наш взгляд, он первоначально был назван волшебным, от санск. «риддхивиддхиджняна» - волшебство, маг, по-монгольски эриди хубилгаан. Ошибка произошла из-за схожества слов «эргэни» и «эриди».

Эрхи - маани, тарнинуудые уншахадаа, тооснь абакын түлөө хэрэглэгдэдэг зүйл. Эрхиин тоо 108 байдаг. Эрхи шэлээр, шулуугаар, модоор хэдэг. Зандан эрхи ехэ хайн шанартай гэжэ тоологдодог. Эрхинүүд баһа ондоо тоотой байдаг. Хэрбээ эрхиин тоо арбан найма байгаа хаань, тэрэ Бурхан багшын үедэ байһан 18 архадые тэмдэглэнэ гэдэг. Хэрбээ 21 байгаа хаа, 21 Дара Эхын тоо болоно, гушан хоёр байгаа хаа, бурханай бэеын 32 шэнжэ тэмдэглэнэ гэдэг.

Четки. Это принадлежность верующего, предназначенная для счета прочитанных мантр. Четки состоят из 108 бусинок. Их изготавливают из дерева, особенно ценятся четки, выточенные из сандалового дерева, а также из камней - коралла, малахита, лазурита и т.п.

108 - это священное буддийское число, которое раскладывается на простые множители: 108 = 1.2.2.3.3.3. Это цифры магического трюгольника.

1	2	3
2	3	2
3	3	3

Вместо цифр можно подставить космические термины, понятные посвященным:

Солнце	Небо	Луна
Огонь	3 мира	3 времени

Ян-аялга. Бурханай ном элдэб янзын аялгаар уншагдадаг. Зарим газартань удаанаар татажа, хоолойгоо шажажа уншаха, зарим тээнэ сан хэнгэргэй огсом сохилто доро түргэн аялгаар уншаха. Нэгэ хуралда олон ном уншагдадаг, тийгээд ном бүхэн өөрын аялгатай байдаг. Ламанар ехэ-ехэ хуралай урда тээ хоёр-гурбаараа суглараад, ян татажа хургуули хэдэг.

Мотив, мелодия. Во время одного молебна читается множество сутр, и каждая сутра читается по своему, индивидуальному мотиву. Некоторые сутры нужно читать низким голосом с элементами горлового пения, а другие очень быстро, в темпе под ритмичные удары большого кожного барабана и медных тарелок. Овладение мелодией чтения сутр - это целая наука. Перед большими молебнами ламы собираются небольшими группами и упражняются в хоровом исполнении той или иной сутры.

СПИСОК ИНФОРМАТОРОВ

1. Ламы бывшего Янгажинского дацана:
1. Цыренов Дамба - габжа.
2. Васильев Бата - габжа.
3. Жамьянов Ринчин-Доржо - ламхай, в 1946 году был избран ширетумом Иволгинского дацана.
4. Базаров Гэндэн - габжа.
5. Цыбенов Цыден - ламхай. При хамбо-лама Гомбое был ширетумом Иволгинского дацана.
6. Максаров Цыренжап - габжа.
7. Максаров Дашинима - габжа.
8. Ахамажапов Содном - габжа.
9. Нимажапов Цыренжап - гэбшэ.
10. Ринчиндоржиев Пурбо - гэбшэ.
- II. 1. Бимбаева Цырендулма (Дуугай) Шарановна, уроженка с. Хал Иволгинского района (1904-1978).
2. Зогбоева Норбо Гармаевна, уроженка с. Оронгой Иволгинского района (1918-1999).
3. Цыбиков Бимба Доржиевич (Золто Бимба) кандигат исторических наук, старейший историк Бурятии, уроженец Иволгинского района, родился в 1912 г.
4. Дармаева Софья Тогошеевна - уроженка Тункинско-го района, родилась в 1918 г.
5. Нимаев Батан - уроженец с. Гильбира Иволгинского района, всю свою сознательную жизнь посвятил служению обществу, не только добросовестно трудясь в колхозе, но и активно участвуя в общественной жизни своего края. По его инициативе добровольцами построено много мостов через маленькие речки и ручейки, и гед Батан пропагандировал здоровый образ жизни: не пил, не курил, много ходил пешком и всюду очищал дороги от камней. Прожил 90 лет.
6. Мункуева Багмаханга, с 1925 г.р., уроженка с. Хал. Узнав о смерти своего друга на поле боя, она ушла в затворничество. Ей тогда не было и двадцати лет. Благела нярыу с русской грамотностью старомонгольским письмом, прочитала очень много сутр религиозно-философского содержания в поисках смысла жизни на земле.

Любовь НАМЖИЛОН.

Үнгэрһэн сагай үнэн ушар

ХАЙДАБАЙ РИНЧИНЭЙ БЭЛЭГ ХАРСАА ХЭЭР ХОЁР

Минии түрэнэн Баруун Бургалтай нютагта Хайдабай Ринчин ажабууһан юм. 1943 оной намар 82 наһан дээрээ ябаханда, холын замда мордошоо хэн. Гэрлэнгүй, ганса бэе ябаһаар наһана бараа юм. Уйтганшаг аад, гоё хайханаар баригданан байшан гэр соо ажабуудаг байгаа. Тэрэ зундаа хүндэршөөд хуужадань, эжынгээ шананан халуун сай түйсэ соо юулэжэ хээд, бусадшье эдээнэй зүйлнүүдые харьмай мүнэһэндэ баряад, хүршэхэһөөнь урид абаашахаа туха мэдэн харайдаг хэм.

Ринчин таабай айхабтар баясажа, гоё хайхан, гүнзэгэ, удхатай юрөөлөөр үдэшэдэг байгаа даа. Бүжэ наһан соогоо Бургалтай дасангай ламанарта бурханай шэрээ, гунгарбаа, дүйбэ, бойшуур сабдуурһаа эхилээд, нарин нягтаар бүтээдэг уран байханаа гадна холо, ойрын журим түрэдэ уригдажа, хойшоо харангүй ябаха дуратай, гайхамшаг уран юрөөлшэ байгаа. Ринчинэй худаар ябалсаһан айлай хурим, түрэ ехэ бүтэсэтэй,

элдэб - эсын шууяа, хэрүүл болонгүй үнгэрэдэг байгаа. Айл болошоод, үнэр, баян боложо, Ринчиние мартангүй, ходо урлал айлдажа, хүндэлжэ, юрөөлэй дээжэдэ хүртэдэг байгаа. Нютагай ангуушад, нюусаар даа орон хангайдаа сэржэм үргүүлжэ амтаһаһан гэдэг.

Нэгэ һонин зугаа нютагайнгаа ангуушан Жалсанай Эрдэнийгээ (1911-76) дуулаһанаа алад гаража шадахагүй шэнгиб.

1939 оной намар Жалсанай Эрдэни Намидай Санжай-Хандагай моридоо унанхай агнуурида гаража ябаханда, Эрдэни Санжай-Хандаа хандажа: «Шимни Ринчин таабай-даа сэржэм үргүүлэе гүш? - гэхэдэнь: - Утш, гэжэ ха. «Тийгэбэл сугтаа отогложо агная! Олзонмай аминдаа байха!» - гэбэ. Санжай-Ханда тдожо абаад: «Үсгэгдээр Ринчинэйдэ ороходомни; шинии урда тээхэнэ Эрдэни эрээд ошоо гэжэ хэн, гэжэ нүхэрэйнгөө хэлэхэдэ, тэрэнэй нюуса байһые ойлгоо хэм», - гэжэ бэлэй.

1905 оной зун Хайдабай Ринчинэй модошо уран дархан байһые Харсаагай хасагуудай атаман дарга дуулаһан байжа, Баруун Бургалтай зориго эрээд, хашабаа шарга намар болотор бүтээжэ үгэхые захил хэһэн байгаа. Энэниие зүбшөөһэн Ринчин, ехэ нарилжа, хасагуудай ехэ ноёндэ, бүхы уран шадабарья гаргажа, гоё хайхан хашабаа шарга бүтээжэ, тэрэл намартаа мориндоо шаргаяа хүлэжэ, Харсаа зориго мордоо.

Намарай шэнэһэн саһан дээгүүр шэргэн мур гаргажа, Харсаада хүрээжэ ерэхэдэнь, атаман ехэ ноён хуушан танилаа ехээр хүндэлэн утгажа, мориндонь хайхан үбһэ үтэжэ, Ринчиние хугадан гэрэг оруулжа, буряад заншалаар, угалза хайхан зурагтай талбаг дээрэ хуулгажа, гоё хайхан хятад сундүүт нээжэ, гэндэһээ хоёр шаажан аяга гаргажа, хоюулан үни, удаан хөөрэлдэжэ сайлаһан байгаа. Мүн багашаг шаажан аяга соо хатуу хааншин ундашые хүргөө даа. (Хасагуудай даргые нютагаймни үбгэд Солховник гэдэг хэн, минии ханахада, Шелковник

ков гү, али полковник).

Ринчинэй нютагаа бусахада, Солховник ноён хүндэ ашаанай хоёр мори бэлэглээ. Тэрэ морин Харсаа хээр нэрэтэй, нютагтам олон жэлүүдэй туршада алба хээ.

Минии аба Харсаа хээрээр нэгэ үбэл дасанда түлээ зөөһөн байгаа. - Одоо, Харсаа хээртэ бүхэ тэргэ, бүдүүн шарга хэрэгтэй хэн даа - гэдэг хэн.

Түдэнэй Мүнхэ (1893-1961) дархан Харсаа хээртэ тажа дархалжа тахалдагаа һонирхолтой хөөрөө дэлгэдэг байгаа. 1961 ондо минии сагаалжа ороходомни, Мүнхэ таабай гоё хайхан юрөөлөө хэлэжэ, тармуурай шүбгэ, томо харуулаа (фуган) барижа ябахыемни бэлэглээ хэн. Мүнөөшье болотор тэдэ зөбсөгүүдые хэрэглэһээрби. Хайдабай Ринчинэй бэлэг, Харсаа хээр тухай зугаамни энэл даа. Зуун жэлэй урда тээ шаажан аятада сай ууһан юрын буряад хүн хомор лэ байһан ааб даа.

Цыбикжап НАЙДАНОВ. Михайлова, Захамин.

Презентация книг Д.Г.ДАМДИНОВА

(по случаю 80-летнего юбилея)

8 апреля 2005 г. в 14 ч. в конференц-зале ИМБит СО РАН состоится презентация книг и материалов прессы на тему «Этническая общность (этнос), язык и фольклор бурят Забайкалья и Прибайкалья»:

1. К истории изучения языка хори-бурят. Улан-Удэ, 2000;
2. Аборигены Восточного Забайкалья. Улан-Удэ, 2005;
3. О, Прародина монголов! Улан-Удэ, 2005;
4. Хаан Хашигта мэргэн (үлгэр, III издание). Улаан-Удэ, 2005;
5. Ононой хамнигадай үлгэрнүүд. Улаан-Удэ, 2005;
6. Монголоорхи буряадуудай үлгэрнүүдхэ. Улаан-Удэ, 2005;
7. Эхирид буряадай онгохонуудхаа (үлгэрнүүдхэ). Улаан-Удэ, 2005;
8. Материалы прессы по вопросам истории, этнографии, культурологии, краеведения и языка бурят, в т.ч. ононских хамнигаан.

Приглашаются ведущие специалисты Министерства образования и науки РБ, Национальной библиотеки РБ, Бурятского государственного университета, Института монголоведения, буддологии и тибетологии СО РАН, работников прессы и телевидения РБ, Агинского представительства в РБ и ассоциации «Алхана».

Книги Д.Г.Дамдинова, представленные к презентации, можно приобрести в книжном киоске ИМБит (ул. Сахьяновой, 6) и ул. Лимонова, 4 (Агинское представительство).

Благодарность

20 января 2005 г. поступила я в госпиталь, выписалась 3 февраля 2005 г. в хорошем состоянии. Благодаря заведующему Соктоеву Игорю Лхамжаповичу и его подчиненным врачам и медсестрам быстро, в течение двух недель, поправилась.

Хочу выразить большую благодарность заведующему Соктоеву И.А., лечащему врачу Мункуеву Евгению Антоновичу, врачам иглотерапии Дышигме Доржиевне, Оюне Жоржиевне, медсестре Раисе Афанасьевне и другим, зав. кабинетом физио Елене Александровне, медсестре Наташе, всем процедурным сестрам - Сосэг, Оюна, Эржена, Туяна, Лена и другим.

Всем желаю в год Курицы творческих успехов, семейного счастья и благополучия во всем.

В.ЦЫДЫПОВА.

**Мирча ЭЛИАДЕ
как классик
феноменологического
религиоведения**

(Начало в предыдущем номере).

На Западе исследователями творчества Элиаде являются Ш.Арвинд, Р.Байард, И.Бабур, У.Бианки, К.Бликер, Х.Бьезайс, Т. Годлав, С.Лэйкок, Ч.Лонг и др., которые сравнивали полемику между различными направлениями и школами науки о религии с полем битвы и подвергали нападению воззрения и методологию Элиаде. Он же в свою очередь успешно критиковал концепции и теоретические положения своих же оппонентов. Так, А.Дуглас считал, что воззрения Элиаде — «новая философская антропология».

На взгляды Элиаде оказали большое влияние представители феноменологического религиоведения, как-то: И.Вах Г.Г.Гадамер, Э.Гуссерль, В.Дильтей, Н.Зедерблом, Э.Кассирер, Б.Кристенсен, Г. ван дер Леува, Э.Леман, Р.Отто, П.Рикер, К.Тиле, П.Тиллих, Ф.Хайлер, П.Шантепи де ля Соссе, М.Шелер, К.Г.Юнг. Известно, что М.Элиаде создавал «историю религиозных идей», опираясь на философию символических форм. Э.Кассирера и психоанализ К.Юнга, и положил начало методологии феноменологического религиоведения, предложив своеобразную «продольную структуру» религиозного, выделяя в нем паттерны как его модели и анализируя «высшие» и «низшие» формы религий. Целью истории религий М.Элиаде является глубокое понимание смысла феноменов духовной жизни и типов религиозного поведения, символики и мифов. Теоретическое и методологическое положение религиоведения М.Элиаде — это концепция homo religiosus, которая имела для него не только научно-практический, но и философско-аксиологический характер, устанавливала диалог между религиями на основе общего глубинного содержания и воспринимала традиционную культуру как трагический разрыв между сакральным и профанным, свойственный современному миру и человеку.

М. Элиаде создал религиоведческую концепцию, которая опиралась: 1) на компаративистскую науку о религии как описательную феноменологию религии; 2) на классическую феноменологию религии Р.Отто, Г. Ван дер Леува, Ф. Хайлера; 3) на герменевтику П. Рикера; 4) на символическую философию Э.Кассирера; 5) наконец, на психоанализ К.Г. Юнга.

На творчество М. Элиаде огромное влияние оказали классики описательного религиоведения К. Тиле, П. Шантепи де ля Соссе, Э. Леман и Н. Зедерблом, в частности, их принцип морфологической классификации религиозных феноменов, а также классики феноменологического религиоведения (феноменологии религии) Р. Отто, Г. Ван дер Леува, Ф. Хайлер и У.Бреде Кристенсен. Феноменологическая философия Э. Гуссерля и М. Шелера оказала лишь опосредованное влияние на развитие феноменологического религиоведения вообще, на идеи М.Элиаде в частности. М. Элиаде основывал свою религиоведческую концепцию на учении о единстве религиозного опыта, свойственного человеку как homo religiosus.

Существует преемственность между позициями Р.Отто и М.Элиаде в том, что касается теории священного и концепции «параллельных путей развития» религии, что истоки многих теоретических положений М.Элиаде можно выявить в «классической» феноменологии религии Г.Ван дер Леува — в идее «структурных связей». Они явились основой выделения «идеальных типов» в сравнительном религиоведении, названных «моделями» или паттернами.

Герменевтическая феноменология религии была разработана в недрах «Чикагской школы» религиоведения, основанной И.Вахом, «привившем герменевтику» (П.Рикер) феноменологии и истории религий. В своей герменевтической феноменологии религий И.Вах и М.Элиаде исходили из герменевтической традиции Ф.Шлейермахера, В.Дильтея и Г.Гадамера, основываясь на методологии Рикера, который обогатил феноменологию религии герменевтической интерпретационной рефлексией. М.Элиаде утвердил герменевтику как основу своей феноменологической истории религий. Он применил герменевтику не только для интерпретации текстов, но и для понимания мифов, ритуалов, символов и иерофаний. Основой герменевтики Элиаде стало по-

нятие сакрального как абсолютного принципа.

Элиаде распространил на герменевтику экзистенциальные и онтологические функции, присущие его религиоведению. По его мнению, герменевтика должна была помочь выйти западной цивилизации из экзистенциального кризиса, что она — разумный ответ человека Западу на требования современной истории — «иных» культурных ценностей.

Концепция homo religiosus является методологическим основанием религиоведения Элиаде, учением об априорности религиозного в человеческом сознании. Элиаде считал, что современный мир пребывает в драматической раздвоенности. Разрыв между сакральным и профанным аспектами мира — глубокая трагедия для homo religiosus, онтологическим принципом существования которого, по Элиаде, является священное, что человеку присуща неудержимая «тяга к воссоединению» профанного и сакрального миров, что homo religiosus способен постоянно находиться в сакральном времени и пространстве. По мнению Элиаде, эта способность обусловлена религиозным опытом.

Используя интерпретации понятия «религиозный опыт», Элиаде создал свою теорию религиозного опыта. Он подчеркивал, что homo religiosus имитирует в своем жизненном пространстве небесный архетип, придавая ему реальность посредством приближения своего поселения, храма, жилища к «символизму центра» — «к центру мироздания», где происходит объединение небесного, земного и подземного планов пространства. Элементом единения выступает космическая ось (Мировое дерево), вокруг которой и простирается жизненное пространство homo religiosus, приближаясь к сакральному пространству. По Элиаде, циклическое время мифологии, «история» человека архаической или традиционной культуры стремится к повторению времени творения.

По Элиаде, идея новации чужда традиционному обществу и несет в себе негативный смысл, а категории темпоральности и протяженности отрицательны, что для архаического человека характерно представление о том, что категории времени, имея длительность, «ухудшает» состояние космоса и человека. Обыденное время противопоставлено человеку традиционной культуры времени сакральному, времени первотворения, когда еще не существовало трагического разрыва сакрального и профанного. В этой связи Элиаде рассуждал о состоянии человека «перед лицом истории». По Элиаде современный человек полагает себя человеком историческим и потому не может избавиться от «ужаса перед историей», что человек традиционной культуры воспринимает происходящие события как единственный путь к избавлению — возвращению во Время Оно.

Элиаде продолжает традицию феноменологической интерпретации категории священного, обогащая ее диалектикой отношения сакрального и профанного в жизни homo religiosus и переориентацией науки о религии от исследования идеи Бога к анализу «модальности религиозного переживания», соглашаясь с концепцией священного, предложенной Р.Отто, что священное всегда однородно, человек же оказывается закованым в профанный мир. По Элиаде, религиозный опыт homo religiosus открывает ему неоднородность пространства, что священное конструирует пространственный мир человека, жизненное пространство обретает реальную значимость, преодолевается драматическая раздробленность пространства, что аналогичная ситуация наблюдается и со временем.

**М.Д. ЗОМОНОВ,
Ж.М. ЗОМОНОВ.**

(Продолжение следует).

XVII ЖАРАНАЙ МОДОН ТАХЯА ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА ШАРАГШАН ТУУЛАЙ НАРА

Буряад литэ	18	19	20	21	22	23	24
Европын литэ	28	29	30	31	1	2	3
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабба Лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лабда Меркури среда	Лурбэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаагшан Гахай	хара Хулгана	харагшан Үхэр	хүхэ Бар	хүхэгшэн Туулай	улаан Луу	улаагшан Могой
Мэнгэ	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан
Лүүдал	огторгой	уһан	уула	модон	хиц	гал	шорой

Гарагай 2-го хуушанай 18 (мартын 28).

Сагаагшан Гахай, 5 шара мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Хутагын хурса үдэр. Энэ үдэр номнол хэхэ, дасан (дуган), сэргэ бурхан арамнайла, ном оршуулаха, гүрэм уншуулжа, эльбэ дараха, буян үйлдэхэ, ехэ хүнтэй уулаха, аршаанаар бэсэ ариудхаха, баярта ушараа тэмдэглэн найраха, ута наһанай ном уншуулаха, амгалан байдалай түлөө үргэл хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, эм найруулаха, абаһанаа бусааха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Зүгөөр энэ үдэр хутага болон бусад хурса зүйлнүүдые бүлөүдэхэ, худалдаа наймаа үүсэхэ, үбшэ аргалха мэтын хэрэгүүд хориюлтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, эг зөөриш, малай гарза болохо.

Гарагай 3-да хуушанай 19 (мартын 29).

Хара Хулгана, 4 ногоон мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Хутагын хурса үдэр. Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, бурхадта, сахюусадта, лусуудта, баянай тэнгэридэ үргэл үргэхэ, абаһанаа бусааха, шуһа ханаха, төөнэхэ, ламанарта үргэл үргэхэ, эд бараа худалдаха мэтын зүйлнүүдтэ хайн.

Харин мал үүсэхэ, үхибүү үргэхэ абаха, хүн дүрсээ алдаха, үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльбэгэхэ, хутага бүлөүдэхэ мэтын үйлэнүүд хориюлтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, наһан ута болохо.

Гарагай 4-дэ хуушанай 20 (мартын 30).

Харагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр.

Туулай нарада Үхэр үдэр тудахадаа, модон хохи шанартай байдаг.

Иймэ үдэр ямаршые хайн үйлэ хэрэг бүтээжэ болохогүй юм. Илангана бэри буулгаха, наһа утадхаха, ургамал тариха, мал адууһа абаха, нэрэ солодо хүртэхэ, гэр бариха мэтын үйлэнүүд энэ үдэр тон хориюлтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үлэсхэлэн байдал үзэгдэхэ.

Гарагай 5-да хуушанай 21 (мартын 31).

Хүхэ Бар, 2 хара мэнгын, модондо хуудалтай үдэр.

Бурханай ном уншаха, сангарил хураха, маани сахиха, тэнгэри тахиха, дасан дуган, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бодхоохо, модо хуулгаха, нахил хүртэхэ, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, эм найруулаха, тарни уншаха, буянта хэрэг үйлдэхэ, ниотагай сахюусадта үргэл үргэхэ, гэрэй нуури табиha, хараал сараха, ада шүдхэр зайлуулха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура модо отолхо, модоной мүшэр хухалха, хүни ябаха, уйлаха, шууяха мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 6-да хуушанай 22 (апрелин 1).

Хүхэгшэн Туулай, 1 сагаан мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, сангарил хураха, лусуудта үргэл үргэхэ, бисалгал хэхэ, дасан (дуган), субарга арамнайла, тарни олоор уншаха, зурхай шудалха, тэрээгээр үзэл үзэхэ, хуралсал гараха, үбшэ аргалжа эхилхэ, даллага

абаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, мүрүсөөндэ хабаадаха, лотерей наадаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн гэнэ.

Зүгөөр замда гараха, аяншалха, мал үүсэхэ, үрнээ бусааха, арсалдаха мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, эг зөөри, эгези, ундан элбэгжэхэ.

Гарагай 7-до хуушанай 23 (апрелин 2).

Улаан Луу, 9 улаан мэнгын, галда хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, сахюусанда үргэл үргэхэ, бисалгал үйлдэхэ, буян хэхэ, замда гараха, ута наһанай ном уншуулаха, хэшгэ дуудаха, даллага абаха, дасан (дуган) бодхоохо, арамнайла, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, түмэр хайлуулха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Харин гэрһээ хэрэглэ гаргаха, ном оршуулаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, хүншүү хэрбоһо гаргаха мэтын зүйлнүүд хориюлтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, шэг шарайн үнгэ хайжарха.

Гарагай 1-дэ хуушанай 24 (апрелин 3).

Улаагшан Могой, 8 сагаан мэнгын, шоройдо хуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, бурхан, ехэ сахюуса, лусууд тахиха, амгалан байдалай түлөө ном уншаха, сан табиha, тангаригаа болуулаха, эльбэ дараха, үбшэ аргалха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэбшье хүншүү гаргаха, гүрэм уншуулаха, модо отолхо мэтын үйлэнүүдые хорихоор.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Амаршалга

УТА НАНАТАЙ, УДААН ЖАРГАЛТАЙ...

Сэлэнгийн аймагай Ехэ Сагаан шотагта ажгуудаг эжидээ - 75 наһатай болоһон Бизья Цыбикдоржиевна РАДНАЕВАДА үрээлэй дээжэ, халуун амаршалга үхибүүдын, аша зээнэринь хүргэнэ:

Улзы хэшэг, элүүр энхэ, Ута наһатай, удаан жаргалтай, Урагшаа наһатай, урма зоригтой Ажаһуухыетнай хүсэнэбди,

Аша зээнэрээ үргэлсэжэ, Үри хүүгэдтээ туһатай, Үндэр наһа наһалжа, Бурхантай, буянтай, Бултаңда хэрэгтэй Ажаһуухатнай болтогой! Үхибүүдын, аша зээнэринь.

Хүндэтэ ханагдаха эжымнай - Бизья Цыбикдоржиевна! Алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһоортнай, Агуухэ 75 наһанайтнай ойн баяраар Үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалжа,

Найдал - 2005

МУЗЫКАЛЬНОМУ КОНКУРСУ - НОВЫЙ УРОВЕНЬ

Почти неделю, с 22 по 26 марта, будет проходить в Улан-Удэ Первый международный конкурс музыкального творчества детей и юношества «Найдал-2005». Не случайно именно в столице Бурятии собрались юные исполнители из республик Тыва, Саха (Якутия), Хакасия, из Монголии, Красноярского края, Кемеровской, Иркутской, Новосибирской, Читинской областей и даже из г.Москвы. И даже из США. Ведь проводившиеся ранее в нашем городе республиканские и межрегиональные музыкальные конкурсы имели большой резонанс.

Жюри возглавили профессора Красноярской академии музыки и театра А.А. Мазина (в секции фортепиано) и И.А.Гербер (баян-аккордеон), профессор ВСГАКИ О.В.Огнев (секция «Русские струнные инструменты»), доцент ВСГАКИ В.Б.Васильев (струнно-смьчковые инструменты), профессор ВСГАКИ В.А.Михайлов (секция «Национальные инструменты»). Жюри по духовым и ударным инструментам возглавил молодой лауреат международных конкурсов, старший преподаватель Магнитогорской государственной консерватории Владислав Вальс.

Конкурс проводится Министерством культуры и массовых коммуникаций Республики Бурятия, Республиканским учебно-методическим центром по образованию, Управлением культуры Администрации г.Улан-Удэ. Надежда ГОНЧИКОВА, наш корр.

СВЫШЕ четырехсот юных музыкантов будут оспаривать в концертных залах республики звание лучшего в номинациях: фортепиано, струнные смьчковые инструменты, духовые и ударные, национальные инструменты монголо-язычных народов и коренных народов Восточно-Сибирского региона России, русские пародные инструменты (клавиша и струнные).

УРАН ШҮЛЭГШЭНТЭЙ УУЛЗАЛГА

Ага нотагһаа урган гараһан уран зохёолшодто зориулагдаһан үзэсхэлэн Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Литературна музейн дэргэдэ нээгдэнхэй. Тус выставкэдэ дашарамдуулагдажа, бэлигтэй шүлэгшэн Цыбигмит ДАМДИН-ЖАПОВАТАЙ уулзалга хаяхана үнээрбэ.

1956 ондо Могойтын районой Сагаан-Уула шотагта түрэн Цыбигмит Дамдинжапова Агын соёлой байшанда, удаан Агын 1-дэхи дунда һургуулида, мүн «Толон» сонинной редакцида хүдэлһэн намтартай. Харин мүнөө Цыбигмит Митуповна Улаан-Удын хүүгэдэй урлалай байшанай дэргэдэхи «Сэргэ» гэнэн фольклорно студиин хүтэлбэрлэгшөөр ажаллажа байнхай.

2005 оной мартын 16-да Ненецкэ автономито тойрогто Ан-24 самоледой аюудда орожо, саг бусаар наһа бараһан ушараар түрэлхидтэнь, дүтын зондо гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Буряад Республикын Президент болон Правительство агаарай онгосын командир ПИПурман ОВСЯННИКОВ Сергей Петрович

Буряад Республикын Президент болон Правительство Захиргаанай хүдэлмэрлэгшэдэй бүлэг хайрата эхынь - ЦЫБЕНОВА Галина Дагбаевна

Буряад Республикын Президент болон Правительство Захиргаан хайрата эсэгынь - АНАНДАЕВ Батор Батович

наһа бараһан ушараар ажыхын-транспортта управлениин инженер Ч.Б.Анандаевта гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

ТООНТО НЮТАГАА МАГТАНУУЛБИ

ЗҮҮДЭН СООГОО ЭРЬЕДЭГИ БИ ГЭЖЭ ХЭЛЭНҮҮЛБИ

Бүрэгдтэ сохигдоһон гулабһаа мэтэ Дурлаһан харасадаһ нэрбэгдэб гэнсэтэ. Шуһамни бурьялаа досоогоо гэнтэ, Мэдээл хэм ихэб гэжэ нэгэтэ. Буряадайнгаа эсэргилгээр сэнгэжэл ябаһан аад, Бурьялаад шуһамни халижа болиногуйл. Наһанайн харгы шинии замтай тудалдаад, Ухаан бодолни эндүүрээд халанагуйл. Мүльһөөр хушагдаад зүрхэмни байһан аад, Дүлэн болоод шатажа хайланал. Досоом хүйтэрөөд дулаарһаа болиһон аад, Наран гаража, шангаар шаранал. Дуран гэжэ этигэдэгтэй аад, Дурлааб гээд зүрхэмни сохинол. Хаяад мартаад хаяхам гэнэн аад, Харахаал шамай дурамни хүрэнэл. Золгоһойб гэжэ ханадагби, Зүүдэн соогоо эрьедэги, Зүдэрөөд, зүдэрөөд абадагби. Мартахам гээд ядадагби. Хэлэһэн үгэнүүдын шэбшээд үзэдэги, Зүүдэндээ тэрэнээ дурдажа зүдэрдэги. Алганайн дулаае мартаха шадалгүйб, Ариухан шарайн шамалха аргагүйб.

Эрһенсэг энэ дэлхэй дээр эрын бэе бэелһэндээ Эгээл золтой жаргалтайб гэжэ этигэдэгби. Бууралхан Буряадаа нотагжан ажаһуухадаа, Нотагайнгаа эсэргилгээр сэнгэжэл ябахадаа, Наадажа хүхиһгүй юундэл үтэлхэбиб? Дуранай охиңдо һогтожо үзэхэдөө, Дуулан дурлангүй юундэл үнгэргэхэбиб? Шүлэгүүдэйнгээ мүнүүдые бэшэһүүлби, Тоонто шотагаа магтануулби, «Би» гэжэ хэлэһүүлби, Таанад бүгдөөрөө танилсаһуулби. Наян долоон ондо түрэнхэйб, Туулай жэлдэ гаранхайб, Дүрбэн ногоон мэнгэтэйб, Уһанда битнай һуудалтайб, Улаан хадааа үргэлтэйб, Харгаһатын дасандаа мургэлтэйб, Хошуун-Үзүүр тоонготойб, Түүхээр баян нотагтайб. Хори гэдэг араһаа, Харгана эсэгэ гарбалһаа Уг минии гараһан юм, Уужам Түгнэе эзэлһэн юм. Буряад найхан заншалаар Буурал гарбалаа дурдал, Долоон үе тоолобол: Даахиһаа эхитэй гэдэг юм. Даахиһаа гараһан Ошор, Ошорой одхон — Доржо, Доржын үри - Цыренжаб, Цыренжабай - Эрдэни, Эрдэнин хүбүүн - Золто, Золтын хүбүүн Эрдэм гээшэб! Арбан долоон гүлмэрхэн наһатайб, Абынгаа нэрэ нэрлүүхэ шадалтайб, Эрын юһэн эрдэнтэйб, Эжынгээ түшэг болохо аргатайб. Хүгжэм дуунда абыастайб, Хатар наадаңда дуратайб, Баян, лимбэ дээрэ наададагби, Баабай, эжынгээ баярлууддагби. Шүлэгшэ бэшгээд туршадагби, Шүүмжэлээд тэдэнээ үзэдэги. Буряад хэлээ магтадагби, Будамшууб гэжэнь ханадагби.

ТҮРЭН ТООНОЮ МАГТАХАМ

Түрэн тоонтоёо магтахамни, Түгнэнгөө тала дурсахамни, Хошуун-Үзүүрээ дурдахамни, Баян баялыгнь тоолохомни! Түүхэ домогоороо баян Түгнэн таламни уужам даа. Хүгнээд, үбгэдөөрөө суурһаһан Хошуун-Үзүүрнн энэл даа. Уужамхан сагаан Түгнэмни Улад зондоо дүтэл юм. Баян-Улаан ууладамни Булжамуурай дуун эздэдэг юм. Хошуун-Үзүүр нотагтамни Хада уулань олон юм. Түрэн наһин тоонтодомни Түүдэг түлээн элбэг юм. Аймаг нотагаа үргэлсэһэн Үбгэд, хүгнээ олон юм. Үльгэр домогоо хөөрөжэ, Үгэтэ үрээлээ айлагдадаг юм.

Э.ЦЫРЕНЖАПОВ, Мухар-Шэбэрэй аймагай Хошуун-Үзүүрэй дунда һургуулин 11-дэхи классай һурагша.

ВНИМАНИЕ!

Республиканское первенство по физической культуре и спорту, Федерация спортивной борьбы Бурятия, Совет землячества «Баргузин», Фонд развития спорта им.Бориса Будаева проводят абсолютное первенство Республики Бурятия по бурятской борьбе на кушаках среди юношей 1988-89 г.г. посвященное 65-летию основателя бурятской школы борьбы, первого мастера спорта СССР, заслуженного работника физической культуры РБ и РФ ГАРМАЕВА Василия Енхоевича. Первый приз - 1000 долларов США. Приглашаются юноши, имеющие вес свыше 75 кг. 23 апреля - День приезда, в 14 ч - заседание судейской коллегии в «КСК». 24 апреля - Третий день первенства России по вольной борьбе среди юниоров. Начало в 10 ч. в 15 часов - Абсолютное первенство по бурятской борьбе среди юношей 1988-89 г.г. Спортзал ПП «КСК».

Буряад Республикын Президент болон Правительство агаарай онгосын командир ПИПурман ОВСЯННИКОВ Сергей Петрович

Буряад Республикын Президент болон Правительство Захиргаанай хүдэлмэрлэгшэдэй бүлэг хайрата эхынь - ЦЫБЕНОВА Галина Дагбаевна

Буряад Республикын Президент болон Правительство Захиргаан хайрата эсэгынь - АНАНДАЕВ Батор Батович

наһа бараһан ушараар ажыхын-транспортта управлениин инженер Ч.Б.Анандаевта гүнзэги шаналал гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директорэй - ахамад редакторай уялгануудые дүүргэжэ Т.В.САМБЯЛОВА. Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П. БОТОВА, Ц.Э. ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), А.А. АНГАРХАЕВ (генеральна директор-ахамад редактор), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г. ГОМБОЕВА, Н.А.ГОНЧИКОВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А. ФАДЕЕВА, В.Д. ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэлэг - 30100. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэнэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 6300 хэлэгээр хэблэгдэ. Директорэйнь телефон: 21-40-45. Б-0165-дахн номертой оор бүрлхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, редакторай орлогшын - 21-54-93, секретариатай - 21-50-52; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-60-21; «Морин хуур», «Вершинь» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюуталай ажабайдалай болон олонинтын хүдэлмэрини, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламны - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерини - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, шотагай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазгайрууһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.